

* 001452

VOJENSKÉ ROZHLEDY

4/92

VYDÁVÁ FEDERÁLNÍ MINISTERSTVO OBRANY

"VOJENSKÉ ROZHLEDY", 1992, ANKETA ČTENÁŘŮ

Vážení přátelé,
rádi bychom s Vámi blíže spolupracovali při profilování našeho časopisu v průběhu jeho prvního, úvodního ročníku.

Obracejíme se proto na Vás s prosbou, abyste vyplnili přiložený anketní lístek tak, jak to odpovídá Vaším názorům a návrhům.

S výsledky ankety Vás po vyhodnocení v redakci a v redakční radě seznámíme v čísle 9/1992.

NEPODEPISUJTE SE!

Děkujeme Vám za spolupráci!
Redakční rada a redakce.

1. Na které tematické oblasti by se měly Vojenské rozhledy především zaměřovat? (Zakroužkujte maximálně TŘI.)

- 1 Obecné otázky a souvislosti vojenskosti
- 2 Strategie, úsek strategického řízení
- 3 Úsek sociálního řízení, personalistika
- 4 Úsek ekonomického řízení
- 5 Vojenské umění
- 6 Váš podnět:

(mimo pořadí)

2. Které žánry v časopise nejvíce sledujete?

(Zakroužkujte maximálně TŘI.)

- 1 Úvodník
- 2 Diskuse, polemika
- 3 Teoretické stati
- 4 Analytické, případové studie z terénu našeho vojenskosti
- 5 Informace
- 6 Slovníček
- 7 Váš návrh:

(mimo pořadí)

3. Které stati Vás ve vyšších číslech 1-4/1992 nejvíce zaujaly?

.....
.....
.....

4. Které stati byste do vyšších čísel 1-4/1992 nezařadili?

.....
.....
.....

5. Chcete-li něco dodat, prosíme, dodejte.

6. Údaje pro statistiku: (podškrtněte patřičný údaj)

- 1 Věk: do 30 let, 31-45 let, 46-60 let, 61 a více let.
- 2 Vzdělání: středoškolské, VŠ, věd.-ped. hodnosti.
- 3 Pracovní zařazení: útvar, štáb, věda-výzkum-školení, centrální úsek FMO/GŠ, obč. zam.

VOJENSKÝ TEORETICKÝ ČASOPIS ČESKOSLOVENSKÉ ARMÁDY

VOJENSKÉ ROZHLEDY

4

PRVNÍ (TŘICÁTÝ TŘETÍ) ROČNÍK

Veškeré články uveřejněné v časopisu Vojenské rozhledy vyjadřují výhradně názor autora k dané otázce. Nejsou oficiálním názorem velení Československé armády.

Redakce časopisu Vojenské rozhledy

OZBROJENÉ SÍLY V DEMOKRATICKÉ SPOLEČNOSTI

V uplynulých desetiletích se v demokratických zemích vztah mezi státem i ozbrojenými silami mimořádně upevnil a formalizoval. Bezpečnost a obrana tvoří podstatnou část celkové strategie každého státu.

Charakter a způsob obrany určuje v demokratickém státě politika státu, která je ovlivňována mnoha faktory, zejména zahraniční politikou a ekonomickou situací.

Ozbrojené síly plní politické směrnice státního vedení a zároveň mu slouží jako jeho poradní orgán. Tyto síly jako odborný orgán zpravují vedení státu o možnostech obrany, které má stát za daných podmínek a zdrojů. Proto je v demokratickém státě nutná existence procedur a organizační struktury, která umožňuje trvalý a efektivní dialog mezi politickým vedením státu a ozbrojenými silami.

V průběhu staletí se základním prvkem této organizační struktury stalo ministerstvo obrany (MO). Ministerstva obrany jsou v demokratických státech základními orgány pro vytváření a uskutečňování obranné politiky. Zároveň jsou základním spojovacím článkem politického charakteru (směrem k vedení státu jako celku), vojenského (k vojskům) a výkonného (k obrannému průmyslu).

Obrana je významným prvkem zahraniční a bezpečnostní politiky státu. Rozhoduje se o ní kolektivně ve vládě, která je výkonným orgánem státního vedení. Formulování obranné politiky je výsledkem procesu, ve kterém vláda určuje národní cíle a strategie, tím i požadavky na stav i organizační struktury ozbrojených sil. Ve vládě odpovídá za formulování a uskutečňování obranné politiky ministr obrany, který je rovněž odpovědný parlamentu za všechny otázky obrany. Tento ministr může dohled nad některými aspekty obranné politiky přenést na jiné zvolené ministry.

Ministerstvo obrany je hlavním organizačním prvkem, předkládajícím vládě doporučení k otázkám obrany. Spolupracuje s ostatními ministerstvy a prostřednictvím konzultací s nimi zabezpečuje, že obranná politika bude realistická. MO rovněž odpovídá za uspokojování potřeb obrany a ozbrojených sil.

Odpovědnost ministerstva obrany v demokratickém státě zahrnuje oblasti:

- **Politiky:** formulování obranné politiky, její předkládání ke schválení a plnění opatření k dosažení jejích cílů.

- **Operací:** operační řízení, plánování, rozdělování zdrojů na běžné operace a řízení krizí.

- **Personálu:** personální řízení - formulace politiky, plánování a finanční řízení lidských zdrojů (vojáků i občanských pracovníků), systém vědy, vojenského i civilního vzdělávání a vojenského výcviku.

- **Výzbroje:** politika, plánování, finanční řízení vývoje a výroby všech zbraňových systémů, celkové řízení výzkumu, vývoje, organizací výzkumné a vývojové základny.

- **Finančního řízení:** příprava podrobného rozboru nákladů pro vojenský rozpočet na příští

rozpočtový rok, odhadu nákladů na dalších 5 až 9 let (zpravidla šesti nebo desetileté plánovací cykly, kontrola nákladů a jejich udržování v mezích stanovených výdajovou částí vojenského rozpočtu.

Tvorba obranné politiky zahrnuje: vyhodnocení rizik, studium alternativ budoucího vývoje, návrh programů a sladění navrhovaných programů se zdroji.

Předpokladem formulování obranné politiky je přesné vyhodnocení vývoje ve všech oblastech, které mohou mít vliv na obranu státu. Vyhodnocení musí mít stavovou i prognostickou část. Analýza musí obsahovat současné vyhodnocení možných rizik (předvídání i hodnocení) majících vztah k bezpečnostním zájmům, musí vzít v úvahu, jakým způsobem se změní vojenské možnosti v důsledku rozvoje vědy, technologií, jakým způsobem bude reagovat mezinárodní systém na národní cíle obrany v případě vzniku krize.

Dosahování národních cílů obrany umožňuje projektové řízení. Vytváří do stromové struktury členěnou hierarchicky uspořádanou soustavu iniciativ, programů, projektů a úkolů, v níž splnění cílů nižší úrovně synergicky působí ve prospěch dosažení cílů vyšší úrovně. **Základní plánovací jednotkou je program.** Obranná politika musí zabezpečit, aby její programy byly sladěny se zdroji, které jsou dány k mání v příslušné kapitole státního rozpočtu.

Pro státní správu v demokratickém státě platí obecné pravidlo, že ministři rozhodují a dohlížejí na splnění rozhodnutí, státní úředníci radí a plní rozhodnutí. Je nemožné, aby ministři rozhodovali o všem. V efektivní státní správě musí existovat předepsané procedury, které zajišťují, aby rozhodnutí mohla být přijata na té úrovni, která odpovídá důležitosti a politické citlivosti řešených problémů.

Úkoly, které plní ozbrojená síla, jsou zdrojově náročné. Stát stanovuje rozsah zdrojů, které si může dovolit vyčlenit pro obranu. Ozbrojené síly nemohou získat všechno, co by ideálně potřebovaly pro splnění svého poslání. Je proto nutné nalézat účinné využití zdrojů a finančních prostředků, které stát na obranu přidělí.

Prvním krokem tohoto procesu je vyhodnocení rizik nebo ohrožení, kterým ozbrojené síly musí být schopné čelit. V ministerstvu obrany musí být definovány síly (včetně jejich organizační struktury) i výkonové charakteristiky systémů, výzbroje, které jsou nutné pro odvrácení rizika nebo ohrožení. Požadavky jsou vyjádřeny ve formálních dokumentech, které se po přijetí stávají závazným stanovením cílů (soustavou cílů), k jejichž dosažení musí směřovat veškerý další vývoj.

Obranné programy jsou nákladné. Všichni účastníci procesu řízení zdrojů odpovídají za to, že zdroje jsou využívány efektivně a pro účely, schválené ministrem obrany a odhlasované parlamentem.

Proces je zahajován tím, že ministerstvo obrany na základě obdržení informací zpracuje návrh vojenského rozpočtu. MO sděluje zpravidla na jaře každého roku ministerstvu financí (MF) výši pravděpodobných nákladů na programy, které předpokládá uskutečnit v příštích třech fiskálních letech. Poté následuje období jednání mezi jednotlivými ministerstvy a MF, jejichž cílem je sladit navrhované veřejné výdaje s rozpočtovou politikou státu.

Vláda schvaluje návrhy výdajů pro jednotlivá ministerstva na podzim každého roku. Základem plánování je podrobné projednání nákladů na příští rozpočtový rok a předběžně na další dva následující roky. Ministerstva obrany však musí mít připraveny kromě toho i dlouhodobé výhledy, zejména pro oblast personální výstavby armády, získávání výzbroje, vojenské techniky i materiálu dlouhodobé spotřeby. Výhledy se vyjadřují formou přehledu dlouhodobě očekávaných nákladů. Tento přehled zahrnuje očekávané roční náklady na uskutečnění plánovaných obranných programů pro celé příští období 10 až 15 let. Tento plánovací postup umožňuje ministerstvu obrany sladovat programy se zdroji očekávanými pro jejich uskutečnění.

Žádný stát si nemůže dovolit poskytnout dostatek zdrojů na pokrytí potřeb v oblasti

techniky, materiálu a schopností v tom rozsahu, jak je vyjádří plánovači ozbrojených sil. Vždy je nutné hledat kompromis.

Všechny druhy a složky ozbrojených sil musí stanovit vojenské priority s cílem dosáhnout potřebných vojenských cílů nejúčinnějším způsobem z hlediska nákladů. Například je nutné zvažovat, zda systém protivzdušné obrany bude nákladově účinnější v případě, že to bude systém založený pouze na pozemních nebo leteckých zbraních, či případně na jejich kombinaci. Podobně si je možné položit otázku: Je efektivnější ničit tanky zbraňovými systémy umístěnými na zemi nebo ve vzduchu? Je nutné nalézt neefektivnější koncepci řešení vojenského úkolu.

Po přijetí koncepce je nutné se zabývat prostředky potřebnými pro její uskutečnění. V tomto procesu je nezbytné vyjádřit náklady na potřebná vojska, techniku, materiál i další potřeby, dobu jejího trvání, rizika spojená s projektem, požadavky na zdroje a porovnat je s návrhem rozpočtu.

Vypracování nákladově efektivní koncepce s využitím metod hodnotového inženýrství je základním prostředkem sladování programů se zdroji, které jsou k jejich uskutečnění využitelné.

Mimořádné možnosti pro hledání nákladově účinného pojetí je celá oblast uspokojování potřeb armády získáváním výrobků, výkonů, prací a služeb. Vždy je nutné zvažovat, zda je účelnější uspokojit potřebu výzkumem, vývojem a následnou výrobou, nákupem výrobně technických znalostí s následující licenční výrobou nebo přímo nákupem hotových výrobků, zda využít prostředky ozbrojených sil, domácí nebo zahraniční trh, jaké jsou možnosti vojenských kompenzací při transferu technologií aj. Pro vytváření takových koncepcí jsou vypracovávány studie srovnávající dosažitelnost požadovaného cíle využitím různých přístupů.

ÚVODNÍ SLOVO

Zvláště v této vypjaté době pozorujeme zhušťování rozporů i problémů, které zde v skrytu předcházejících let číhaly, aby najednou vystoupily na scénu našeho bytí.

Přitom celá naše společnost se chová jako přecitlivělý organismus, jako složitý a mnohdy nevypočitatelný systém, poháněný neviditelnou dějinnou silou. Tíha minulosti je však natolik velká, že se veskrze snažíme odhazovat, na pouť k lepšímu, vše, co nás s ní svazuje. Zbavovat se věcí nedobrych je jistě správné a žádoucí, ale vyvstává nebezpečí, že zatratíme i ty životaschopné a nanejvýš potřebné. Jednou z takových klíčových otázek dneška je zachovat obranyschopnost našeho státu na rozumné dostatečnosti.

Nemálo odpovědí, které se týkají této i dalších otázek, poskytla vojenskovodecká konference OBRANA ČSFR. Konala se ve Vojenské akademii v Brně 29. až 30. ledna 1992 za účasti hlavních vojenských představitelů, pozvaných novinářů, zástupců sdělovacích prostředků a poslanců obou národních rad.

Dobrá pracovní atmosféra, myšlenkově bohatá a dynamická výměna názorů se prolínala celým jednáním. K dokonalému průběhu celé akce chyběla účast přizvaných poslanců nejvyššího zákonodárního sboru - Federálního shromáždění ČSFR. Určitě by se přesvědčili, tak jako ostatní, o tom, že vojákům nejde o vytváření dojmu, či "humbuku o potápějící se lodi", nebo jiných katastrofických scénářů. Pochopili by, že za jasnou, otevřenou a střízlivou argumentací řečníků i diskutujících se neskrývá obava o vlastní existenci, nýbrž skutečná starost o příští charakter obranyschopnosti ČSFR, v kontextu jevů, procesů, které nás obklopují a budou pravděpodobně ovlivňovat i v letech následujících.

Redakce považovala za účelné vybrat pouze některá vystoupení z konference a zahrnout je do Vojenských rozhledů formou zpracovaných příspěvků bez narušení jejich obsahu. Rubriku uzavírá článek NMO genpor. Ing. Imricha Andrejčáka, kterého jsme požádali o celkové shrnutí.

Redakce

VOJENSKÉ ASPEKTY OBRANY ČSFR

Změny v politické situaci, které jsou charakteristickým rysem současného období vývoje v Evropě, se odrazily v obsahu nové vojenské doktríny a dalších vojenskopolitických opatřeních vypracovaných velením ČSA k zajištění bezpečnosti našeho státu.

V článku bych rád objasnil přístupy velení ČSA k této problematice z hlediska nového postavení ČSFR v Evropě i ve světě.

Mezinárodní situace je v posledních dvou letech charakteristická rozvíjením procesů politického a vojenského uvolňování. Přechod od bipolární, blokové politiky mezi Východem a Západem, k multilaterálnímu demokratickému systému bezpečnostních vztahů se výrazně zrychlil a bezesporu přinesl řadu pozitivních výsledků.

Jsmo svědky toho, že vývoj v Evropě, zejména v její střední, východní a jiho-východní části, zásadně změnil její dosavadní tvář. Sjednotilo se Německo, zanikl Varšavský pakt a dochází k postupné transformaci NATO. Svobodné volby v bývalých socialistických státech daly vzniknout pluralitním demokraciím. Rozpadl se Sovětský svaz, vytvořilo se problematické a z dnešního pohledu nestabilní Společenství nezávislých států (SNS). Pokračovalo snižování počtů ozbrojených sil a v rámci KBSE začaly vznikat instituce k řešení bezpečnostních otázek.

Uvedený proces, jak potvrdil světový i evropský vývoj zejména v uplynulém roce, však není přímočarý. Ukázalo se totiž, že formování nové celoevropské bezpečnostní struktury, jež by nahradila dosavadní bipolární systém, je provázáno množstvím rizik a komplikací, včetně vytváření ohnisek napětí. Mnohé z nich přerostly, jak to ukázal vývoj v Perském zálivu, bývalém Sovětském svazu i na Balkáně, v nebezpečné krizové situaci a v případě Jugoslávie dokonce v občanskou válku.

Dynamika a mnohdy nepředvídatelné změny v tomto vývoji nás proto nutí nově přistupovat k hodnocení uvedených trendů, jejichž dopady mají bezprostřední vliv na formování nové bezpečnostní politiky evropských států, včetně ČSFR.

O které negativní faktory a bezpečnostní rizika především jde?

Z tohoto hlediska nás zajímá zejména situace ve státech střední a východní Evropy. Pozitivně hodnotíme hluboké demokratické změny v tomto regionu a následný politický vývoj. Současně však vidíme, že některé tyto politické jevy jsou negativně ovlivňovány dědictvím minulosti, politickou nevyzrálostí, složitostmi transformace ekonomiky a z toho plynoucího sociálního napětí. Průběžně také vyvstává řada složitých otázek při řešení konkrétních etnických rozporů včetně uplatňování územních požadavků.

Vzhledem k těmto skutečnostem nemůžeme vyloučit určitá bezpečnostní rizika, jež by mohla přerůst v konfliktní situace nejen uvnitř jednotlivých států, ale i mezi nimi navzájem.

Evropský region je ohraničen stabilizujícím a upevňujícím se systémem bezpečnosti garantovaným Severoatlantickým paktem, Evropským, společenstvím, Západoevropskou unií a na druhé - východní straně obtížně předvídatelným společenskopolitickým a ekonomickým pohybem v jednotlivých zemích bývalého Sovětského svazu. Jinými slovy relativní rovnováha sil, jež existovala v evropském blokovém uspořádání, už neplatí a spolehlivá protieskalační síť mezistátních vztahů na poli bezpečnosti však dosud vytvořena nebyla.

Novým činitelem, který bude významně ovlivňovat evropský bezpečnostní vývoj a postavení států ve střední Evropě, je sjednocené Německo - náš bezprostřední soused.

Je zřejmé, že se Německo již nyní stává nejvýznamnější ekonomickou a politickou mocností. Prudce roste jeho vliv nejenom v zemích s ním bezprostředně sousedících - tedy i v ČSFR - ale rovněž v jižní a východní Evropě.

Nejvýrazněji se na této tendenci podílí mohutný hospodářský potenciál SRN, disponující rozsáhlými finančními zdroji, moderním průmyslem a vyspělou technologickou a vědeckotechnickou základnou. Současná nepříznivá situace v československé ekonomice, do značné míry způsobená ztrátou odbytišť v zemích bývalé RVHP, vytváří předpoklady k širokému pronikání německého kapitálu na náš vnitřní trh. Věříme, že tento trend nepřekročí únosnou míru, která by vážněji poškozovala zájmy naše i zemí střední a východní Evropy a dál komplikovala jejich již tak složitý vývoj k tržnímu hospodářství. Pozitivním přínosem by se v tomto směru mohla stát nová bilaterální smlouva mezi SRN a ČSFR.

V této souvislosti nemohu opomenout skutečnost vyplývající z dosud trvajícího rozmístění ozbrojených sil bývalého SSSR ve východní části Německa. V současné době jde o 230 000 osob, 2412 tanků, 2020 děl a 460 letounů. Vzhledem ke změněné situaci v bývalém Sovětském svazu nelze proto vyloučit možnost vzniku určitých komplikací při jejich plánovaném odsunu v průběhu příštích tří let především v důsledku jeho nestabilizace.

Za jedno z hlavních potenciálních rizik, které může bezprostředně ohrozit bezpečnost v Evropě, považujeme mimořádně složitý vývoj v bývalém Sovětském svazu.

Je zřejmé, a nynější situace to potvrzuje, že rozpad SSSR směřuje k novému rozdělení politických sil v jednotlivých republikách. Zřejmě podnítl různé společenské kruhy k intenzivnějšímu využívání prvků nacionalismu při prosazování partikulárních zájmů. Objektivní nerovnováha ekonomických potenciálů, rozdílnost geopolitických podmínek a řada dalších faktorů se při uplatňování specifických zájmů jednotlivých republik mohou stát zdrojem napětí a vnitřních ozbrojených konfliktů.

Již dnes vývoj v nově vytvořeném Společenství nezávislých států ukazuje, že na okraji Ruska může vzniknout prstenec národních států s těžko vypočítatelnou vnitřní i zahraniční politikou, v níž zejména v počátečním období budou převládat prvky nacionalismu.

Výrazně se tyto tendence projevují i na Ukrajině, kde roste vliv nejenom demokratických sil.

Jsme svědky toho, že nové SNS zatím hledá řešení otázek kompetencí mezi celkem a jednotlivými republikami ve všech oblastech. Jedním ze závažných činitelů, který zásadně ovlivní vytváření nového Společenství nezávislých států, je neexistence reálné a dlouhodobé ekonomické koncepce, která by zastavila hospodářský úpadek společnosti. Zatím parafovaná smlouva o hospodářské spolupráci jednotlivých republik tuto koncepci nemůže nahradit. Její plnění bude velmi složitým a obtížným procesem, jehož úspěch dnes není možné zaručit.

Situaci ztěžují rovněž tradiční rozpory mezi Ruskem a Ukrajinou, silící vliv islámu ve středoasijských republikách a v neposlední řadě i problémy spojené s ozbrojenými silami SNS.

Ukazuje se, že proces transformace ozbrojených sil někdejšího SSSR na podmínky nového státoprávního uspořádání, především pak vynucená delimitace pravomocí v otázkách velení a disponování strategickými jadernými zbraněmi, představují nejzávažnější rizika nejenom budoucího vývoje SNS, ale i evropské a světové bezpečnosti.

I při zachování centrální podřízenosti strategických jaderných zbraní bude důležitý způsob řešení otázky substrategických jaderných zbraní a dalších zbraní hromadného ničení, které jsou dosud dislokovány převážně ve všech svazových republikách. Problémy rovněž přetrvávají v otázkách rozdělení vojenského letectva a námořnictva, přičemž do popředí vystupují zejména rozpory mezi Ruskem a Ukrajinou o charakteru podřízenosti Černomořské flotily.

O narůstající krizi bývalé sovětské armády svědčí i skutečnost, že stále nebylo dosaženo smluvně zakotveného kompromisu ani v otázce konvenčních ozbrojených sil. Na stanovisku vybudovat vlastní armády trvají Ukrajina, Ázerbajdžán, Moldavsko, Bělorusko, Uzbekistán, Turkmenie a zřejmě i Ruská federace, tj. více než polovina členských států SNS. Naděje na uskutečnění záměru vytvořit spojené ozbrojené síly nepřineslo ani shromáždění důstojníků, konané 17. 1. t.r. v Moskvě. Vzniká tak nebezpečí, že celkové počty ozbrojených sil jednotlivých republik SNS přesáhnou limity stanovené pro bývalý Sovětský svaz Smlouvou o konvenčních ozbrojených silách v Evropě. Tím by byla zpochybněna platnost závěrů Pařížských dohod 1989. Současně vzrůstají obavy z nekontrolovatelného prodeje zbraní a bojové techniky zejména do krizových oblastí rozvojového světa.

Nezbývá tedy než konstatovat, že perspektivy dalšího vývoje na území bývalého Sovětského svazu lze ztěžl předvídat. Naděje na urychlenou stabilizaci současných poměrů jsou však vzhledem k pokračujícímu hospodářskému úpadku nereálné. Z vojenského hlediska pak tento region musíme považovat i nadále za jeden z nejnebezpečnějších prvků možné destabilizace na evropském kontinentu.

Konstatování, že současný vývoj v Evropě s sebou nepřináší jenom pozitivní tendence, potvrzuje vnitropolitická krize v Jugoslávii.

Nemám v úmyslu se podrobně zabývat příčinami jejího vzniku, či detailním rozбором dosavadního průběhu. Chci jen krátce poukázat na některé skutečnosti, které by mohly záporně ovlivnit situaci na Balkáně, včetně možných dopadů na oblast střední a východní Evropy.

Hlavní a podle našeho názoru obtížné řešitelný rozpor současné situace

v Jugoslávii představuje budoucí podoba jejího státoprávního uspořádání. Dosa-
vadní vývoj, při kterém dochází k uznávání nezávislosti jednotlivých republik ze
strany mnoha evropských států (hlavně států ES), svědčí o tom, že je návrat
k původnímu federálnímu státu nemožný. Rozpad Jugoslávie je skutečností.

Nelze vyloučit, že v Jugoslávii dojde i přes opatření OSN k obnovení, či lépe
řečeno k pokračování občanské války, zejména v souvislosti s otázkou nového
vymezení státních hranic, jakož i potřebou řešit požadavky národnostních menšin.
Hrozba tohoto rizika se však netýká jen Jugoslávie, ale také celé oblasti Balkánu.
Nelze totiž vyloučit, že s rozpadem jugoslávské federace dojde k jakési "řetězové"
reakci. Již nyní některé státy vyhlásují vůči jednotlivým jugoslávským republikám
své politické požadavky a územní nároky.

Uvědomujeme si, že tento nebezpečný proces v obou zmíněných zemích, tj.
Jugoslávii a zejména bývalém Sovětském svazu, má nesporně negativní dopady
na současné asociační tendence ve střední Evropě a ohrožuje rodící se systém
evropské bezpečnosti. Je zřejmé, že narušení integrity obou těchto států, územní
spory mezi jejich dřívějšími svazovými a federativními republikami přerůstají
v lokální konflikty.

V neposlední řadě výrazné změny v početních stavech a dislokaci ozbrojených
sil mohou značně zpomalit praktickou realizaci Smlouvy o konvenčních ozbro-
jených silách v Evropě a Vídeňského dokumentu 1990. Současné mohou ohrozit
přípravu Helsink 1992. Obavy z těžko předvídatelného dalšího vývoje v uvedených
zemích pravděpodobně přimějí jejich sousedy k zachování dosavadního obranné-
ho potenciálu, popř. i k přijetí dalších opatření k zajištění vlastní bezpečnosti.

Zdánlivě mimo rámec dosud hodnocených otázek by se mohla jevit problematika
vztahů mezi průmyslovým Severem a chudým Jihem.

Obecně řečeno - tradiční rozdělení světa na Západ a Východ postupně mizí.
Přenáší se v globálním měřítku na rozpor mezi Severem a Jihem, obsahujícím řadu
bezpečnostních rizik pro světový i evropský vývoj.

V čem tato bezpečnostní rizika především spočívají? Ukazuje se, že poměrně
příznivější mezinárodní klima mezi velmocemi a ekonomicky vyspělými zeměmi
Evropy se prozatím málo promítá do rozvojového světa. Nebezpečné jsou zejména
projevy jeho militarizace, eskalace násilí a možnosti vzniku ozbrojených konfliktů
se zeměmi Severu, jak ukázala válka v oblasti Perského zálivu.

Oficiální statistiky jednoznačně ukazují, že rozvojové země Jihu jsou dnes nejen
hlavním odbytištěm pro výrobce zbraní a bojové techniky průmyslově vyspělých
států Severu, ale také jejich stále větším producentem. Tím se v nich nejen zvyšuje
politická, ekonomická a vojenská labilita, ale současně se oslabuje bezpečnost
i v ostatních světových regionech.

Nejohroživější bezpečnostní riziko však představuje skutečnost, že některé země
Jihu usilují zařadit do výzbroje svých armád nejmodernější prostředky hromadného
ničení. Mnohé z nich, např. Írán, Pákistán a Indie, urychlují, či dokonce dokončují
výzkumné a vývojové programy vlastních jaderných zbraní. Nabízí se jim také stále
více možností zabezpečit jejich výrobu za pomoci odborníků ze středoasijských
republik bývalého Sovětského svazu. Nelze vyloučit ani případný prodej jaderné
technologie, prostředků a surovin potřebných k výrobě jaderných zbraní. A to

přávě v době, kdy jaderné mocnosti uzavírají bilaterální dohody o jejich omezení, či dokonce likvidaci.

Potřebné je rovněž důsledně se připravit na boj s mezinárodním terorismem a obchodem s narkotiky, především ze zemí chudého Jihu, což dosud nepatřilo mezi důležité prvky naší bezpečnostní politiky.

Z uvedených skutečností vyplývá, že současná situace v Evropě i ve světě signalizuje některé tendence, jež by mohly za určitých podmínek přerůst v konfliktní situaci. V této souvislosti se krátce zmíním o formování mezinárodně politických záruk bezpečnosti v současném přechodném období.

Na základě podrobné analýzy vojenských aspektů mezinárodní politiky přistoupilo velení ČSA k vypracování vojenskopolitických opatření k zajištění bezpečnosti ČSFR.

Výchozím vojenskopolitickým dokumentem k tomu se stala vojenská doktrína ČSFR, která jednoznačně stanoví, že hlavním úkolem ČSA je zajištění suverenity země. Mimořádně složité vnější, ale i některé vnitřní podmínky tento úkol ovšem velmi komplikují. Dnes však již přesto můžeme potvrdit, že z **vojenskopolitického hlediska chceme zajistit naši bezpečnost na následujících třech principech:**

- v rámci procesu KBSE,
- na základě bilaterálních smluv, především s našimi bezprostředními sousedy,
- na široké spolupráci s vojenskopolitickými a vojenskými orgány Severoatlantické aliance, ZEU a v budoucnu i s Evropskými společenstvími.

Náš stát se aktivně přihlásil k myšlence sjednocené Evropy. V praxi to tedy pro nás znamená, že se pozornost ozbrojených sil zaměří především na budování celoevropského systému bezpečnosti v rámci KBSE. Naše orientace na vytváření celoevropského bezpečnostního systému, jako hlavního garanta naší suverenity a bezpečnosti, vyplývá mimo jiné i z toho, že nová vojenskopolitická situace v Evropě prakticky vyloučila možnost, že by naše země mohla získat statut neutrálního státu. Jako nereálné se zakrátko také ukázalo počítat prozatím s plnoprávným členstvím v Severoatlantické alianci i když z dlouhodobého hlediska takový krok nevylučujeme.

V současné době, kdy se stále zřetelněji rýsují kontury dříve zcela nepředvídatelných rizik, si však musíme položit otázku, zda dosavadní bezpečnostní systém vytvořený v rámci KBSE je již dostatečně akceschopný, aby mohl vzniku případného konfliktu zabránit nebo dokonce mu čelit.

Dosavadní zkušenosti bohužel ukazují, že tomu tak dosud není. Konflikt v Jugoslávii to jednoznačně potvrzuje. Jsme toho názoru, že jestliže se nepodaří uvedený stav co nejdříve změnit, nastane objektivně situace, kdy se význam procesu KBSE, zvláště v oblasti politickobezpečnostní, bude snižovat.

Jsem názoru, že proces KBSE, tak jak byl koncipován, splnil svoji historickou úlohu. Byl prostředkem zmírňování napětí v bipolárně rozděleném světě. Je třeba jeho úlohu nově definovat a vytvořit v jeho rámci takové instituce, které by byly schopny evropskou bezpečnost formovat.

Pařížská Charta zdůrazňuje skutečnost, že současné hrozby, rizika a výzvy jsou všem Evropanům společné. Společný by měl tedy být i nástroj, jehož prostřednictvím by bylo možné takovým nebezpečím čelit.

Jeví se nám proto účelné prosazovat rozšíření pravomocí jak Střediska pro

předcházení konfliktům, tak i Sekretariátu KBSE. Účelné by podle našeho názoru bylo zvážit i vytvoření orgánu v rámci KBSE, který by měl k dispozici např. technické prostředky průzkumu ke zjištění a monitorování skutečné situace v krizové oblasti, sbor pozorovatelů vytvářený např. jen pro určité případy, policejní síly a jednotky mírových sil vytvářené na principu mírových sil OSN.

Na tomto místě je nutné zdůraznit, že ačkoli chápeme NATO jako v současnosti nejdůležitějšího garanta evropské bezpečnosti a ve vztahu k československým ozbrojeným silám jako nenahraditelný zdroj rozvíjení jejich vojenskoodborné a technické přípravy, tak si myslíme, že vojenskopolitické aspekty bezpečnosti v Evropě by měly být řešeny v rámci KBSE. Důvodem je, že systém bezpečnostních záruk NATO nepokrývá celou zájmovou sféru KBSE.

Je zřejmé, že československá zahraniční politika musí využít všech možností k zajištění suverenity ČSFR. Z tohoto hlediska se jeví potřebné podporovat a posilovat další rozvoj procesu KBSE za předpokladu, že se podaří dosáhnout jeho zefektivnění.

V uplynulém období jsme mimořádnou pozornost věnovali navázání konstruktivní spolupráce s armádami sousedních států, ale také s ozbrojenými silami Spojených států, Francie, Itálie a některými dalšími.

Sledujeme tím nejenom vzájemně prospěšný rozvoj spolupráce, který by se měl po jisté době projevit ve zkvalitnění naší armády, ale, a myslím si, že to je hlavní cíl bilaterální vojenské spolupráce, prohloubení vzájemné důvěry, vzájemného poznání a především vzájemného pochopení. Dnes již můžeme konstatovat, že v uplynulém roce se nám podařilo uzavřít řadu dohod o vojenské spolupráci, které představují podle našeho názoru i významný prvek stability ve střední Evropě.

I když zde nelze dopodrobna uvádět obsah jednotlivých dohod, přesto uvedu alespoň rámcově jejich hlavní charakteristiku.

V loňském roce se uskutečnila bilaterální i tripartitní setkání ministrů obrany Maďarska, Polska a ČSFR. Na základě jejich výsledků již spolupracujeme nebo budeme spolupracovat s těmito zeměmi při řešení jak vojenskopolitických, tak vojenskoodborných otázek. Uskutečnil se např. konzultace o otázkách vojenské doktríny a mezinárodní bezpečnosti. Ve Varšavě se již v tomto roce uskutečnila významná konference o problémech "rozumné dostatečnosti" apod. Za velmi významnou považujeme dohodu o koordinaci postupu v otázkách odzbrojení a opatřeních k posilování důvěry. Spolupracovat hodláme však také v oblastech vyzbrojování a oprav techniky, vědeckovýzkumných a vývojových pracích, zpravodajství a organizace součinnosti letectva a protivzdušné obrany.

K prvnímu setkání s vojenskými představiteli Spolkové republiky Německo na oficiální úrovni došlo v rámci semináře náčelníků generálních štábů k národním obranným konfetrncím, který se konal v lednu 1990 ve Vídni. Od té doby se uskutečnila podobná setkání, na kterých byl projednán a poté přijat Program rozvoje vojenských styků mezi ozbrojenými silami SRN a ČSFR. Na základě tohoto dokumentu se ve spolupráci s bundeswehrem zaměříme na:

- výměnu informací o stavu a perspektivách rozvoje ozbrojených sil,
- konzultace o otázkách vývoje bezpečnostní a politické situace v Evropě,
- oblast vojenského školství, včetně studia důstojníků ČSA v SRN,
- vědeckou a výzkumnou činnost.

Jedním z prvních pozitivních výsledků vzájemných kontaktů s vojenskými představiteli Rakouska byla dohoda o účasti československých důstojníků v kursech pro pozorovatele a štábní důstojníky jednotek OSN. Při jednáních oficiálních vojenských představitelů byly pak posouzeny oblasti další spolupráce a bylo dohodnuto, že vzájemné styky se zaměří na:

- spolupráci přihraničních útvarů,
- každoroční účast důstojníků na jednom plukovním cvičení,
- analýzu možných oblastí spolupráce na úseku výzbrojního a technického zabezpečení,
- výměnu zkušeností z oblasti vojenského školství a přípravy mírových sil OSN,
- spolupráci zdravotnických služeb, výměnu vojenských hudeb a spolupráci vojenských historických zařízení.

Pokud jde o bývalý Sovětský svaz, dohoda o spolupráci nebyla v důsledku jeho rozpadu podepsána. Počítáme však s jednáním na bilaterální úrovni s jeho jednotlivými republikami. Důraz chceme položit na uzavření smlouvy s Ukrajinou republikou, se kterou jako jedinou z bývalého SSSR, máme společné hranice.

Nejperspektivněji se ukazuje spolupráce ČSA se Severoatlantickou aliancí. Možnosti k tomu dávají zejména výsledky římského summitu NATO a prvního zasedání Severoatlantické rady pro spolupráci. Pro nás je důležitá zejména nabídka podílet se na práci Vojenského výboru aliance a dalších vojenských úřadů Severoatlantické aliance. Chtěli bychom prohloubit dialog o bezpečnostních otázkách, rozšířit kontakty mezi vojenskými představiteli a dosáhnout určitého stupně kompatibility s vojenskými strukturami NATO. Obdobně máme zájem na spolupráci v oblasti vědy, informatiky a ochrany životního prostředí v rámci programu "třetí dimenze". Z toho vyplývá, že s NATO jako celkem i s jednotlivými jeho členskými státy a jejich armádami budeme úzce spolupracovat.

V souvislosti s uvedenými skutečnostmi vojenskopolitického vývoje v Evropě plánovitě přistupujeme k naplňování požadavků naší vojenské doktríny. Její principy jsou aplikovány ve všech dokumentech souvisejících s obranou ČSFR.

K překonání možných rizik vývoje vojenskopolitické situace vyplývá požadavek budování dostatečně silné armády, která by vyjadřovala její přísně obranný charakter, avšak zároveň by svou úrovní a uznávanou bojovou hodnotou a efektivností odstrašila případného útočníka a všeobecně vytvořila předpoklady k tomu, že rizika spojená s agresí jednoznačně převáží nad výhodami, které by útočník agresí mohl získat.

Základní požadavky na výstavbu armády jsou stanoveny vojenskou doktrínou ČSFR. Doktrína ukládá provádět zásadní přestavbu ozbrojených sil s cílem vybudovat armádu výlučně obranného charakteru, schopnou odvrátit ohrožení suverenity ČSFR, odrazit pozemní i vzdušný útok agresora z kteréhokoli směru a na kteroukoli část území státu.

K realizaci stanoveného cíle plánujeme snížit početní stavy ozbrojených sil ke konci 90. let až o dvě třetiny oproti roku 1990 a vytvářet podmínky pro další výrazné zkracování délky základní vojenské služby. Organizační strukturu ozbrojených sil přizpůsobit požadavkům vedení efektivní obrany. Provést zásadní změny v dislokaci vojsk, aby bylo možné zaujmout obrannou sestavu na všech úsecích při

převažujícím rovnoměrném rozmístění sil v obou republikách, minimalizovat rámcování útvarů, zefektivnit výcvik záloh.

Úměrně těmto požadavkům vojenská doktrína ukládá uskutečnit nezbytná opatření přípravy válečnické, novým potřebám přizpůsobit soustavu vojenského školství a provést další opatření v zájmu splnění základních funkcí ozbrojených sil.

Tímto způsobem vojenská doktrína ČSFR představuje souhrn základních limitujících podmínek rozvoje armády. Kromě toho však je nutné mít na zřeteli další limitující faktory, z nichž k nejdůležitějším patří:

- ekonomické možnosti státu,
- početní stavy hlavních druhů výzbroje stanovené Smlouvou o konvenčních ozbrojených silách v Evropě (1435 tanků, 2050 BVP a OT, 1150 děl, raketometů a minometů ráže 100 mm a výše, 345 bojových letounů a 75 úderných vrtulníků),
- přechod na 12měsíční základní službu k 1. 10. 1993 v souladu s usnesením 2. schůze ROS,
- dosažený stav armády ke konci roku 1993.

Vycházejí z uvedených základních požadavků a limitujících faktorů, generálním štábem ČSA a ostatními složkami FMO jsou zvažovány varianty další výstavby armády. Složitost daného procesu vyplývá z nezbytnosti důsledného posouzení všech přijímaných opatření zejména z hlediska očekávaného výsledného efektu.

Rozvoj Čs. armády musí v perspektivě v souladu s vývojem vojenskopolitické situace akceptovat všechny požadavky kladené na ozbrojení síly vojenskou doktrínou a Komplexní strategií obrany.

Za prioritní směry rozvoje se považuje:

- přehodnocení současné skladby ozbrojených sil s cílem dosáhnout jejich vyvážené organizační struktury,
- vytvoření optimálních organizačních struktur pozemního vojska, letectva a PVO k efektivnímu, ale přitom ekonomicky únosnému zabezpečení plnění úkolů,
- přehodnocení dosavadního a dalšího rozvoje vojsk územní obrany,
- uvedení do souladu s potřebami vojsk týlového a technického zabezpečení s orientací na teritoriální princip zabezpečování,
- další snížení početního stavu vojsk,
- rozvoj systémů automatizace velení a řízení, spojovacích systémů, průzkumu a REB,
- zahájení přezbrojování letectva a PVO.

Ve vztahu k makrostruktúře Čs. armády se uvažuje zachovat současný systém velení vojskům, přizpůsobit jej novým strukturám a snížit jeho početní stavy.

Zachovat základní členění armády na pozemní vojsko, letectvo a vojsko PVO.

Pozemní vojsko členit na polní vojsko, vojsko územní obrany a síly rychlého nasazení.

Tyto a další otázky se dále rozpracovávají a podrobněji se jimi budou zabývat následující články. Doufám, že po jejich přečtení najdete i další odpovědi na jednotlivé problémy a přístupy k jejich řešení.

MOŽNOSTI MATERIÁLNĚ TECHNICKÉHO ZABEZPEČENÍ ČS. ARMÁDY

Vyzbrojování a technické zabezpečení (VTZ) představuje komplexní zabezpečení Čs. armády moderní výzbrojí, municí, technikou a materiálem a ve spolupráci s uživateli zajišťuje její udržování v bojeschopném a provozuschopném stavu.

VTZ Československé armády řeší výzkum, vývoj, výrobu, přejímku a opravy výzbroje, munice, techniky a speciálního materiálu pro potřeby Čs. armády a CO ČSFR. Podílí se na zpracování koncepce rozvoje výzbroje a vojenské techniky, zabezpečuje její realizaci včetně aplikovaného výzkumu a vývoje v Čs. armádě a v CO ČSFR, řeší zabezpečení výroby a dodávek výzbroje, munice, techniky, náhradních dílů a materiálů u tuzemských výrobců a dodávek těchto materiálů od zahraničních dodavatelů, organizací a zabezpečení Čs. armády a CO ČSFR výzbrojí, technikou a municí, obměnu této výzbroje a techniky, stanovení základních norem jejího provozu, ošetřování a oprav, rozvoje metrologie, technické normalizace, vynálezectví a pyrotechnické činnosti Čs. armády, operačně technickou přípravu státního území, operačně technickou přípravu a technickou přípravu vojsk, přípravu technických profesí ve své působnosti, organizační výstavbu prostředků technického zabezpečení, jejich řízení a využívání v míru a poli. Dále se podílí na organizaci mezinárodní spolupráce v oblasti výzbroje, techniky a plní úkoly materiálního hospodáře ve stanovené materiálové nomenklatuře.

Materiálně technické zabezpečení je tedy nutné chápat jako součást komplexu opatření vedoucích k zajištění funkce ČSA výzbrojí, technikou a materiálem tak, aby v optimální míře odpovídalo požadavkům vyplývajícím ze schválené obranné doktríny ČSFR a v návaznosti na to úkolům vyplývajícím z operačních plánů a organizační výstavby ČSA.

Výchozí stav

Současná úroveň výzbroje a techniky ČSA odpovídá systému výstavby armádní struktury budované na základě koaliční doktríny bývalé Varšavské smlouvy (VS), kde rozhodující vyzbrojné technický potenciál byl reprezentován potenciálem Sovětské armády.

Kromě toho byla technická úroveň výzbroje a techniky naší armády do značné míry ovlivněna následujícími skutečnostmi:

- rozhodující zbraně a zbraňové systémy byly dováženy ze Sovětského svazu, nebo byly vyráběny podle sovětské licenční dokumentace, což ve svých důsledcích znamenalo zpoždění za stavem v Sovětské armádě o jednu až dvě generace v technologiích a technických parametrech, zejména u systémů PVO, raketové techniky, letectva, tanků a dalších, přitom na zabezpečování této techniky byla vyčleňována podstatná část finančních prostředků určených na nákup výzbroje a techniky,

- část výzbroje a techniky byla výzkumně, vývojově a výrobně zabezpečována v našem průmyslu, ale bez možnosti výrobního využití součástí, komponent a technologií odpovídajících světové špičce; tato skutečnost vedla k prodlužování etap vývoje, oddalování sériové výroby, nízké provozní spolehlivosti finálních výrobků a zvyšování finančních nákladů na zabezpečení nové výzbroje a techniky; je však třeba konstatovat, že i při těchto složitých podmínkách bylo dosaženo v řadě oborů velmi dobré úrovně vyvíjené techniky a originálních systémových řešení,

- inovační cyklus rozhodující výzbroje a techniky, zejména u složitých zbraní, zbraňových systémů a techniky vzhledem k prudkému růstu cen a možnostem, rozpočtu ČSA se značně prodlužoval; např. ceny bojových letounů jednotlivých generací představovaly vždy téměř desetinásobek ceny, obdobná situace byla v nárůstu cen jednotlivých systémů PVO, tankové techniky, průzkumných prostředků, systémů řízení a velení, moderní munice a dalších,

- značné omezení modernizace výzbroje a techniky bylo dáno byrokratickým přístupem orgánů bývalého Spojeného velení armád VS při zavádění národní produkce zbraní a techniky do výzbroje armád VS a nekritičností při posuzování parametrů nové výzbroje a techniky; velmi častým jevem bylo prosazování národních zájmů před skutečnými potřebami armád a současnými světovými trendy ve výzbroji a vojenské technice.

Tyto a další skutečnosti vedly k postupnému zaostávání technické úrovně výzbrojné technického potenciálu ČSA za úrovní vyspělých armád. V rámci bývalé koalice VS pak k extenzivnímu rozvoji armád a nahrazování kvality kvantitou.

Jaký byl vývoj situace v oblasti vyzbrojování a technického zabezpečení v letech 1990 - 1991?

Toto období je možné stručně charakterizovat následovně:

- V rámci Vídeňských jednání a Pařížských dohod dochází k podstatnému snižování počtů hlavních druhů výzbroje ČSA, přebytečná výzbroj a technika je soustředěna v deklarovaných místech, munice v muničních skladech a je připravována jejich postupná likvidace.

- Dochází k reorganizaci a redistribuci ČSA na základě uskutečňování nové obranné doktríny ČSFR, nově vypracovaných operačních plánů a organizačních struktur.

- Je podstatně omezován v nominální hodnotě rozpočet FMO v roce:

● 1990 na 30,905 mld. Kčs tj. 92,3 % vůči roku 1989

● 1991 na 26,5 mld. Kčs tj. 79,6 % vůči roku 1989.

- Ceny základních surovin, materiálů, energie a potravin postupně narůstají a dále snižují reálnou hodnotu prostředků vyčleněných pro FMO.

Tyto skutečnosti nacházejí odraz v celé oblasti vyzbrojování a technického zabezpečení, převážně však působí negativně na úroveň výzbrojné technického potenciálu ČSA.

Pokusím se některé problémy blíže specifikovat:

● Snižováním počtů hlavních druhů výzbroje se podstatně snížil vojensko-technický potenciál ČSA. Snížila se kvantita, nejsou však ani základní podmínky ke zvýšení kvality. V podstatě tedy můžeme kalkulovat s 1/3 bojové hodnoty rozhodujících zbraní při realizaci obranné doktríny ČSFR. Kromě toho soustředění nadbytečné techniky do deklarovaných míst a následná likvidace vyžaduje doplňkové finanční zdroje z rozpočtu FMO. Pozitivním rysem je, že dojde ke snížení nákladů na provádění oprav, údržbu a provoz této techniky a snížení požadavků na zabezpečení náhradních dílů.

● Společným jmenovatelem dalších problémů v oblasti vyzbrojování a technického zabezpečení je kritický nedostatek finančních prostředků vyčleněných z rozpočtu FMO na tuto oblast.

Pro názornost uvádím v tabulce některá čísla v absolutních hodnotách.

Vynaložené finanční prostředky	Rok		
	1989	1990	1991
mld. Kčs	12,18	9,35	3,1
procenta	100,00	76,8	25,5

● Vzhledem k růstu cen v tomto období se dále snížila reálná hodnota vyčleněných prostředků, což vedlo k dalšímu omezení možností nákupu finálních výrobků, náhradních dílů, zabezpečování oprav a dalších činností.

● Kritický nedostatek finančních prostředků vede k těmto důsledkům:

- postupně jsou omezovány a zastavovány některé výzkumné a vývojové úkoly, které byly vytvářeny v koncepčních materiálech, vypracovaných na základě analýzy výzbroje a techniky ČSA a jejichž řešení je nezbytné pro splnění úkolů vyplývajících z přijaté vojenské doktríny ČSFR,

- podstatně omezování výroby zbraní, techniky a munice a v řadě případů i likvidace zbrojní výroby v čs. průmyslu se promítá do prodlužování inovačních cyklů, případně jejich znemožnění, postupné likvidace zásob munice, náhradních dílů, omezování provozu techniky a jejich postupného vyřazování z provozu,

- znemožňuje zahajování nových výrobních zbraní a techniky a tím i celkovou realizaci výsledků výzkumu a vývoje, včetně prodeje této techniky mimo sféru ČSA,

- postupně jsou radikálně likvidovány výrobní kapacity čs. průmyslu, a to nejen pro mírové, ale i válečné potřeby ČSA,

- je znemožňována i modernizace současné výzbroje a techniky s využitím výzkumné, vývojové a opravárenské základny ČSA.

Mám-li stručně uzavřít vývoj situace v oblasti vyzbrojování a technického zabezpečení v letech 1990-1991, musím konstatovat, že došlo k dalšímu podstatnému snížení výzbrojné technického potenciálu, omezení možností zabezpečení ČSA soudobou výzbrojí i technikou a dochází postupně ke kritickému stavu v udržení bojové schopnosti současné výzbroje a techniky. Tento stav je bez dalšího, zejména politického řešení, pro další období neúnosný a ve svých důsledcích ohrožuje splnění úkolů vyplývajících z přijaté vojenské doktríny ČSFR.

Jaké jsou předpoklady vývoje v oblasti vyzbrojování a technického zabezpečení ČSA v roce 1992?

Základním a limitujícím faktorem je další nepříznivý vývoj ve finančním zabezpečení oblasti vyzbrojování a technického zabezpečení. Na základě vydělení finančních prostředků se ještě více prohloubí negativní rysy vývoje.

Celkově je vyčleněno k pokrytí potřeb vyzbrojování a technického zabezpečení v rozpočtu FMO 1.49 mld. Kčs, což představuje 41 % finančních prostředků, přidělených pro rok 1991. Finanční prostředky na nákup výzbroje a techniky nebudou v roce 1992 dosahovat ani 6 % částky vyčleněné v roce 1988 a je zřejmé, že v roce 1992 se zbrojní výroba čs. průmyslu pro ČSA prakticky zastavuje.

V oblasti dovozu nebude možné dokompletovat ani dříve dodané dílčí části výzbroje a techniky.

Lze zajistit pouze nejnútnejší náhradní díly z dovozu a v minimální míře náhradní díly z tuzemska.

V roce 1992 nebude zahájeno uskutečňování žádného projektu z výstupů rozvoje vědy a techniky přesto, že by pro armádu znamenaly značný technický přínos.

Ukončena musí být i výroba dosavadních perspektivních druhů výzbroje, i když jí armáda není zabezpečena.

Při zastavení zbrojních výrob se jeví velmi problematické uchování výrobních schopností pro období branné pohotovosti státu. V podstatě to znamená, že nelze počítat s doplňováním Čs. armády z podniků čs. průmyslu.

Tento stav finančního krytí bude mít dva základní dopady:

● **do Československé armády, kde:**

- nebudou pro žádný druh výzbroje a techniky ani v minimálních potřebných počtech zabezpečeny náhradní díly,

- nedostatečné krytí požadavků náhradních dílů bylo již v roce 1991 a současný stav povede v průběhu roku k rozpadu zásobovacího systému pro rozhodující druhy oprav a tím i podstatnému snížení bojové připravenosti druhů vojsk,

- úkoly bojové pohotovosti, připravenosti a vycvičenosti bude možné, z hlediska materiálního a technického zabezpečení, plnit jen na úkor zmenšujících se zásob,

- bude zastavena obměna fyzicky opotřebované techniky (její doplňování), zastavena modernizace a nebudou realizovány nové výroby po ukončení vývoje,

- vážně bude ohrožena realizace reorganizačních a redislokačních změn,

● **do oblasti čs. zbrojní výroby, kde:**

- dochází téměř k úplnému zastavení zbrojní výroby v ČSFR,

- u jednotlivých dodavatelů je vytvořeno předzásobení vstupními materiály již v roce 1991, aby mohli zabezpečovat výrobu a dodávky v roce 1992, FMO bude brán jako krajně neseřízný partner a bude snaha přimět ČSA k odběru, nebo k úhradě vzniklých ztrát,

- jednotlivé dodavatele ukončí výrobu, přeorientují se na jiný sortiment a i když budou požadavky uplatněny v pozdějším období, budou dodávky nereálné, současně nebudou zabezpečovat ani uchování výrobních schopností pro období branné pohotovosti státu,

- se předpokládá následný vznik sociálního napětí v dotčených oblastech zbrojní výroby a zhoršení vztahu k armádě.

Aby byly částečně zmírněny tyto nepříznivé dopady na Čs. armádu, bude úsilí v oblasti vyzbrojování a technického zabezpečení zaměřeno na:

- udržení současné výzbroje, techniky a materiálu v bojeschopném stavu formou zvýšeného úsilí v oblasti ošetřování a ukládání vojenské techniky (VT) a materiálu,

- částečnou modernizací, prováděnou především vojenskými opravárenskými podniky (VOP) a výzkumnými ústavy,

- výrobu nedostatkových položek pro opravy VT a materiálu ve VOP,

- udržení některých zbrojních výrob alespoň v minimálních kapacitách.

Největšího objemu zbrojní výroby v ČSFR bylo dosaženo v letech 1987-1988 ve výši 29,4 mld. Kčs ročně. Z toho 30 % (8,7 mld.) odebírala ČSA, 50 % státy bývalé VS a zbývající produkce byla určena pro vývoz do tzv. třetích (rozvojových) zemí.

V roce 1992 odebere ČSA produkci čs. zbrojního průmyslu v objemu cca 380 mil. Kčs. Tento trend bude pokračovat i v dalších letech a oživení se dá předpokládat až po roce 1995.

Náhradní díly na opravy, munice pro výcvik a další spotřební materiál bude nutné čerpat z dříve vytvořených zásob včetně válečných. Přitom ty již dnes nejsou naplněny na předepsané počty a některé druhy mají omezenou životnost.

Obnova výroby zbrojní produkce po roce 1995 bude velmi obtížná a finančně nákladná. Tam, kde výroba bude zrušena v současném období, budou tuzemské dodávky po roce 1995 nemožné nebo stejně nákladné jako dovozové.

Vyzbrojování ČSA se v oblasti dodávek výzbroje a techniky stane plně závislé na dovozech ze zahraničí.

Tento stav způsobí další fyzické a morální zaostávání výzbroje a techniky. V některých oblastech nedostatek finančních prostředků neumožní ani zabezpečení potřeb k udržení bojeschopnosti současné výzbroje a techniky. Nedojde-li po krátkém období stagnace (2 až 3leté období) průmyslu (omezení dodávek pro ČSA) k jeho včasnému oživení, může to znamenat zhroucení systému MTZ (vyzbrojování) a narušení obranyschopnosti ČSFR.

Generálmajor Ing. Emil Antušák

ÚLOHA ČS. ARMÁDY V KOMPLEXNÍ STRATEGII OBRANY ČSFR

Ve svém příspěvku považuji za potřebné navázat na předcházející myšlenky autorů. S přihlédnutím na konkrétní úkoly Čs. armády, které zejména z vojenskopolitických poměrů v Evropě vyplývají pro zabezpečení suverenity a územní celistvosti ČSFR, zároveň poukáží na některé vnitřní faktory a operačně strategická východiska pro tvorbu strategie obrany.

Současné vojenskopolitické poměry v Evropě vyžadují nově koncipovat brannou politiku ČSFR. Významné geostrategické položení republiky nás nutí vypracovat a realizovat vlastní koncepci obrany ČSFR jako suverénního státu bez koaličních vazeb, která respektuje hospodářské možnosti i federativní uspořádání státu a zároveň vyžaduje orientovat bezpečnostní politiku směrem k aktivnímu a účinnému zapojení do budovaného bezpečnostního systému v Evropě.

Základ pro řešení těchto požadavků vytváří Vojenská doktrína ČSFR, která byla schválena Federálním shromážděním 20. 3. 1991.

Ve vojenské doktríně jsou vedle politických nástrojů k zajištění bezpečnosti státu jednoznačně formulovány i úkoly ozbrojeným silám a jejich rozhodující součástí - Čs. armádě. Jejím **hlavním úkolem** je na základě zjištění příprav k vojenskému napadení ČSFR odvrátit ohrožení suverenity ČSFR včasným přijetím nezbytných obranných opatření. V případě napadení odrazit pozemní i vzdušný útok agresora z kteréhokoli směru a na kteroukoli

část území ČSFR. Síly, které pronikly na územní republiky, ničit aktivní činnosti pravidelných nebo mobilizačně rozvinutých sil a zabezpečit obnovení územní celistvosti a suverenity státu.

Koncepci zabezpečení obrany ovlivňují kromě uvedeného hlavního úkolu zásadním způsobem i další doktrinární zásady. Především **není specifikován konkrétní nepřítel** a nejsou ani definovány potenciální hrozby, připouští se ovšem vojenské ohrožení ČSFR. Proto hledáme optimální cesty k zajištění bezpečnosti v nových podmínkách. Na základě vývoje mezinárodní situace a s tím spojených rizik nesmíme dopustit snížení bojeschopnosti armády, ale naopak jsme povinni hledat a aplikovat všechny možné způsoby a opatření pro trvalé zabezpečení spolehlivé obrany státu.

Ozbrojenou obranu státu musí ČSA zabezpečovat samostatně, pouze svými silami opírajícími se o obranný potenciál země. Případný ozbrojený konflikt v našem prostoru se však vždy stane předmětem celoevropského zájmu a z tohoto hlediska nikdy nemůže náš stát zůstat politicky osamocen. Ve své struktuře a činnosti musí mít Čs. armáda obranný charakter s předurčením k odvrácení a odrazení možné agrese.

Z uvedených vnějších i vnitřních podmínek a zejména z hlediska bojových možností čs. ozbrojených sil je zřejmé, že použít Čs. armády k obraně ČSFR musí být řešeno co neefektivněji a přitom tak, aby byly vytvořeny podmínky pro pružné reagování na základě vývoje konkrétní situace. **Není-li definován nepřítel ani druh ozbrojeného konfliktu, musí být armáda připravena plnit celou škálu úloh od demonstrace jednoznačného odhodlání bránit se vojenskou silou, řešení konfliktu lokálního charakteru až po vedení obranné činnosti v konfliktu globálního charakteru. Obrana našeho státu je přitom vždy chápána jako komplexní úkol celého státu bez ohledu na to, kterékoliv části se konkrétní ohrožení týká. V tomto smyslu plní Čs. armáda významnou úlohu jako integrující činitel federativního uspořádání státu.**

Při absenci konkrétního nepřítele musí být úvahy o použití ČSA podloženy závěry z analýzy objektivně existujících vnějších i vnitřních vojensky významných faktorů. **Negativními faktory, které nelze ovlivnit, jsou například:**

- geostrategický význam území ČSFR, které sice leží mimo hlavní strategické směry evropského válčiště, ale dává možnost rozhodujícím způsobem ovlivnit vojenskou situaci v celém středoevropském prostoru,
- operační a taktické směry výhodné pro vedení útoku proti ČSFR a jejich kapacita,
- potenciálně nebezpečné prostory vzniku národnostních konfliktů a ekonomických krizí provázených expanzivními tendencemi,
- počty, složení, dislokace a činnost ozbrojených sil na teritoriu sousedních států, podmínky pro vytvoření takových uskupení, která by představovala konkrétní vojenské ohrožení.

Mezi pozitivní faktory nebo ty, které lze v pozitivní preventivně změnit, patří například:

- pasívní úseky v příhraničních prostorech vylučující masovou činnost vojsk a přirozené terénní překážky bránící postupu útočících vojsk do hloubky území státu,
- mírová dislokace vlastních vojsk, kterou v současné době upravujeme tak, aby umožňovala vytvoření potřebného obranného uskupení na kterémkoli směru a v relativně krátké době,
- příprava vojsk, potřebné změny jejich organizačních struktur, profesionalizace armády a její modernizace.

Na základě analýzy uvedených faktorů a možného vojenskopolitického vývoje v Evropě chci zdůraznit pro přípravu a zabezpečení obrany ČSFR následující **operačně strategická východiska:**

■ Nejpravděpodobnější variantou ohrožení ČSFR může být **lokální ozbrojený konflikt**. Hlavní nebezpečí spočívá v nepředvídatelnosti šíření a v nekontrolovatelnosti eskalace těchto konfliktů.

Z hlediska obrany ČSFR je nutné brát rovněž v úvahu existenci potenciálních regionů národnostního napětí na vlastním území, v sousedních státech i přítomnost bývalých sovětských vojsk v SRN a Polsku.

Na základě principu **zabezpečení obrany při napadení z kteréhokoli směru** vycházíme z možných rizik současného "přechodného období" ve střední a východní Evropě a obranné úsilí orientujeme na nebezpečné směry.

Předpokládáme, že každému ozbrojenému konfliktu bude zřejmě předcházet období **politického napětí a realizace přípravných opatření** ve vojenské oblasti, jež omezují možnost **nenadálého napadení**.

■ Zatím nemůžeme vyloučit ani možnost vzniku **globální války**. Jednou z příčin jejího vzniku může být nepřehledný zvrát ve vývoji situace v bývalém SSSR. Místo a úloha ČSFR v tomto konfliktu jsou dány dílčím strategickým významem polohy naší země. Přesto je možné předpokládat zapojení ČSFR do konfliktu.

Zabezpečení obrany státu, jeho suverenity a územní celistvosti v tomto případě je v současné době předmětem zkoumání politických i vojenských orgánů státu.

■ Obranu ČSFR, v každém ohrožení, chápeme jako **obranu jednoho uceleného strategického prostoru**, jehož obranyschopnost je závislá na udržení kompaktnosti, akceschopnosti státu a zabezpečení podmínek pro manévr ozbrojenými silami po celém území. To znamená, že současná obrana představuje vysoce dynamickou činnost vojsk na strategickém území státu spojenou se spolehlivým udržením důležitých prostorů a přehrazením nebezpečných směrů s vysoce aktivní činností druhých sledů.

Obranu ČSFR proto bude nejvýhodnější zabezpečovat centralizovaným úsilím od použití přiměřené vojenské síly až po použití celého obranného potenciálu.

■ Dalším rozhodujícím východiskem pro strategii obrany je **odvrátit ohrožení suverenity ČSFR včasným přijetím nezbytných obranných opatření** na základě zjištění příprav k vojenskému napadení.

Odvracení napadení je požadavkem, jehož význam je v československé vojenské doktríně zvlášť zdůrazněn a je součástí i doktrínou charakterizovaného hlavního úkolu ČSA. Opatření k odvrácení napadení ve vojenské oblasti je součástí celého komplexu politických, ekonomických, sociálních, kulturních a dalších celospolečenských a organizačních opatření, plánovaných a uskutečňovaných orgány státní správy v závislosti na míře ohrožení ČSFR. Postupná realizace jednotlivých opatření ve všech uvedených oblastech má za **cíl demonstrovat naše rozhodné odhodlání k obraně suverenity a územní celistvosti státu s použitím všech prostředků**.

Ve vojenské oblasti tento úkol, rozhodné demonstrace odhodlání bránit suverenitu státu, musí být podložen akceschopností celého obranného systému, zejména však dokonalou připraveností a fungováním mobilizačního systému a vysokou úrovní připravenosti vojsk. Demonstrování opatření nemohou být pouze samoúčelná, ale musí zapadat do celkové přípravy ozbrojených sil k odrazení agrese.

Vznik a případné prohlubování krizového období musí ozbrojené síly plně využít k postupnému, organizovanému uvedení do **plné připravenosti** a získání výhodných podmínek k odrazení možné agrese. Toho lze dosáhnout postupnou realizací dílčích, na sebe navazujících opatření, rozložených do delšího časového období (v závislosti na situaci), zabezpečujících organizovaný růst bojové síly a připravenosti ČSA k obraně ČSFR.

Předpokladem k zabezpečení obrany státu v duchu uvedeného pojetí a v souladu s hlavním úkolem stanovených vojenskou doktrínou je splnění následujících **základních úkolů Čs. armády**:

● V návaznosti na přijatou komplexní strategii obrany země, přehodnotit zásady operačního a taktického použití vojsk ČSA při vedení obrany a prosadit je do přípravy velitelského sboru. V souladu s požadavky vycházejícími z plánu použití vojsk Čs. armády při obraně ČSFR pokračovat po jednotlivých etapách v započaté zásadní přestavbě organizační struktury armády a dokončit dislokační změny vojsk.

● Vybudovat účinný systém zpravodajského zabezpečení a výměny informací k včasnému odhalení vojenského ohrožení.

● U každého vojenského velitelství udržovat potřebnou část sil, která umožní jejich použití k plnění obranných úkolů v minimálních časových lhůtách. K řízení činnosti vojsk mít rozvinutý systém kvalitně připravených orgánů velení.

● Protivzdušná obrana celého územní ČSFR je zabezpečována komplexně v rámci jednotného centrálně řízeného systému, který podle možností zdokonalovat zaváděním moderních protiletadlových prostředků. K odrazení jednotlivých nebo malých skupinových vzdušných cílů mít v nepřetržitě pohotovosti nezbytné prostředky protivzdušné obrany včetně stíhacího letectva.

● Přehodnotit a nově koncipovat systém mobilizačního rozvíjení vojsk. Opustit přitom principy skrytého provádění mobilizace a naopak dávat přednost takovým formám, které budou dostatečně přesvědčivé vyjadřovat odhodlání k obraně a tím působit jako faktor k odvrácení ozbrojeného konfliktu.

● Za součást zabezpečení obrany považovat i civilní obranu, kterou již v míru vybudovat jako plně funkční záchranný systém působící ve prospěch ochrany obyvatelstva.

● Vypracovat novou koncepci přípravy teritoria státu k obraně, orientovanou na ekonomicky únosné a z vojenského hlediska opodstatněné ovlivňování především víceúčelového rozvoje infrastruktury země. Přehodnotit současný systém operační přípravy státního území a způsob součinnosti mezi ČSA a odpovědnými resorty státní správy při jejím zabezpečování v souladu s požadavky vojenské doktríny a operačního plánu použití vojsk ČSA při obraně ČSFR.

Základní úkoly Čs. armády při zabezpečení ochrany ČSFR bude nutné v co nejkratší době rozpracovat do všech oblastí života armády a způsob jejich splnění vyjádřit v souboru koncepčních dokumentů včetně legislativního zabezpečení s působností potřebnou pro plnění úkolů vyplývajících pro FMO z kompetenčního zákona. V duchu uvedených základních úkolů musí být vojenskou vědou rozpracován celý systém operační přípravy velitelů a štábů, výchovy a výcviku vojsk.

Uvedené úkoly ve svém obsahu zahrnují prakticky všechny rozhodující oblasti činnosti armády. Jejich splněním tak bude jednak zabezpečena obrana ČSFR ze všech možných směrů ohrožení, a to i v situacích, kdy ohrožení celistvosti a suverenity státu nemusí mít charakter válečného konfliktu a navíc bude naplněn i jeden ze základních požadavků vojenské doktríny, uskutečnit zásadní přestavbu ozbrojených sil a vybudovat armádu výlučně obranného charakteru.

Pokusil jsem se objasnit základní principy vojenské doktríny, vnější a vnitřní podmínky ovlivňující obranyschopnost ČSFR a z nich vyplývající operačně strategická východiska pro čs. vojenskou strategii. Vytváříme ji s cílem zabezpečit obranu státu vlastními silami i zapojením ČSFR do evropského bezpečnostního systému a v součinnosti se sousedními zeměmi zajistit mírové soužití ve střední Evropě.

Za současného stavu zajištění bezpečnosti zemí střední Evropy vzrůstá pro ČSFR význam bilaterálních smluv, spočívajících zejména ve vzájemných zárukách respektování suverenity států a vyjadřující snahu o vytvoření celoevropského bezpečnostního systému.

Československá vojenská strategie má tedy charakter strategie samostatné obrany s předpokladem využití mechanismů evropské bezpečnosti a vzájemné spolupráce pro zajištění suverenity a územní celistvosti státu.

Čs. vojenská strategie vychází z vojenské doktríny státu, má zásadní obranný charakter a řeší základní otázky přípravy výstavby a použití Čs. armády k odvrácení napadení i k vedení ozbrojené činnosti k odrazení napadení a zajištění státní suverenity.

SOCIÁLNĚ HUMANITNÍ SOUVISLOSTI OBRANY A VÝSTAVBY ARMÁDY

Po historických i aktuálních zkušenostech a na základě vědeckého poznání by mělo platit jako axiom: **Sociální potenciál je v obraně a při výstavbě armády neméně důležitý jako jsou potenciály ostatní - vojenský, technický, ekonomický a další.** Platí to ve všech politických systémech, tím spíše v občanské demokratické společnosti, jejíž stát usiluje o svou suverenitu.

Rovnocennost, či spíše dominance lidského potenciálu vychází z faktu, že je ze všech potenciálů nejdynamičtější složkou a v podstatě - i při respektování multiplikativních závislostí - determinuje úroveň a využití potenciálů ostatních.

Uvažovat o přípravě na moderně pojatou obranu suverénního státu znamená tedy učinit součástí vojenského myšlení a vojenskostrategických příprav poznání, využití a ovlivnění lidského potenciálu a jeho zdrojů. Vyžaduje to především strategicky vedenou analýzu lidského potenciálu a jeho základních složek (potenciálu zdraví a fyzické schopnosti, kvalifikačního a dovednostního potenciálu, potenciálu participace, kreativity a hodnotové orientace, zejména vůle a motivace k obraně aj.). Spojenecká operace Pouštní štít a Pouštní bouře, jakkoli v ní dominovala moderní technika, byla příkladem mistrného výběru a zabezpečení lidí, využití dispozic lidského potenciálu bojujících vojsk, a to zvláště při plánování a řízení operací. Nelze zapomenout, že nedisponujeme dostatečnými zkušenostmi v tomto směru. Vojenské myšlení nedávné minulosti se v naší armádě dosti mechanicky podřizovalo koaličnímu, zvláště ruskému vojenskému myšlení, to nepřipustilo respektování nejen československé suverenity, ale vůbec nepočítalo s moderním pojetím člověka jako občanského subjektu vojenství. Lidský činitel byl brán jako konstantní, jeho potence byly hrubě deformovány. Slovy se sice uznávala úloha lidského činitele, ale v praxi nerespektovala.

S analýzou lidského potenciálu obrany úzce souvisí modernizace vojenskostrategického a operačního myšlení, jež je dnes nemyslitelné, aniž by se jeho součástí nestaly meritorní oblasti společenskovo vědního myšlení.

Příprava obrany suverénního demokratického státu, realizace mobilní obranné strategické koncepce, závisí nejen na dobrých strategických plánech. Stejnou, ne-li větší měrou závisí na tom, jak se podaří uskutečnit demokratickou transformaci armády, tj. její zařazení do soustavy demokratického společenského systému a její vnitřní přetvoření na nikoli už jen loajální, ale politicky státotvornou instituci demokratického státu. Hodně záleží na dořešení státoprávního uspořádání, což má pro armádu strategický význam.

Mnoho také záleží na vnitřních proměnách armády, na jejím podřízení demokraticky pojatým principům a pravidlům řízení, velení a výchovy, na přetvoření nedílné velitelské pravomoci zatížené autokratickým administrováním na moderní manažerský systém s pružnou delegací pravomocí a participací podřízených. Jde přitom o skutečné posílení pravomocí a odpovědnosti velitelů a nikoli o stálou petrifikaci velení přes hlavu a vyvolávání

nejistot nepřipustným zasahováním vyšších stupňů do nejnižších článků armádní struktury. Souvisí s tím taková orientace pravidel a řídicích systémů armády, které ji budou připravovat na obranu země a nepřipustí její rozklad. V tomto směru se kritickou stává otázka sladěním nových řádů se záměry vedení obrany a urychlené jejich zavedení do praxe vojsk. Žádná armáda nevydrží žít dlouho bez jednoznačně vymezených pravidel, které představují především vojenské řády. Dlouhodobější provizorium v této oblasti působí retardačně.

Sociálně humanitní aspekty obrany nově formovaného suverénního demokratického státu, zvláště pak sociální procesy vyvolané transformací armády, nezbytně vyžadují specializovaný společenskovědní výzkum. Nejde však pouze o kvalifikované teoreticko-empirické poznávání, jak bylo započato ve Vojenském ústavu sociálních výzkumů (VÚSV). Jde také o koordinovanou analýzu všech základních složek lidského potenciálu armády a vyhledání cest jeho účinné kultivace. To je strategická činnost úseku humanitárních a sociálních věcí, to může být náš efektivní podíl na celkové tvorbě strategie obrany. Ukazuje se, jak nám vyjevil i výzkum hodnotových orientací mužské předvojenské mládeže a potvrzují potíže se získáváním vojáků základní služby pro krátkodobou profesionální službu, že lidským potenciálem obrany je kromě příslušníků armády i velká část civilní populace. Připravujeme proto dlouhodobě cílevědomé ovlivňování obyvatel, aby demokraticky mohli a chtěli participovat na obraně.

Za vážnou otázkou považujeme propracování mechanismu efektivní realizace výsledků výzkumu do praxe. Je třeba otevřeně říci, že dosavadní řízení v armádě vědecké poznatky nepotřebovalo a nechtělo, omezovalo se na dodatečné ideologické zdůvodnění svých opatření. Pozůstatek této praxe se zřetelně projevuje i dnes. Zesiluje ho komunikační disonance mezi představiteli vědy a praxe. Týká se styku nejen společenských, ale i vojenských věd s vojenskou praxí. Chyba je zřejmá na obou stranách. Na jedné jsme ještě nevytvořili typ aplikátorů a popularizátorů vědeckých poznatků a na druhé straně jsme ve vědecké práci nedokázali vždy vzít v úvahu potřeby praxe. Rozhodující je přitom poznání nejen vojenských subjektů, ale také a především poznání postojů občanů k obraně.

Vyústěním kladného vztahu občanů a společnosti k obraně je **vůle k obraně**. Představuje složitý sociálně politický a psychologický jev, který zahrnuje cílově zaměřené individuální a společenské jednání. To je spojeno s překonáváním překážek při zajišťování bezpečnosti státu před ohrožením. Jde o soubor vlastností, projevujících se ve schopnosti záměrně dosahovat předem stanovené cíle obrany.

Vůle k obraně má samozřejmě jak aktuální, tak konkrétně historickou povahu. Je založena na řadě faktorů, které musí být akceptovány, má-li být tato vůle k obraně na potřebném stupni. Mezi její hlavní předpoklady patří:

- uznání nezbytnosti armády v podmínkách současného světa,
- akceptace všeobecné branné povinnosti při vědomí postupné profesionalizace armády v závislosti na její modernizaci a ekonomických možnostech,
- pozitivní postoje převážné části občanů a společenských institucí k obraně ČSFR a potřebám a úkolům ČSA,
- zájem občanů získat potřebné znalosti, dovednosti a návyky, potřebné v případě ohrožení země.

Klíčovým předpokladem vůle občanů k obraně je tedy legitimita a kvalita její ústřední instituce - armády. I když podle výzkumů se většina našich občanů neobává ohrožení našeho státu, přesto v jejich vědomí zůstává jistá míra obav z možných rizik z dynamicky se vyvíjející situace v Evropě a ve světě, což je i příčinou jejich převažujícího pozitivního vztahu k legitimitě armády.

Armáda je občany chápána jako potřebná instituce, a to jak pohotová instituce k řešení nejruznějších kritických situací a k výchově mladé mužské generace, tak jako faktor mezi-

národně politických bezpečnostních záruk. Tak to konečně chápou i vojáci z povolání, v jejichž vědomí ustupuje chápání armády pouze jako nástroje násilí.

Chce-li společnost armádu, ještě to nemusí znamenat, že chce tuto armádu. Bohužel současný stav armády je převážnou částí občanů hodnocen jako nedostatečný, a to i pro plnění těch zmíněných a redukovatelných úkolů, pro které jí přiznávají legitimitu. Na druhé straně však občané nejsou příliš ochotni věnovat na odpovídající úroveň armády potřebné rozpočtové prostředky, nemluvě již o vlastní participaci na obraně. Tento postoj byl sociologicky shrnut do jedné věty, kterou bychom sami před sebou a před občany neměli skrývat: "Armáda ano, ale bože mne, armáda kvalitnější, ale za méně peněz."

Z toho vyplývají i postoje k potenciální volbě vojenského povolání i postoje a nároky na sloužící vojáky z povolání, i když tyto postoje občanů k vojákům z povolání nejsou tak katastrofální, jak si sami občané i vojáci z povolání myslí. Přesto však vojáci z povolání se před těmito kritickými postoji uzavírají do izolace a ve vlastním prostředí naopak mají pocit vyloučenosti, který ani tak není výrazem dříve známého vojenského elitismu, jako spíš určitě zneuznanosti sociální skupiny vojáků z povolání. Logicky to potom přispívá i k prohlubování pocitu sociální nejistoty, která nejvýrazněji znemožňuje využití a kultivaci lidského potenciálu v armádě.

Ve srovnání se sociální skupinou vojáků z povolání jsou vojáci základní služby charakterističtí zvyšujícími se nároky na osobní svobodu, aniž by byly vyváženy vyšší mírou osobní odpovědnosti za obranu země, i ve vztahu k veřejnosti a k demokratickému rozvoji společnosti. Hodnotově podmíněné aktivity vojáků základní služby působí zatím v procesu utváření vztahu mladých mužů k obraně výrazně disfunkčně. Mimo jiné je to podmíněno i nízkou preferencí takových hodnot, jako je vztah k vlasti, národu, státu. Přitom hodnota vlastenectví působí kladně i na postoje k vojenské službě. Stojí za to zaznamenat, že je to hodnota, kterou preferují vojáci politicky mající sklon spíše k levici a středu našeho politického spektra. Zároveň je to však spojeno s nacionálně profilovaným vlastenectvím.

Vojenská služba je mladými muži chápána výrazně pragmaticky, jako životní období, v němž osobnostně dozrávají, zvyšují si svou fyzickou a psychickou odolnost, získávají životní zkušenosti. Z tohoto hlediska se ukazují, že nezbytnou podmínkou, aby vojenskou službu chápali jako osobně přijatelnou a společensky užitečnou, je zejména náročně prováděný výcvik. Podobný pragmatický přístup mají mladí muži k vojenskému povolání. Zatím je k němu vlastní situace ekonomicky nenutí a navíc vidí, že z tohoto hlediska není vojenské povolání příliš atraktivní. Je to ovšem nutné brát i v kontextu se snižováním prestiže armád všude na světě. Z toho plyne i nedostatek vůle k obraně.

Pro mladou mužskou generaci je tedy služba v armádě jistým regresem, spojeným zvláště s vysokým stupněm reglementace, považované a hodnocené jako bariéra jejich identifikace s výkonem služby v armádě. Lze však podmíněně předpokládat, že by se postoje těchto mladých lidí změnily v případě ohrožení, svědčí o tom např. postoje a chování občanů v roce 1968 či při událostech 17. listopadu 1989. Je tedy patrné, že hodnotový svět lidí, zvláště mladých, je výrazně podmíněn i situačně, kdy se do popředí dostávají často v mírových a konsolidovaných dobách zasuté hodnoty. Po odeznění situace se hodnotové postoje často velmi rychle vracejí do předcházejících stavů. Nelze však nepoznát, že změna postojů k ohrožení může přijít i pozdě. A za druhé, že proklamované postoje nemusí stačit k zvládnutí vůle k obraně tam, kde se začalo střítet a kde hrozí nebezpečí ohrožení života.

U zcela nejmladší vojenské generace je patrný určitý nebezpečný rys - posun k preferenci silné osobnosti, což má své sociálně ekonomické kořeny a je mj. spojeno i se smířlivými postoji k šikanování. U starších vojáků, tj. z povolání, pak dochází k rozkolísání dříve uznávaných hodnot, podmíněné narušením obvyklých sociálních procesů a vazeb, především **sociální jistoty**, na kterou byli dlouhá léta zvyklí.

Podle sociologických výzkumů je patrné, že současný stav hodnotové orientace u vojáků z povolání a stupeň jejich přijímání ostatními sociálními skupinami je odlišný od obecně

dlouhodobě existující hierarchie hodnot. Kromě absence dlouhodobých sociálních jistot příslušníci armády pocítují největší napětí zvláště pokud jde o možnosti rozvoje osobnosti, stupeň akceptace jejich vlastní práce spolupracovníky, možnosti relaxace a regenerace sil, malé možnosti spolužití s rodinou, malé možnosti kontinuální socializace v širších sociálních skupinách, a to zvláště jako důsledek reorganizačních a redisiokačních změn.

Je jisté, že toto napětí vojáků při uspokojování základních hodnot je podmíněno celkovou společenskou, politickou a ekonomickou situací. Jedním z důležitých předpokladů pozitivního vztahu občanů, institucí a veřejnosti k armádě a k obraně státu je odpovídající míra rozhodující části společnosti s hodnotami, které stát prezentuje a garantuje. Jde o hodnoty sociální, ekonomické, politické, kulturní a mravní. Lidé se totiž zpravidla neidentifikují s institucemi, ale s hodnotami, které tyto instituce konkrétně představují. Je pochopitelné, že ve vědomí občanů se formují pozitivní postoje k obraně a k armádě při potenciálním a reálném ohrožení těchto hodnot. Proto tato ohrožení musí být zřejmá, jinak lze zmíněné postoje občanů těžko vyvolat.

Sociální vědní výzkumy i další poznatky ukazují, že tyto předpoklady jsou nedostačující, zvláště pokud jde o zájem občanů připravovat se aktivně na obranu země. Tím spíše se potom usiluje o to přenést odpovědnost za tuto povinnost na profesionální armádu, i když pro to dosud nejsou odpovídající politické, sociální, ekonomické a jiné předpoklady. Jednou ze základních příčin je odcizení zájmů občanů od zájmů státu, neztotožnění se s jeho cíli a institucemi, ztráta sociálních instinktů sebezáchovy zvláště u mládeže, projevující se sníženou schopností hodnotit realitu světa z hlediska možných aktuálních i perspektivních ohrožení.

V tomto smyslu se zdá, že nynější komunikační procesy dostatečně nezabezpečují pronikání signálů možných ohrožení do společnosti a veřejnost je proto nepocítuje jako dostatečně alarmující. Zcela zjevně dochází i ke značnému ahistorismu nebo přímo negování historických zkušeností z novodobých dějin našich národů.

Úroveň vůle k obraně tedy v současnosti charakterizuje:

- Absence odborných vojenskopolitických pohledů na existenci a charakter armády prostřednictvím institucí státní moci.

- Nedostatečná akceptace všeobecné branné povinnosti v podobě vojenské základní služby (pozitivní postoje i chování projevuje pouze čtvrtina povolanců, polovina jich chce vojenskou službu absolvovat, ale považuje ji za nutné zlo, zbylá čtvrtina odmítá vojenskou službu vůbec - z nich se rekrutuje již 45 tisíc žadatelů o civilní službu).

- Omezené ekonomické možnosti pozitivní transformace armády.

- Nezbytný rozpad Jednotného systému branné výchovy obyvatelstva, který měl militaristický charakter, ale nebyl ničím dosud nahrazen; až nyní se připravuje Projekt výchovy občanů k obraně.

EKONOMICKÉ ASPEKTY VÝSTAVBY ČS. ARMÁDY

Tak, jako v jiných oblastech výstavby armády i v ekonomickém zabezpečení obrany ČSFR tvoří základní východisko přijatá obranná doktrína, jejíž základní ustanovení jsou v dané oblasti rozpracována v řadě koncepčních i operativních vojenskoekonomických dokumentů. Tyto jsou průběžně aktualizovány v souladu s reálným vývojem vojenskopolitické a ekonomické situace.

V tomto kontextu je však třeba zdůraznit, že celkové uskutečnění požadavků naší obranné vojenské doktríny v oblasti ekonomického zabezpečení předpokládá reálné tržní ekonomické prostředí, vyváženost ekonomického potenciálu s budováním ozbrojených sil a prováděním hospodářskomobilizačních příprav k obraně státu. Při zohlednění specifik fungování ekonomiky armády se jí plně dotýkají všechny obecné problémy současné hospodářské politiky, vyplývající z přechodu na tržní hospodářství.

Současný skutečný stav ekonomického zabezpečení výstavby a činnosti ČSA (ve významu zabezpečení zejména objemu finančních zdrojů potřebných pro výstavbu a činnost ČSA) je možné hodnotit jako výjimečný.

Čs. armáda se nyní nachází v nezáviděníhodné situaci. Na jedné straně stojí požadavky obranné vojenské doktríny, a na druhé straně na transformaci v moderní, profesionalizovanou a méně početnou armádu není dostatek prostředků. Naplňování těchto požadavků v dané situaci však není dlouhodobě možné.

Domnívám se, že je zapotřebí poukázat na určitou zvláštnost v ekonomickém zabezpečení obrany ČSFR srovnáním vojenských výdajů v jiných zemích v r. 1991 na jednoho obyvatele - viz **tabulku**.

Tabulka

Různé skupiny zemí	Země - státy	Průměrné vojenské výdaje na jednoho obyvatele v USD	Podíl vojáků na počtu obyvatel v procentech
velmoci	USA, SRN, Itálie, Francie, Velká Británie	674	0,76
vybrané menší	Finsko, Irsko, Norsko, Dánsko, Holandsko	474	0,71
sousedé	Rakousko, Polsko, Maďarsko	206	0,67
vlastní	ČSFR	55	0,86

Přičemž podíl vojáků na počtu obyvatel v procentech u stejných skupin zemí má zcela opačný trend.

Potvrzuje se tak, že větší objem zdrojů a prostředků na výstavbu a činnost armády umožňuje jak nákup kvalitnější techniky, tak současně organizovat i méně početnou profesionální armádu.

Zákonem č. 578 z 21. 12. 1991 o státním rozpočtu federace na rok 1992 byla schválena výše výdajů kapitoly FMO 27 914 mil. Kčs. Tento objem má výrazný negativní dopad na všechny hlavní směry činnosti Čs. armády a mj. znamená:

- odložit zahájení procesu profesionalizace Čs. armády,
- značné problémy s přechodem k dvanáctiměsíční základní službě od roku 1993,
- pokračovat v reorganizaci a redislokaci Čs. armády se značnými obtížemi,
- zrušit plánované rozvojové programy, které i tak byly navrhovány v minimálním rozsahu,

dojde k zastarávání vojenské techniky (např. pro nejskromnější variantu modernizace letectva by do roku 2000 bylo potřeba minimálně 48 mld. Kčs), určitá možnost řešení se však rysuje eventuálním vytvořením fondu přezbrojení v rozpočtu FMO a jeho převoditelnosti mezi jednotlivými roky,

- problémy v čs. zbrojním průmyslu včetně možnosti uchování neobnovitelných výrobních schopností za branné pohotovosti státu,

- výrazné snížení investičních výdajů a výdajů na opravy základních fondů povede k dalšímu chátrání ubytovacích objektů.

Domnívám se, že v současnosti ani v blízké budoucnosti s velkou pravděpodobností nedojde ke změně vnějších podmínek v okolí systému ekonomiky armády, která by vedla ke zmírnění napětí mezi požadavky a reálnými možnostmi ekonomického zabezpečení obrany.

Z našeho hlediska proto považujeme za potřebné pro řešení problému ekonomického zabezpečení za současné situace hledat možnosti uvnitř daného systému, přičemž zdůrazňuji, že tento fakt nelze chápat jako rezignaci na deklarování oprávněných potřeb obrany vycházejících z obranné vojenské doktríny, nýbrž jako respektování reálné ekonomické situace.

Zmíním se alespoň o některých nástrojích, které přispějí ke zmírnění rozporu mezi potřebami a možnostmi ekonomického zabezpečení obrany našeho státu.

Bez nároků na úplnost lze za tyto nástroje považovat především oblast řízení alokace zdrojů, uplatňování moderních metod finančního managementu jak na vrcholové, tak i nižší úrovni ekonomického zabezpečení a v neposlední řadě výstavbu systému logistiky v podmínkách armády.

V oblasti alokace zdrojů především předpokládáme, že z objektivních důvodů musí dojít k rozšíření aplikací metody řízení alokace zdrojů podle cílů.

Limitujícím pro aplikaci této metody v podmínkách resortu FMO je subjektivní faktor související s **přípraveností lidského činitele** pracovat pomocí této metody (na všech stupních řízení). Teoreticky je metoda rozpracována podrobně a v různých podmínkách prakticky otevřena. V úseku pro ekonomické řízení bude její aplikace (kromě základních znalostí) vyžadovat i vytvoření předpokladů pro důsledné delegování odpovědnosti za plnění cílů současně s posílením pravomocí směrem k nižším stupňům řízení.

Projevuje se nezbytnost vychovávat subjektivního činitele (manažera) ke schopnosti pracovat metodou řízení pomocí cílů a rozpracovávat její teorii a metodologii. K tomu je potřebné využít vojenský vzdělávací systém, postgraduální doktorantské studium a všechny možnosti sebezvedělávání.

V úseku pro ekonomické řízení FMO byly stanoveny cíle jako součást Soustavy cílů rozvoje Čs. armády do roku 2005 v jednotlivých časových etapách. V nejbližším časovém horizontu jsou již rozpracovány až do úrovně 5. řádu. Pro názornost uvedu cíle 1. etapy, tzn. od roku 1991-1993 pro oblast ekonomického zabezpečení:

pro ekonomické řízení FMO byly stanoveny cíle jako součást Soustavy cílů rozvoje Čs. armády do roku 2005 v jednotlivých časových etapách. V nejbližším časovém horizontu jsou již rozpracovány až do úrovně 5. řádu. Pro názornost uvedu cíle 1. etapy, tzn. od roku 1991-1993 pro oblast ekonomického zabezpečení:

○ Přednostně jsou zabezpečeny prioritní oblasti života vojsk ČSA, za které jsou považovány zdravotnické zabezpečení, stravování, ubytování, vyzbrojování, zabezpečení tepla, energie a PHM, zabezpečení prostředků na mzdy a platy podle směrného růstu v národním hospodářství a sociálním zabezpečení.

○ Jsou navrženy a uskutečňovány změny v rozpočtové působnosti v souladu s obecnými normami s cílem delegovat některé rozpočtové pravomoci na jednotlivé úseky resortu, druhy vojsk a služeb a nižší stupně velení a řízení, a tím posílit jejich odpovědnost za efektivní využívání svěřených rozpočtových prostředků.

Pro zabezpečení potřeb řešení v ekonomické oblasti je nezbytný dostatek kvalitních a ověřených informací, které vyplývají z denní činnosti v ekonomické službě.

Jde o zabezpečení informačních toků jak v horizontální úrovni v rámci FMO, tak i vertikální úrovni směrem k řízeným objektům ekonomické oblasti a také i mimo resort směrem k FS ČSFR, FMF a FMH.

Pro poskytování těchto informací v reálném čase bylo zahájeno postupné vytváření automatizovaného informačního systému **Úseku ekonomického řízení**. Tento systém je chápán a tvořen jako podsystém automatizovaného informačního systému FMO.

Bude poskytovat aktuální informace, které jsou dnes získávány ručním způsobem, automatizovaně, formou přenosů dat.

Mezi nejčastěji frekventované informace lze zařadit přehled rozpočtových výdajů a příjmů, o jejich změnách a plnění v průběhu roku, údaje o výsledné hodnotové bilanci nevýrobního úseku, informace o odměňování i sociálním zabezpečení příslušníků ČSA a hospodaření státních podniků ČSA.

Aktuálnost informací poskytovaných podřízenými stupni je podmíněna vybudováním spojevacích sítí pro přenos dat. Zavedení počítačových sítí umožní využívat a agregovat informace, které vznikají jako výsledek praktické činnosti všech funkčních míst podléhajících se na ekonomické praxi a pružně reagovat a ovlivňovat činnost řízených objektů. Jedině takto se mohou zpětnovazebné informace přiblížit k využívání a řízení v reálném čase.

Je nutné podotknout, že poskytnutí potřeb výstavby kvalitního informačního systému je závislé na množství prostředků, které je možné do této oblasti vložit.

Celkovým řešením se zabývá ucelený programový materiál projednaný Kolegiem ministra obrany ČSFR 17. prosince minulého roku. V tomto materiálu jsou zahrnuty i představy a požadavky na zabezpečení informačních systémů v ekonomické oblasti.

Osvojení a aplikace metod finančního managementu jsou nutné pro sestavování variant průhledného rozpočtu FMO na základě přijatých priorit a vojenskoekonomických kritérií. V úvahu přicházejí metody ekonomické teorie z neziskové sféry, tj. veřejné ekonomiky. Diskutovaná a řešená je změna struktury rozpočtu se základním rozdělením na prostředky nutné pro činnost armády a dále prostředky na jednotlivé projekty výstavby ČSA. Současná situace vyvolává nezbytnost stanovit výhled (resp. pravděpodobný vývoj rozpočtu výdajů FMO) s časovým horizontem alespoň 3 až 5 let.

Při výstavbě systému logistiky je nutné respektovat skutečnost, že obsahem logistiky je řízení toků materiálů, energií (obecně energomateriálních utilit) od primárních zdrojů k disponentům na systémových rozhraních a ke konečným spotřebitelům. Pro zabezpečení těchto procesů jsou pak definovány a realizovány produkční distribuční a distribuční spotřební systémy, zabezpečující technologii uspokojování potřeb i řídicí systémy na jednotlivých úrovních řízení a ovládání procesu v souladu se stanovenými cíli a kritérii pro jejich plnění.

Při koncipování systému logistiky bude nutné se vyvarovat toho, aby logistika ve výše

uvedeném smyslu slova nebyla zaměřována za statickou strukturu systému materiálně technického zabezpečení.

Uvažuje se o vytvoření jednotného systému logistiky Čs. armády a novém rozdělení materiálu do redukováného počtu materiálových tříd s časovým rozdělením do tří etap.

Pro všechny diskutované okruhy problémů, souvisejících s ekonomickým zabezpečením Čs. armády, je **integrující** princip ekonomické efektivity využívání přidělených zdrojů i prostředků včetně lidského faktoru (lidské zdroje, lidský kapitál) a jeho připravenosti.

Princip ekonomické efektivity hospodaření s přidělenými zdroji a prostředky, je problémem, jehož řešení je v centru pozornosti ekonomů, zabývajících se činnostmi obranného sektoru již mnoho let, dosud bez jednoznačných výsledků (jak sami hodnotí i odborníci na Západě). Podstata problému spočívá ve volbě kritérií. Kritéria efektivity vojenského užití finančních zdrojů totiž nespočívají v ekonomické oblasti v tom smyslu, jak ekonomickou efektivity běžně chápeme. Ve srovnání s jinými společenskými účely jsou investice do obranného potenciálu vždy neefektivní. Jakékoli rozhodnutí vynaložit příslušné částky do sféry obranyschopnosti je rozhodnutím motivovaným převážně politicky, částečně technicky, nikoli však ekonomicky. Jde o snížení potenciálu možného protivníka a o odvrácení případných konfliktů. Hodnotit takto definovanou veličinu jinak než verbálně lze velmi obtížně. Chybí k tomu odpovídajícím způsobem konstruovaná kritéria a je otázkou, zda je toho schopná pouze ekonomická věda. Schůdnější bude zřejmě kombinovaný způsob, který předpokládá účast odborníků jak z oblasti ekonomického zabezpečení Čs. armády, tak i z oblasti operačního umění, strategie, taktiky a různých technických oborů, přírodních i sociálních věd.

Ve zkoumaném kontextu za konkrétní oblasti zvyšování efektivity lze považovat tvorbu rozpočtu a distribuci zdrojů a prostředků. V souvislosti s konečným užitím se problém ekonomické efektivity redukuje pouze na hospodárnost a efektivní hospodaření se svěřenými zdroji a prostředky.

Jednat se bude o různé modifikace optimalizačních rozhodovacích algoritmů a tomu odpovídajících metod (např. vektorová optimalizace). Problém však tkví nikoli ve struktuře, ale v odborních připravených takto uvažovat, rozhodovat i jednat, a to na všech stupních velení.

Naznačené problémy je možné řešit následujícím postupem:

♦ Identifikaci reálných potřeb je třeba provádět konečnými uživateli v horizontálních vazbách. Vertikální vazby musí sloužit pro uspokojování potřeb spotřebitele a hodnotit je s využíváním zpětné vazby. K tomu řešit vztah mezi materiálovými hospodáři a finančně ekonomickými orgány, např. vytvořením vzájemného "interface", jehož jádro je v úseku ekonomického řízení institucionálně vytvořeno.

♦ Rozpočet výdajů FMO je třeba koncipovat ze strany věcné alokace zdrojů i prostředků a vycházet přitom z konkrétních věcných cílů, rozložených v čase a prostoru, a to od fáze tvorby, přes schválení Federálním shromážděním až po konečné užití. K tomu by měl být systém vybaven poznávacími, iniciačními a kompetenčními pravomocemi. V rámci uvažovaného komunikačního jádra mezi hmotnými a finančními toky je potřeba zabezpečit podstatné evidenci a informační výkony na základě zavedení počítačové podpory použitím optimalizačních metod.

Uvedené přístupy mohou být výrazem respektování reálné situace z pozice Čs. armády i resortu FMO a začátkem skutečné transformace ČSA v moderní a technicky vyspělou armádu, všestranně připravenou plnit úkoly vyplývající z vojenské doktríny a přijaté obranné strategie.

VZDĚLÁNÍ, ŠKOLSTVÍ A ARMÁDA

O významu vzdělávání pro všechny oblasti lidské činnosti dnes nikdo nepochybuje. Dosažená úroveň vzdělanosti se stala jedním z významných měřítek celkové úrovně společnosti.

"Budoucnost této civilizace je v rukou vzdělaných lidí, lidí s rozhledem, lidí velkorysého myšlení, lidí kulturních, lidí ducha. Vše nasvědčuje tomu, že jedině oni budou schopni účinně čelit všem velkým ohrožením, s nimiž je konfrontován dnešní svět."

To jsou slova prezidenta Václava Havla z jeho vystoupení na Univerzitě Komenského v Bratislavě dne 31. 10. 1991, vystihující význam vzdělávání pro budoucnost.

Úvahami o významu vzdělávání ve vztahu k armádě a k zabezpečení obrany samostatného československého státu se zabýval prezident Masaryk od samého počátku jeho vzniku. Již v roce 1917 ve svém svolání v Petrohradě uvedl:

"Má-li naše vojsko býti schopné života a bezpečné životem, musíme mítí nejlepší vojenské vzdělání."

A v roce 1919 v projevu před zahájením slavnostního vojenského představení v Národním divadle:

"I pro vojsko platí to, co platí pro nás ostatní všechny, že vzdělání je moc. Vědění a poznání nejen vojensko-technické, nýbrž všeobecného vzdělání je našemu vojsku třeba, a také z toho důvodu, aby nebyla mezi vojáky a civilním obyvatelstvem hráze vzdělání."

Z jiných jeho vystoupení vyplývá, že moderní vojsko, moderní důstojník musí usilovat nejen o průměrné vzdělání, nýbrž "o vědecké vyšší vzdělání", a to nejen vojenské, nýbrž i všeobecné, nevojenské. **"Na vědeckém základě má býti vybudována nejvyšší výkonnost celého národa a státu.** Tedy i výkonnost vojska! Vědecká praxe má býti soustavně budována na vědecké teorii." Vojenská praxe, jež se neopírá o systém a teorii, je pouhé rutinérství a ztroskotává.

Kdybychom nevěděli, že jsou to slova vyřčená před více jak 72 lety, mohli bychom je snadno považovat za vyjádření současníka. Nejenže za uplynulou dobu nic neztratila na své platnosti, ale naopak se význam myšlenek, které vyjadřují, zesílil.

Význam vzdělanosti pro armádu a tedy i pro obranu země si uvědomoval také prezident Beneš:

"Dnešní důstojník, dnešní voják není nikdy dost vzdělán, nikdy dost připraven, nikdy hotov. Platí-li tudíž dnes všude v občanském životě, že demokracie žádá věcnost, odbornost, schopnost, vzdělanost, platí to v nejvyšší míře pro demokratickou armádu, pro demokratického důstojníka a poddůstojníka."

Význam vzdělávání v souvislosti s vytvářením podmínek pro zajištění spolehlivé obrany suverénního státu samozřejmě přesahuje rámec vzdělávání vojáků samotných. Zabezpečení obrany země je komplexním úkolem zahrnujícím vojenskopolitické aspekty, ekonomické podmínky, výstavbu nezbytných ozbrojených sil s možností jejich mobilizačního rozvinutí atp.

Je úkolem, za který by měl cítit odpovědnost každý občan. Proto také vzdělávání musí všestranně přispívat k zabezpečení obrany, a to i v oblastech, které se samotnou obranou souvisí jen zprostředkovaně.

Jedním ze základních úkolů vzdělávání a výchovy je z tohoto pohledu pochopení pojmu

státnosti v nové situaci, kdy se ČSFR stala skutečně suverénním státem, v situaci, kdy na jedné straně se v Evropě posilují integrační tendence, a na druhé straně se rozpadají státní útvary, založené na násilně udržovaných svazcích. V situaci, kdy se prohlubování, či obnovení národních identity dostává do konfrontace se státním uspořádáním. Součástí vzdělání občana by mělo být pochopení historického vývoje, současných problémů a jejich možného řešení. Součástí výchovy pak utváření vztahu jednotlivce ke společenství, ve kterém žije, ke svému národu, své zemi, ale i k národům ostatním, světovému společenství.

Jenom na základě hlubokého vztahu ke své zemi, pochopení její situace, mezinárodních souvislostí i světového vývoje lze stavět pochopení významu obrany a vytváření odpovědnosti za její zabezpečení. Od takto vychovaných a vzdělaných občanů lze očekávat, že budou ochotni přinášet obraně této země potřebné oběti i v době mírového života, jako je snášení obtíží nezbytné vojenské služby i vynakládání potřebných prostředků na obranu. Utváření odpovědného vztahu k obraně je dnes v ČSFR o to těžší, že se projevují silné pacifistické tendence, iluze o jakémsi "automatickém" mírovém vývoji v Evropě a ve světě, ke kterému není potřeba armáda, ani žádná obranná opatření, či iluze o tom, že k zajištění naší suverenity postačí záruka např. států NATO, za naší bezpečnost.

Úloha naší vzdělávací soustavy je v tomto směru značně obtížná i rozsáhlá, neboť se jedná o působení na několik generací našich občanů, které jsou více, či méně ovlivněny dlouholetou dřívější situací v naší zemi. Dnes se nachází naše vzdělávání a výchova v situaci, kdy byl odstraněn ideologický systém branné výchovy, založené na internacionálních principech. Cílevědomé úsilí o to, aby utváření nového vztahu k obraně země našlo odpovídající místo ve výchově a vzdělávání však zatím chybí. Bylo by žádoucí navázat v tomto směru na tradice předválečného československého školství i školství těsně po 2. světové válce.

Vysoká úroveň všeobecné vzdělanosti je základem, na němž je pak možné stavět kvalitní odbornou přípravu vojenských profesionálů i vojáků základní služby. O potřebě dosáhnout zcela nové kvality ve vzdělávání vojáků není pochyb. Součástí rozsáhlého a náročného procesu přeměny a redukce celé armády je proto také závažný projekt nového vojenského vzdělávání. Jeho cílem je zajistit potřebnou kvalifikaci příslušníků armády a plné využití jejich znalostí jak ve prospěch obrany státu, tak v dalších činnostech. Bude zahrnovat nový systém vzdělávání, zvyšování kvalifikace i rekvalifikace, umožňující obousměrný přechod mezi vojenskou a civilní životní kariérou člověka, celistvé osobnosti, schopné samostatně a odpovědně jednat v demokratické společnosti.

Dosavadní systém vojenského vzdělávání a systém vojenských škol jako nejvýznamnější složka jeho zabezpečení je poznamenán celým čtyřicetiletým obdobím, ve kterém byla prosazována jednoznačná orientace na sovětský model přípravy důstojníků, s nekritickým přejímáním obsahu metod i forem výuky. Celé období do listopadu 1989 bylo poznamenáno silnou ideologizací výuky, směřující k formování a upevňování marxisticko-leninského světového názoru, jako prioritní hodnoty v přípravě důstojníků Čs. armády. Ve zhodnocení situace ve vojenském vysokém školství, které bylo dosud hlavním zdrojem doplňování důstojnického sboru, se oprávněně vytýká:

- úzká účelovost a pragmatismus v přípravě studentů, orientované především podle požadavků konkrétních funkcí, pro něž byli předurčeni,
- obecná předmětová popisnost výuky místo tvůrčího rozvíjení vědních oborů a tedy i odtrženost pedagogického procesu od vědeckého poznání a jeho realizační, aplikační praxe,
- ekonomická náročnost, projevující se jak ve finančních nákladech, tak v počtu pracovníků v poměru k počtu studentů, ale i v poměru k celkovému početnímu stavu armády,
- přemíra administrativy a byrokracie, projevující se v nekvalifikovaném zasahování nadřízených složek do obsahu a organizace práce škol, v rozbujelosti administrativních složek škol,
- izolace vojenského školství od školství civilního i od vědeckovýzkumných pracovišť,

pokles celkové úrovně vojenského školství v oblasti vzdělávání i vědeckovýzkumné a z toho vyplývající nedůvěra škol civilních i celé veřejnosti.

Za této situace byla většina studentů formována školou nikoli jako osobnost intelektuálně hodnotově orientovaná, ale jako osobnost popisně vzdělaná, pragmaticky připravená.

V systému vojenského vzdělávání, ve vojenském školství i v jednotlivých školách již byla uskutečněna řada podstatných změn, se kterými byli seznámeni poslanci branného podvýboru VBB SL a SN dne 18. 10. 1991. Byla přijata nová struktura kvalifikačních požadavků pro předepisování plánovaného vzdělávání v tabulkách počtů, umožňující přimknout požadovaný stupeň vzdělání skutečným požadavkům jednotlivých funkcí. V souvislosti s tím bylo v některých školách rozděleno studium ve vybraných studijních oborech na dvě části. Po absolvování obsahově ucelené 1. části vysokoškolského studia získají absolventi titul "bakalář" a budou schopni zastávat velitelské funkce na nižších stupních velení. V přípravě vyšších velitelů a štábních pracovníků na Vojenské akademii v Brně došlo k účelnému rozdělení dosavadní dvou a tříleté postgraduální přípravy do třístupňového systému akademických kursů, kdy každý kurs odpovídá přípravě pro určitý stupeň velení.

Ve všech školách došlo k podstatným úpravám obsahu studia, zejména k rozšíření odborného profilu absolventa, zvýšení úrovně teoretické přípravy na úroveň přípravy na civilních školách, obnovení společného základu studia v příbuzných studijních oborech, úpravě struktury studijních oborů v návaznosti na obory vědní, vhodnému skloubení odborného vysokoškolského studia a vojenské přípravy, prohloubení přípravy studentů k řídicí a tvůrčí práci.

Ke snížení ekonomické náročnosti studia byl upraven průběh služby záků, studentů a posluchačů vojenských škol, který bude znamenat snížení nákladů na jejich studium a zabezpečení. Pro vojenské střední školy byl vypracován a je uskutečňován útlumový program přípravy záků ve vojenských gymnáziích a vojenských středních odborných školách pro praporčíky. Ve třech etapách se uskutečňuje snížení počtů vojáků z povolání vojenského školství o 34 %, vojáků v základní službě o 39 % a občanských pracovníků o 17 %.

Rozšiřují se možnosti pro přípravu v zahraničí, na vojenských školách v USA, Francii, SRN i jinde. Byly vytvářeny obory, ve kterých bude účelné získávat pro službu v armádě absolventy civilních vysokých škol s tím, že jim armáda poskytne potřebné vojenskoodborné vzdělání.

Všechny uskutečněné změny považují sice za významné, v některých případech za zásadní, přesto však za dílčí a přechodné, vycházející ze současného stavu poznání a vstupních informací.

Při hledání cest dalšího rozvoje vojenského školství vycházím ze zhodnocení zahraničních zkušeností. Z dosavadních výsledků analýzy poznatků o vojenském školství v zahraničních armádách lze vyvodit zejména tyto závěry:

- jednotlivé soustavy přípravy vojenských odborníků a na ně navazující soustavy vojenského školství jsou značně rozmanité a vyplývají z tradic dané země a její armády, z postavení armády ve společnosti, z rozsahu příslušných ozbrojených sil i ekonomických možností dané země,
- příprava vojenských odborníků je úzce svázána s celkovým průběhem jejich vojenské služby, se způsobem jejich získávání pro práci v armádě (rekrutace) i s délkou závazku ke službě,
- v převážné většině vyspělých zemí existuje dostatečně silné, svébytné vojenské školství, zabezpečující především přípravu velitelů a pracovníků štábů, ale i přípravu odborníků technických a zabezpečovacích složek i pracovníků v humanitární oblasti (sociální služby, vnitřní vedení atp.),
- u důstojníků s delším úvazkem pro setrvání v činné službě se převážně požaduje vysokoškolské vzdělání zabezpečující potřebnou úroveň celkové kvalifikace důstojníka,

a vytvářející i podmínky pro jeho adaptabilitu jak v průběhu vojenské kariéry, tak při přechodu do civilního povolání po splnění závazku ke službě, možnost získat v průběhu služby vysokoškolské vzdělání je také významným motivačním faktorem pro vstup do armády (např. SRN),

- vzdělávací cyklus důstojníků je zpravidla rozdělen do několika etap, odpovídajících průběhu služby a funkčnímu postupu,
- systém přípravy zahrnuje širokou paletu různých forem studia a školení (obsah, délka, cíle atp.) s využitím vojenských a civilních škol, přičemž využití civilních škol je v některých zemích značné (např. USA), vojenské školy si však zachovávají vedoucí postavení a důstojníci zastávající vedoucí funkce jsou zpravidla absolventy prestižních vojenských škol,
- důraz se v přípravě všech důstojníků klade na kvalitní profesní všeobecně vojenskou přípravu spolu s utvářením širokého všeobecného rozhledu založeného na teoretické, humanitární a technické přípravě, teprve na tuto část navazuje odborná příprava profilující absolventa k práci v dané specializaci příslušného druhu vojska (často probíhá ve školách praktického výcviku přímo u vojsk),
- zvláštní místo zaujímají školy (fakulty, instituty) organizující přípravu pro špičkové armádní odborníky i pro pracovníky státní administrativy v celém rozsahu branné politiky státu,
- těsné sepětí škol s vojskovou praxí a nejnovějšími zkušenostmi je mimo jiné zabezpečováno i plynulou obměnou učitelů vojenských předmětů a pedagogická činnost na vojenské škole je považována za nedílnou součást přípravy důstojníků pro výkon vyšších řídicích funkcí v armádě,
- značné náklady jsou ve všech armádách vynakládány na vědecký výzkum, zabezpečovaný v civilních i vojenských vědeckovýzkumných zařízeních i na vysokých školách, v přímém podílu vojenských zařízení na vědeckovýzkumné činnosti jsou však značné rozdíly.

Zkušenosti zahraničního školství přináší řadu užitečných podnětů pro vybudování kvalitativně nového systému profesionální přípravy vojáků z povolání a tomu odpovídající soustavy vojenského školství. Tyto zkušenosti je však možné aplikovat jen s přihlédnutím k podmínkám, ve kterých byly získány. Žádný ze systémů vojenského vzdělávání uplatňovaných v západních armádách nelze přenést do našich současných podmínek jako celek, a proto je potřebné vytvořit vlastní, racionální systém, využívající vlastních i zahraničních zkušeností a respektující ekonomické možnosti ČSFR, postavení armády v naší společnosti i další specifické podmínky.

Obecně je uznávána myšlenka, že vzhledem k podstatným změnám v charakteru a podstatě ČSA bude kvalita vojenského školství nabývat stále většího významu při profilaci lidského potenciálu. Proto je přisuzována vojenskému školství, jeho odborné úrovni i vědecké a mravní kvalitě jeho pedagogického sboru mimořádná úloha. Liší se však zásadní přístupy ke koncepci vojenského vzdělávání a vojenského školství. V současných podmínkách lze vymezit tři vyhraněné skupiny názorů:

První z nich více, či méně setrvává na dosavadní orientaci vojenského školství a konzervuje jeho současnou podobu. Samozřejmě připouští také změny ve vojenském školství, a to s ohledem na rozsah a strukturu přeměn ve společnosti i v armádě, ale změny spíše dílčího charakteru.

Tento pohled je založen zejména na setrvačnosti, na účelové pragmatické stránce vojenského školství, na fungování vzdělávací soustavy bez propojení s vědeckou základnou, kdy žáci a studenti se připravují pro konkrétní, účelovou praxi. Pedagogický proces v podstatě není uskutečňován v těsné souvislosti s vědeckým poznáním a příslušným rozvojem vědních

oborů. Absolvent školy pak není osobností orientován hodnotově a intelektuálně, ale je vzdělán popisně, pragmaticky, s malou schopností dále se samostatně vzdělávat a tvůrčím způsobem uplatňovat své znalosti při řešení nových problémů, které život neustále přináší.

Druhý přístup navrhuje radikální omezení vojenského školství a počítá v podstatě s existencí Vysoké válečné školy či Vysoké vojenské školy GS a se systémem funkčních kursů. Počítá s tím, že ostatní potřebné personální nároky armády by byly zajišťovány absolventy civilních škol. Pro zastávání konkrétních funkcí v armádě by pak takto připravení lidé byli speciálně proškoleni v nástavbových kursech ve vojenských školách.

Tento přístup pojímá vzdělávání ve vojenských školách jako účelové, krátkodobé, jako doplněk civilního vzdělávání.

Při argumentaci se autoři dovolávají poznatků některých armád vyspělých demokratických států. Neberou přitom v úvahu zcela odlišné historické i současné podmínky v těchto zemích samotných ani vývoj jejich armád. Neberou v úvahu ani tamní kritické poznámky dotýkající se současného systému vojenského vzdělávání.

Třetí pohled na potřebné změny ve vojenském školství usiluje o koncepční, moderní pojetí, vhodné pro naše podmínky v integrálních společenských proměnách. Usiluje o přechod od těžkopádné struktury k pružnému systému vojenské vědeckovzdělávací soustavy.

Tato představa vychází z předpokladu, že vojenské školství je celospolečensky potřebnou, organickou součástí čs. vzdělávací soustavy, zahrnující i oblast vojenství, jako nezbytné součásti orientace občana. Tento předpoklad pramení z názoru, že vojenské školství, zejména vysoké se neuzavírá jen úzce do rámce armády, ale překračuje jej. A to zejména proto, že řeší problematiku vojenství, obrany státu a zajištění státní suverenity způsobem, který žádné jiné vzdělávání nezabepčuje.

Tento pohled nepojímá vojenské školství jako subjekt omezující se pouze na pragmatické potřeby praxe, ale vychází z úzkého propojení vzdělávání s vědou. Vojenská vysoká škola, pokud chce dále zůstat skutečně vysokou školou, musí být v takovém případě současně přirozeným centrem vědy s rozvíjejícími se vědními oblastmi a obory, které jsou garantovány významnými vědeckopedagogickými osobnostmi.

Pak můžeme hovořit o přirozeném vytváření vojenských vědeckovzdělávacích středisek nebo center, jejichž jádrem je vojenská vysoká škola velitelského, technického nebo humanitního zaměření, případně škola s kombinací těchto zaměření, která je obklopena a těsně spolupracuje s různými vývojovými pracovišti, vědeckovýzkumnými instituty, metodickými a informačními středisky, a to nejen vojenského charakteru, s výcvikovými základnami druhů vojsk apod.

Se zabezpečením obrany i s dalším rozvojem vojenského školství je úzce spojeno i posouzení úlohy vědy ve vztahu k vojenství. Rychlé, dynamické změny probíhající ve všech sférách společenského života i v armádě, potřeba řešit nové, složité úkoly, a to v poměrně krátkém čase, zvyšují nutnost potřebného předstihu vědy před společenskou praxí, posilují důležitost vlivu vědy na rozvoj a výstavbu ČSA. Uvážíme-li pak, že základním úkolem vysokých škol je podle zákona poskytovat vysokoškolské vzdělání na základě tvořivého vědeckého bádání, lze dospět k závěru o nezbytnosti požadavku, aby se vojenské vysoké školy staly centrem poznávací a vědeckovýzkumné činnosti. Zvláště významné je to pro ČSA, neboť mimoarmádní vědecká pracoviště, zabývající se výzkumem otázek obrany, armády, vojenské politiky, prakticky neexistují a navíc, civilní organizace o tyto problémy neprojeví velký zájem.

Zabezpečení postupné profesionalizace armády a nového systému průběhu služby vojáků z povolání vyvolává potřebu přípravy široké škály vojenských odborníků s různou úrovní kvalifikace od profesionálního řidiče tanku až po vojenského manažera - velitele, i s rozdílnou délkou služby - od několika let až po celoživotní kariéru v armádě. Této škále musí odpovídat pružný otevřený racionální systém přípravy vojenských odborníků, zabezpečující účelnou

a ekonomickou prípravu pro práci v armádě, tak předpoklady pro přechod do civilního povolání.

Tento systém by měl zahrnovat jak účelovou přípravu absolventa civilních škol v nejrůznějších kurzech a účelových školeních, určených zejména pro vojáky s kratšími časovými úvazky, tak vysokoškolské studium s možností zařazení do praxe pro absolvování jeho ucelené části (bakalářského stupně) a studium postgraduální, přimknuté k jednotlivým etapám profesní kariéry vojáka z povolání.

Potřebná zůstává i příprava odborníků pro obranný průmysl, neboť i při jeho nezbytné konverzi bude muset činnost armády výrobně zabezpečovat. Postupně bychom chtěli na základě zkušeností jiných států zavést přípravu pro pracovníky státní správy, odpovídající za zabezpečení obrany.

Nyní jsme v etapě, kdy se připravují konkrétní návrhy na koncepci vzdělávání v armádě a tomu odpovídající systém školství. Existuje již celá řada předběžných návrhů, často subjektivních a protichůdných. Nechybějí ani názory na takovou redukci vojenského školství, která by znamenala jeho praktickou likvidaci.

Pracovníci vojenských škol jsou toho názoru, že by se mělo usilovat o uvážlivé řešení. Nejde nám o konzervaci současného stavu, ale chceme, aby se zabránilo unáhleným rozhodnutím, vedoucím k likvidaci pracovišť, do kterých byly investovány nemalé prostředky, které mají vysokou odbornou úroveň a produkují a mohou produkovat využitelné výsledky. V tomto směru by bylo neodpuštělné podlehnout existujícímu tlaku ekonomické situace a boji o tabulkové počty mezi jednotlivými složkami armády. Domnívám se totiž, že i pro armádu platí to, že neefektivnější investice jsou investice do vzdělání.

Generálporučík Ing. Imrich Andrejčák

K NIEKTORÝM ASPEKTOM OBRANY ČSFR

Z iniciativy velenia Vojenskej akadémie Brno a pod záštitou MO ČSFR sa uskutočnila dňa 29. - 30. 1. 1992 konferencia na pôde VA Brno na tému "OBRANA ČSFR".

Treba oceniť snahu rektora a velenia VA Brno usporiadať takúto konferenciu. Myslím si, že pri koncipovaní scenára konferencie bol zvolený optimálny variánt. Prvý deň konferencie, ako deň "verejný", sa predpokladal vykonať za účasti poslancov FZ, ČNR, SNR a predstaviteľov tlače. Druhý deň konferencie, ako deň prerokúvania odborných otázok, bol plánovaný ako uzavreté rokovanie. To umožňovalo otvoriť priestor pre polemiku a hľadanie optimálnych východísk.

Treba oceniť skutočnosť, že organizátori prijali organizačné aj technické opatrenia a umožnili v príslušných priestoroch sledovať priebeh konferencie oveľa širšiemu okruhu záujemcov, než boli účastníci konferencie v konferenčnej sále.

V úvodnom vystúpení NGŠ - NMO, ktoré z dôvodu jeho nemoci predniesol 1. zástupca genpor. Ing. Ducháček, boli objasnené vojenskopolitické aspekty obrany ČSFR. Toto

vystúpenie bolo vyjadrením oficiálneho stanoviska velenia Československej armády k tejto oblasti.

Za zmienku stojí poznamenať, že velenie ČSA hodnotí zmeny v politickej situácii v Európe ako nezvratné a pozitívne. Za posledné dva roky k nim patria - prechod od bipolárnej, blokovej politiky medzi Východom a Západom k multilaterálnemu demokratickému systému bezpečnostných vzťahov, rozpad Varšavskej zmluvy a RVHP, zjednotenie Nemecka, ako aj prvý krok k transformácii NATO.

Rozpadol sa Sovietsky sväz, vytvorilo sa problematické a z dnešného pohľadu nestabilné Spoločenstvo nezávislých štátov (SNŠ). Pokračovalo znižovanie počtov ozbrojených síl a v rámci KBSE začali vznikať inštitúcie na riešenie bezpečnostných otázok.

Dynamika a častokrát nepredvídateľné zmeny v tomto vývoji nás preto nútia novo pristupovať k hodnoteniu uvedených trendov, ktorých dopady majú bezprostredný vplyv na formovanie novej bezpečnostnej politiky európskych štátov, vrátane ČSFR.

O ktoré negatívne faktory a bezpečnostné riziká predovšetkým ide?

Európsky región je ohraničený stabilizujúcim a upevňujúcim sa systémom bezpečnosti garantovaným Severoatlantickým paktom, Európskym spoločenstvom, Západoeurópskou úniou a na druhej - východnej strane ťažko predvídateľným spoločenskopolitickým a ekonomickým pohybom v jednotlivých štátoch bývalého Sovietskeho zväzu. Inými slovami - relatívna rovnováha síl, ktorá jestvovala v európskom blokovom usporiadaní už neplatí a spoľahlivá protiskalačná sieť medzištátnych vzťahov na poli bezpečnosti však nebola doposiaľ vytvorená.

Novým faktorom, ktorý bude významne ovplyvňovať európsky bezpečnostný vývoj a postavenie štátov v strednej Európe, je zjednotené Nemecko - náš bezprostredný sused.

Je zrejmé, že sa Nemecko už teraz stáva najvýznamnejšou ekonomickou a politickou mocnosťou. Prudko rastie jeho vplyv nielen v krajinách s ním bezprostredne susediacich - teda i v ČSFR, ale tiež v južnej a východnej Európe.

Najvýraznejšie sa na tejto tendencii podieľa mohutný hospodársky potenciál SRN, disponujúci rozsiahlymi finančnými zdrojmi, moderným priemyslom a vyspelou technologickou a vedeckotechnickou základňou.

Za jedno z hlavných potenciálnych rizík, ktoré môže bezprostredne ohroziť bezpečnosť v Európe, považujeme mimoriadne zložitý vývoj v bývalom Sovietskom zväze.

Je zrejmé, a terajšia situácia to potvrdzuje, že rozpad ZSSR smeruje k novému rozdeleniu politických síl v jednotlivých republikách. Zrejme podnieti rôzne spoločenské kruchy na intenzívnejšie využívanie prvkov nacionalizmu pri presadzovaní partikulárnych záujmov. Objektívna nerovnováha ekonomických potenciálov, rozdielnosť geopolitických podmienok a rad ďalších faktorov sa pri uplatňovaní špecifických záujmov jednotlivých republík môžu stať zdrojom napätia a vnútorných ozbrojených konfliktov.

Už dnes vývoj v novovytvorenom Spoločenstve nezávislých štátov ukazuje, že na okraji Ruska môže vzniknúť prstenec národných štátov s ťažko vypočítateľnou vnútornou i zahraničnou politikou, v ktorých najmä v počiatočnom období budú prevládať prvky nacionalizmu.

Sme svedkami toho, že nové SNS zatiaľ hľadá riešenie otázok kompetencií medzi celkom a jednotlivými republikami vo všetkých oblastiach. Jedným zo závažných faktorov, ktorý zásadne ovplyvní vytváranie nového Spoločenstva nezávislých republík je neexistencia reálnej a dlhodobej ekonomickej koncepcie, ktorá by zastavila hospodársky úpadok spoločnosti. Zatiaľ parafovaná zmluva o hospodárskej spolupráci jednotlivých republík túto koncepciu nemôže nahradiť. Jej plnenie bude veľmi zložitým a ťažkým procesom, ktorého úspech dnes nemožno zaručiť.

Situáciu sťažujú tiež tradičné rozpory medzi Ruskom a Ukrajinou, silnejúci vplyv islamu v stredoázijských republikách a v neposlednom rade i problémy spojené s ozbrojenými silami Spoločenstva.

Ukazuje sa, že proces transformácie ozbrojených síl niekdajšieho ZSSR na podmienky

nového štátoprávneho usporiadania a predovšetkým vynútená delimitácia právomocí v otázkach velenia a disponovania strategickými jadrovými zbraňami predstavujú nezávažnejšie riziká nielen budúceho vývoja SNS, ale i európskej a svetovej bezpečnosti.

Konštatovanie, že súčasný vývoj v Európe neprináša so sebou iba pozitívne tendencie, potvrdzuje vnútropolitická kríza v Juhoslávii.

Nemožno vylúčiť, že v Juhoslávii dôjde i napriek opatreniam OSN k obnoveniu, či lepšie povedané k pokračovaniu občianskej vojny, najmä v súvislosti s otázkou nového vymedzenia štátnych hraníc, ako i potrebou riešiť požiadavky národnostných menšín. Hrozba tohto rizika sa však netýka iba Juhoslávie, ale tiež celej oblasti Balkánu. Nemožno totiž vylúčiť, že s rozpadom juhoslávskej federácie dôjde k akejsi "refazovej" reakcii. Už teraz niektoré štáty vyhlasujú voči jednotlivým juhoslávskym republikám svoje politické požiadavky a územné nároky.

Zdánilo mimo rámca doposiaľ hodnotených otázok by sa mohla javiť problematika vzťahov medzi priemyslovým Severom a chudobným Juhom.

Všeobecne povedané - tradičné rozdelenie sveta na Západ a Východ postupne mizne. Prenáša sa v globálnom meradle na rozpor medzi Severom a juhom, obsahujúcim rad bezpečnostným rizík pre svetový i európsky vývoj.

Oficiálne štatistiky jednoznačne ukazujú, že rozvojové štáty Juhu sú dnes nielen hlavným odbytkom pre výrobcov zbraní a bojovej techniky priemyslovo vyspelých štátov Severu, ale tiež ich čoraz väčším producentom. Tým sa v nich nielen zvyšuje politická, ekonomická a vojenská labilita, ale súčasne sa oslabuje bezpečnosť i v ostatných svetových regiónoch.

Treba sa tiež dôsledne pripraviť na boj s medzinárodným terorizmom a obchodom s narkotikami, predovšetkým z krajín chudobného Juhu, čo doposiaľ nepatrilo medzi dôležité prvky našej bezpečnostnej politiky.

Jedným z rozhodujúcich dokumentov, okrem Československej vojenskej doktríny, ktorý je vyjadrením suverenity ČSFR, je Radou obrany štuť prijatá Komplexná stratégia obrany krajiny (7. schôdza ROŠ dňa 13. decembra 1991).

Komplexná stratégia obrany ČSFR plne vychádza z prijatej Československej vojenskej doktríny, ktorá zaväzuje ozbrojené sily zabezpečiť obranu suverenity ČSFR a nedotknuteľnosti jej hraníc proti ohrozeniu z ktoréhokolvek smeru.

Na formulovanie tejto stratégie má základnú prioritu zahraničná politika štátu, ktorá je založená na demokratických princípoch, totožných s demokratickými princípmi západoeurópskych štátov, USA a Kanady.

Zmyslom Komplexnej stratégie je vyhodnotiť varianty možných vojenských i iných ohrození bezpečnosti štátu a navrhnúť zodpovedajúce spôsoby použitia ozbrojených síl ČSFR a opatrení na vytvorenie fungujúceho systému obrany.

V prijatej Komplexnej stratégii obrany krajiny sa konštatuje, že ako každá iná krajina v Európe a vo svete hľadá i dnešné ČSFR optimálne cesty na zaistenie svojej bezpečnosti v nových podmienkach.

V dôsledku vývoja posledných dvoch rokov sa podľa nášho názoru stredná a východná Európa ocitla v určitej strategickej izolácii. Miznú doterajšie aliančné väzby na Východ a nové so západnými štátmi tohto regiónu sa zatiaľ nemôžu realizovať. Celoeurópske bezpečnostné štruktúry sa len teraz rodia a neprešli zatiaľ previerkou vo forme úspešného riešenia konkrétnych prípadov ohrozenia bezpečnosti. Zároveň sa stretávame s radom rizík, najmä nevojenských, predstavujúcich závažné problémy nielen pre Česko-Slovensko, ale i pre ďalšie štáty strednej a východnej Európy a celý kontinent.

Riešenie nevidíme vo vyhlásení neutrality ani vo vytváraní nejakého nového vojenského zoskupenia či bloku v našom regióne. Chceme maximálne využiť jestvujúce bezpečnostné mechanizmy. Sme presvedčení, že bezpečnosť Česko-Slovenska môže byť trvale zabezpečená predovšetkým v celoeurópskom rámci.

Pokusím sa charakterizovať čs. prístup k hlavným bezpečnostným mechanizmom z hľadiska ich možností.

NATO predstavuje najmocnejšiu koncentráciu najlepšie vybavených ozbrojených síl na svete. V dôsledku toho je významným faktorom európskej stability. To vyplýva zo skutočnosti, že jeho členmi sú tri svetové jadrové mocnosti a zjednotené Nemecko, ktoré disponuje najväčším konvenčným potenciálom v strede Európy. Rozhodujúce je ale to, že jednotlivým prvkom aliancie sú demokratické princípy a štruktúry.

NATO sa dnes všeobecne pokladá za jediný efektívny a fungujúci nástroj vojenskej bezpečnosti v Európe. Pre členské štáty je spoľahlivou a vyskúšanou zárukou národnej bezpečnosti. Tým, že je významným faktorom stability v Európe, i napriek tomu, že je jej pôsobnosť geopoliticky a teritoriálne obmedzená, plní v tejto dobe v systéme európskej bezpečnosti nezastupiteľnú funkciu.

Dôležitým mechanizmom integrovanej bezpečnostnej politiky je Západoeurópska únia (ZEU), ktorá má štatutárne predpoklady, aby sa stala univerzálnym nástrojom kolektívnej bezpečnosti tak z hľadiska možnosti rozširovať členskú základňu, ako i vzhľadom na teritoriálnu pôsobnosť.

Najväčšie nádeje vkladá Česko-Slovensko do vytvorenia celoeurópskych bezpečnostných štruktúr v rámci KBSE, podobne ako väčšina, ak nie všetky európske štáty stojace mimo NATO. Je to zrejme tým, že sú z rôznych dôvodov odkázané predovšetkým samy na seba a hľadajú spoločné útočisko pred možným ohrozením. Štáty NATO takúto potrebu pociťujú len z hľadiska celoeurópskej zodpovednosti. Prítom zdôrazňujeme, že KBSE nechápeme ako konkurenciu alebo náhradu za NATO, ale ako mechanizmus, pôsobiaci paralelne. Tento mechanizmus však vyžaduje zdokonalenie, ako to potvrdzujú skúsenosti z juhoslávskeho konfliktu.

Súčasnú dobu je okrem iného charakteristické rozdielnymi tempami a úrovňou prebiehajúcich zmien vo vojenskopolitických uskuteneniach a vo vnútropolitickej, ekonomickej a vojenskej situácii jednotlivých štátov európskeho regiónu. Pokiaľ budú jestvovať štáty ako subjekty medzinárodného práva a budú disponovať vojenským potenciálom, nemožno vylúčiť určité bezpečnostné riziká.

I napriek tomu, že ČSFR nepovažuje žiadny štát za svojho potenciálneho protivníka a nikto ju priamo neohrozuje, je nevyhnutné vychádzať z hypotéz možného vojenskopolitického vývoja v Európe a vo svete, ako i z historických skúseností.

V súlade s analýzou súčasného stavu a vývoja medzinárodnej situácie a charakteru prípadnej vojny v Európe možno špecifikovať rôzne varianty ohrozenia. Prítom treba uvažovať o každom takom variante, ktorý nemožno s istotou vylúčiť.

Z vojenských ohrození možno charakterizovať:

- ♦ Lokálny konflikt, ktorý sa vyznačuje obmedzenými cieľmi agresora. Spravidla je ohraničený priestorovo na ovládnutie časti územia napadnutého štátu. Hlavnými príčinami lokálnych konfliktov môže byť spochybnenie jestvujúcich štátnych hraníc a národnostné napätie.
- ♦ V podmienkach Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky jestvuje niekoľko variantov možných lokálnych alebo regionálnych konfliktov, ak sa extrém, ne politické sily v niektorých susedných štátoch vymknú z kontroly demokratických vlád.
- ♦ Regionálny konflikt môže vzniknúť podobne ako lokálny konflikt. Regionálny konflikt sa od lokálneho líši tým, že môže zasiahnuť územie niekoľkých štátov. ČSFR môže byť do konfliktu vtiahnutá alebo bude riešiť niektorú z foriem nevojenského ohrozenia.
- ♦ Lokálny a regionálny konflikt môže za súčasnej situácie v Európe eskalovať na konflikt globálny.
- ♦ Globálny konflikt charakterizuje vojnové stretnutie veľmocí. Vedie sa s rozhodujúcimi cieľmi s použitím zbraní hromadného ničenia alebo s konvenčnými zbraňami.
- ♦ Z hľadiska celoeurópskej bezpečnosti treba brať do úvahy i možnosť vzniku globálneho

konfliktu Juh - Sever. Táto možnosť vyplýva zo zložitosti súčasného nerovnomerného hospodárskeho vývoja vyspelého Severu a ekonomicky zaostávajúceho Juhu a ďalej z rozdielov náboženských. Tieto rozdiely a vytvárané mocenské centrály v blízkovýchodnej i ázijskej oblasti môžu byť príčinou vojnového konfliktu.

✦ Nevojenské ohrozenia možno charakterizovať ako krízové situácie, ktoré vyžadujú predom pripravenú a organizovanú spoluúčasť určitých vyčlenených častí ozbrojených síl v rámci opatrení, pripravených inými rezortmi štátnej správy.

Komplexná stratégia obrany štátu je koncentrovaným vyjadrením základných úloh, opatrení a zásad podielu jednotlivých rezortov na prípravu štátu na obranu. Preto v procese jej vypracovania bola úzka súčinnosť celého radu rezortov federálnych aj republikových. Obsahuje:

- zásady výstavby, prípravy a použitia ozbrojených síl a ostatných súčastí branného systému,
- charakteristiku a hlavné zásady prípravy ľudských zdrojov obrany štátu,
- charakteristiku súčasného stavu a efektívnosti výzbroja, mateiálnotechnického potenciálu štátu a možné smery ďalšieho rozvoja týchto faktorov v závislosti od ekonomických možností štátu,
- úlohy hospodárskej mobilizácie a operačnej prípravy štátneho územia,
- rozvoj systému riadenia obrany a legislatívne zabezpečenie obrany štátu.

Ekonomická náročnosť realizácie Komplexnej stratégie obrany ČSFR sa dostáva do rozporu s ekonomickými možnosťami štátu. Na jednej strane výkonnosť ekonomiky ČSFR vyžaduje prispôbovať náklady na obranu v prijateľnej relácii k predpokládanej tvorbe hrubého domáceho produktu. Na druhej strane vysoká ekonomická náročnosť Komplexnej stratégie obrany ČSFR je daná prijatou vojenskou doktrínou.

Ekonomické zabezpečenie obrany ČSFR je náročné i pri vytváraní početne menšej, ale modernejšej armády s dostatočným bojovým potenciálom. Výstavba takejto armády je podmienkou integrácie s Európskymi spoločenstvami vrátane pridruženia k NATO. ČSFR nesie zodpovednosť nielen za svoju bezpečnosť, ale s ostatnými krajinami i za erópsky kontinent. Z toho vyplýva povinnosť zúčastniť sa na všetkých aktivitách zabezpečujúcich mier v Európe a porovnateľným podielom udržiavať pripravenosť svojich ozbrojených síl.

Na realizáciu Československej vojenskej doktríny a Komplexnej stratégie obrany krajiny sa nemôžeme dívať ako na súhrn požiadaviek ozbrojených síl voči spoločnosti.

Vytýčenie úloh a potrieb štátu sú svojím spôsobom ciele, ku ktorým musia byť záväzné všetky rezorty v štáte, k nim musia pripravovať a vytvárať podmienky, aby sa ciele naplnili. Taktiež sú tieto základné dokumenty stále podrobované kritickej analýze a budú v budúcnosti podľa reálnej situácie upresňované.

Zložitou oblasťou bude v našich podmienkach vytvorenie ekonomického prostredia, ktoré umožní realizáciu záverov uvedených dokumentov.

Súčasný reálny stav ekonomického zabezpečenia výstavby a činnosti ČSA (vo význame zabezpečenia najmä objemu finančných zdrojov potrebných na výstavbu a činnosť ČSA) možno hodnotiť ako výnimočný.

Československá armáda sa teraz nachádza v nezávideniahodnej situácii. Na jednej strane stoja požiadavky obrannej vojenskej doktríny, a na druhej strane na transformáciu na modernú, profesionalizovanú a menej početnú armádu nie je dostatok prostriedkov.

Domníevam sa, že v súčasnosti ani v blízkej budúcnosti s veľkou pravdepodobnosťou nedôjde ku zmene vonkajších podmienok v okolí systému ekonomiky armády, ktorá by viedla k zmierneniu napätia medzi požiadavkami a reálnymi možnosťami ekonomického zabezpečenia obrany.

Z nášho hľadiska preto považujeme za potrebné na riešenie problému ekonomického zabezpečenia za súčasnej situácie hľadať možnosti vo vnútri daného systému. Tento fakt

nemožno chápať ako rezignáciu na deklarovanie oprávnených potrieb obrany vychádzajúcich z obrannej vojenskej doktríny, ale ako rešpektovanie reálnej ekonomickej situácie.

Práve na tomto základe je veľmi dôležité (ako to odznelo v ekonomickom bloku konferencie), dodržať princíp ekonomickej efektívnosti využitia vyčlenených zdrojov a prostriedkov.

Princíp ekonomickej efektívnosti hospodárenia s pridelenými zdrojmi a prostriedkami je problémom, riešenie ktorého je v centre pozornosti ekonómov, zaoberajúcich sa činnosťou obranného sektora už mnoho rokov, doposiaľ bez jednoznačných výsledkov (ako sami hodnotia i odborníci na Západe). Podstata problému spočíva vo voľbe kritérií. Kritériá efektívnosti vojenského využitia finančných zdrojov totiž nespočívajú v ekonomickej oblasti v tom zmysle, ako ekonomickú efektívnosť bežne chápeme. V porovnaní s inými spoločenskými účelmi sú investície do obranného potenciálu vždy neefektívne. Akékoľvek rozhodnutie vynaložiť príslušné čiastky do sféry obranyschopnosti je rozhodnutím motivovaným zväčša politicky, čiastočne technicky, ale nie ekonomicky. Ide o zníženie potenciálu možného protivníka a odvrátenie prípadných konfliktov. Hodnotiť takto definovanú veličinu inak ako slovné možno veľmi ťažko. Chýbajú na to zodpovedajúcim spôsobom konštruované kritériá a je otázka, či toho je schopná iba ekonomická veda. Jednoduchší bude asi kombinovaný spôsob, ktorý predpokladá účasť odborníkov tak z oblasti ekonomického zabezpečenia Československej armády, ako i z oblasti operačného umenia, stratégie, taktiky a rôznych technických oborov, prírodných i sociálnych vied.

Osobitne významne v priebehu konferencie odzneli otázky dopadu súčasnej ekonomickej situácie na oblasť VTZ. V presvedčivom vystúpení náčelníka HS VTZ genmjr. Ing. Baráka aj v rade ďalších diskutujúcich odznela vážna obava z dôsledkov poklesu úrovne zabezpečenia VTZ. V posledných rokoch v dôsledku zníženia vojenského rozpočtu došlo k podstatnému zníženiu výzbrojno-technického potenciálu, obmedzeniu možností zabezpečenia ČSA súčasnou výzbrojou a technikou a dochádza postupne ku kritickému stavu v udržíaní bojaskapnosti súčasnej výzbroje a techniky.

Záverečný blok konferencie, ktorý bol venovaný sociálne-humanitárnym aspektom obrany ČSFR a výstavby ČSA, potvrdil jeho významnosť v celom systéme činiteľov obrany. Výstižne to vyjadril NSHV - NMO PhDr. Rašek, keď upozornil, že uvažovať o príprave na moderne poňatú obranu suverenného štátu znamená urobiť súčasťou vojenského myslenia a vojenskostrategických príprav poznanie a ovplyvnenie ľudského potenciálu a jeho zdrojov. Vyžaduje to predovšetkým strategicky vedenú analýzu ľudského potenciálu a jeho základných zložiek (potenciálu zdravia a fyzickej schopnosti, kvalifikačného a umného potenciálu, potenciálu hodnotovej orientácie, najmä vôle a motivácie na obranu a iné).

S analýzou ľudského potenciálu obrany úzko súvisí modernizácia vojenskostrategického a operačného myslenia, ktoré je dnes nemysliteľné bez toho, aby sa jeho súčasťou nestali meritórne oblasti spoločenskovedného myslenia.

Myslím si, že táto donedávna podceňovaná oblasť si vyžaduje rozsiahlejšie konanie a stane sa predmetom širokej diskusie aj na stránkach Vojenských rozhľadov.

Dá sa konštatovať, že priebeh konferencie ukázal jednotu účastníkov v tom, že riešiť otázky obrany ČSFR ako suverenného štátu je mimoriadne naliehavá potreba. Ukázalo sa, že táto otázka v celej svojej šírke je predmetom hlbokého záujmu nielen FMO a GŠ ČSA, ale aj operačných stupňov velenia, vojenských vysokých škôl a celej vojensko-vedeckej fronty. Klodom konferencie bola skutočnosť, že črtou konferencie nebol plač nad málo priaznivými ekonomickými podmienkami, ale úporná snaha hľadať v tejto neutešenej situácii riešenie.

Na vážnosti, ale aj efekte získala konferencia účasťou poslancov ČNR a SNR, žiaľ účasť predstaviteľov FZ ČSFR a úradu vlády sa nepodarilo zabezpečiť.

Zreteľne z konferencie vyznieval pocit osamelosti príslušníkov ČSA, že otázkami obrany štátu sa vlastne zaoberajú len príslušníci armády, že nepocitujú politický tlak zákonodárnych zborov a politických síl na to, ako ubrániť suverenitu, ale cítia ich tlak len na javové stránky ČSA na verejnosti.

Plukovník prof. Ing. Bohumil Svoboda, DrSc.

STRATEGIE OBRANY A JEJÍ Vliv NA STRUKTURU OZBROJENÝCH SIL

Vzájemný vztah strategie obrany a struktury ozbrojených sil je natolik úzký a významný, že patří k základním studijním oblastem vojenských věd. Na první pohled se může zdát, že poznatky z této oblasti jsou zpracovány na takové úrovni, že je snad není ani možné dále rozvíjet. Byly také předmětem studia vojenských odborníků v minulých letech, přestože předchozí doktrína považovala za hlavní způsob obrany útočnou operaci. Vojenská doktrína České a Slovenské federativní republiky vychází výhradně z obranného principu, zejména práva na sebeobranu ústavního zřízení státu, jeho jednotu a územní integritu, úměrnosti ozbrojených sil potřebě rozumné obranné dostatečnosti v kontextu vytvářejícího se evropského bezpečnostního systému, při dodržování a plnění závazků, vyplývajících z Charty OSN a dalších mezinárodně platných dokumentů, zejména Vídeňské smlouvy o konvenčních silách v Evropě. Z toho je zřejmý požadavek vybudovat ozbrojené síly schopné na základě zjištění příprav k vojenskému napadení ČSFR odvrátit ohrožení její suverenity včasným přijetím obranných opatření, což je její preventivní funkce, a v případě napadení:

■ **Odrazit pozemní a vzdušný útok agresora vedeného z kteréhokoli směru, na kteroukoli část území ČSFR.** Síly, které by pronikly na území republiky, ničit aktivní činnosti pravidelných nebo mobilizačně rozvinutých sil k obnovení územní celistvosti a suverenity státu.

■ **Zabezpečit obranu a ochranu obyvatelstva, objektů důležitých pro funkci státu na celém území ČSFR a odstraňovat následky napadení nepřítelem.**

Z toho vyplývá, že změna dosavadní koncepce obrany státu je natolik významná, že vyžaduje vypracování nové strategie obrany a přebudování organizační struktury ozbrojených sil i přesto, že je v hrubých rysech vymezena vojenskou doktrínou ČSFR a že jejich základ tvoří Československá armáda, pozůstávající z:

- pozemního vojska,
- vojenského letectva,
- vojsk integrované protivzdušné obrany.

Pod pojmem **rozumná obranná dostatečnost** rozumím takový stav obranného systému, který zaručuje plnění jeho obranné, ochranné a záchranné funkce s ohledem na budovaný systém evropské bezpečnosti, v souladu s vojenskou doktrínou ČSFR, na základě konkrétního stavu a předpokládaného vývoje mezinárodní vojescopolitické situace v sousedních státech, Evropě, ve světě, vývoje vnitropolitické, ekonomicko-sociální a hospodářské situace ve státě v konkrétním časovém období. Obranný systém budovaný na principu rozumné obranné dostatečnosti není schopný účinné agrese vůči sousedním státům.

Na základě analýzy současné mezinárodně politické a vojescopolitické situace, zejména v Evropě, vnitropolitické a ekonomické situace ve státě se dá vyslovit prognóza, že nám sice

v nejbližších letech nehrozí bezprostřední nebezpečí vojenského napadení, ale situace nedovoluje armádu zrušit nebo obranu země jakkoli podcenit. Na druhé straně se dá předpokládat, že výstavba ozbrojených sil bude pravděpodobně v nejbližších deseti letech poznamenána významným omezením finančních prostředků, které mohou být ze státního rozpočtu vyčleněny, snižováním počtů osob a výzbroje, vyplývajících zejména ze závěru vídeňské Smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě.

Z toho vyvozují závěr, že výstavba ozbrojených sil se bude uskutečňovat při existenci dvou protichůdných požadavků - zabezpečení požadované obranyschopnosti státu (maximálně možné) při omezených (maximálních) finančních, personálních a materiálně technických prostředcích. Řešení takto postaveného problému má podle mého soudu dvě alternativy.

1. Řešit strategii obrany ČSFR a strukturu ozbrojených sil komplexně, což si vyžádá naprosto netradiční přístupy s využitím všech dostupných vědeckých metod s cílem dosažení optimálního stavu, při plném respektování vstupních a omezujících podmínek.

2. K řešení využít klasických metod rozhodování založených na intuici a zkušenostech řešitelů - vojenských odborníků.

První alternativa je obtížnější, vyžaduje formulovat problém jako vědecký úkol a soustředit k jeho řešení týmy pracovníků různých, nejen vojenských profesí. Zaručuje však dosažení dostatečné obranyschopnosti ozbrojených sil při omezených prostředcích vyčleněných na jejich výstavbu, to znamená dosažení alespoň quasi optimálního stavu. Navíc je možné při uplatnění této alternativy i stanovit nejnížší možnou hranici prostředků potřebnou na zabezpečení obrany a ozbrojených sil, aby systém byl ještě funkční.

Druhá alternativa objektivně takový výsledek nejenže nezaručí, ale může vést k podstatnému omezení funkčnosti obranného systému a ozbrojených sil a tím souvisejícímu ohrožení suverenity státu.

Je tedy zřejmé, že mimořádný rozsah problému, jeho složitost a dynamika vyžaduje řešení komplexní a systémové s využitím heuristických metod, bez nichž se k optimu nelze ani přiblížit. Komplexní pojetí problému však neznámá formulaci monstrozního úkolu do všech detailů, a už vůbec se neslučuje s představou, že vše bude nutné řešit současně a neúměrně dlouhou dobu. Naopak, komplexní přístup k problému strategie obrany a organizační struktury ozbrojených sil umožňuje formulaci zásadních problémových oblastí, systémových kroků řešení a vymezení vzájemných logických vazeb mezi nimi. Analýzou problému je možné na samém počátku stanovit z množiny možných přístupů optimální strategii dosažení hlavního cíle a cílů postupných při respektování požadovaných priorit. Projevující se snahy urychlit řešení problému ozbrojených sil a strategie obrany operativním přístupem k náhodně formulovaným dílčím problémům jsou zpravidla příčinou opomenutí vynuceného vynechání základních systémových kroků, počínaje nedůslednou formulací úkolů, ke kterým je nutné se znovu vracet, což ve svém důsledku vede k neúměrnému prodloužení doby řešení a ztrátám pracovních kapacit a tvůrčí energie řešitelů.

Je skutečností, že nové prvky strategie obrany a přestavby ozbrojených sil, vyplývající z vojenské doktríny ČSFR, jsou svým charakterem a originalitou natolik zvláštní, že je současná generace československých vojenských odborníků dosud v takovém rozsahu a hloubce ve svém životě neřešila. To podle mého názoru vyžaduje hluboké systémové studium, využití zahraničních zkušeností, zvládnutí vědeckých metod řízení a souběžnou výchovu manažerů vojenské vědy schopných najít a zapojit do práce dostatečný počet odborníků různých profesí, jejich činnost řídit a koordinovat.

Splnění požadavku optimalizace organizační struktury ozbrojených sil a strategie obrany je ztíženo skutečností, že nejsou zpracována vědecky zdůvodněná kritéria hodnocení efektivnosti funkce ozbrojených sil a jejich složek. Existující kritéria bojové efektivnosti některých druhů výzbroje bude nutné znovu prověřit s ohledem na přijatou obrannou koncepci, která se promítne i do této oblasti. Jejich zpracování je naprosto nezbytné k tomu, aby prostředky vynakládané na výstavbu ozbrojených sil byly využity účelně a efektivně.

Strukturu a rozsah ozbrojených sil, s ní spojenou strategii obrany je nezbytné odvozovat od konkrétní mezinárodní a vojenskopolitické situace ve středoevropském regionu a prognózy jejího vývoje. Z ní je možné odvodit varianty možného vnějšího ohrožení. Výsledky analýzy této hlavní problémové oblasti tak budou tvořit základní **vstupní informace**, ze kterých je možné stanovit nezbytně nutnou dimenzi ozbrojených sil, rozsah jejich výzbroje a optimální strategii obrany s uvážením možných variant autonomní nebo koaliční obrany na předpokládaných obranných pásmech. Protože jde o základní vstupní informace, na jejichž základě by měly být ozbrojené síly dimenzovány, je nezbytně nutné je neustále aktualizovat a dlouhodobě prognózy zpřesňovat.

V této kategorii informací jsou obsaženy poměrně samostatné soubory informací, zobrazující vojenský a zbrojní potenciál armád států, které by se za jistých okolností mohly stát naším potenciálním protivníkem a agresorem. Tento okruh vstupních informací je nutné považovat za určující pro volbu optimální výzbroje vlastních ozbrojených sil a strategie obrany. Vyhodnocením bojové efektivity především útočných zbraní možného agresora je možné rovněž požadavky na technicko-taktické a operační vlastnosti vlastní výzbroje, vyhodnotit její bojovou efektivnost jako **obránných prostředků**. Změnou vojenské doktríny a z ní vyplývající strategie obrany se s největší pravděpodobností změní i bojová efektivnost současné výzbroje, protože zkušenosti z ozbrojených konfliktů ukazují, že ne každá zbraň je vhodná stejně pro útok jako pro obranu. Na základě objektivního rozboru bojové efektivity výzbroje je možné stanovit, které zbraně je vhodné vyřadit a nahradit novými, které inovovat a které modernizovat. Jsem toho názoru, že pouze posouzení na základě objektivních kritérií je rozhodující k určení kvality výzbroje a eliminaci extrémních názorů, že je vše v pořádku nebo naopak, že naše výzbroj nestojí za nic. Tím se dá předejít velkým finančním ztrátám na jedné straně, nebo nežádoucímu poklesu obranyschopnosti na straně druhé.

Ke vstupním informacím limitujícím rozsah výstavby ozbrojených sil patří především následující omezující podmínky:

- závěry mezinárodních dohod určujících počty hlavních druhů výzbroje, především útočných a počty osob ve vojácích a štábech,

- ekonomika státu, schopnost jeho hospodářské mobilizace a finanční prostředky, které mohou být na obranu vyčleněny,

- sociální a vojenskoso sociální aspekty výstavby ozbrojených sil,

- legislativně právní aspekty zabezpečení obrany.

Závěry mezinárodních dohod, které se ČSFR dobrovolně rozhodla dodržovat, jsou závazné, v čase poměrně **stabilizované**, ale nelze je považovat za konstanty. Věřím, že optimistické prognózy v tomto směru povedou na základě zmírňování mezinárodního napětí k dalšímu možnému snižování výzbroje a počtu vojsk.

Další uvedené problémové oblasti vymezují vnitropolitickou a ekonomickou situaci ve státě. Bude záležet především na možnostech a schopnostech státu, zda zabezpečí optimální podmínky pro výstavbu ozbrojených sil. Tyto informace je rovněž nutné znát s dostatečným časovým předstihem, a proto je zapotřebí se opírat o fundované prognózy. Protože na jejich utváření se armáda nepodílí, nemůže je ani přímo ovlivnit. Velení armády je však může ovlivnit nepřímo v tom smyslu, že vědeckým řešením problému "optimalizace struktury ozbrojených sil a strategie obrany" zabezpečí požadovanou obranyschopnost země s vynaložením minimálních finančních a materiálně technických prostředků. Toho je, podle mého názoru, možné dosáhnout např. vypracováním:

- ▲ optimálních strategií obrany a předpokládaných reakcí ozbrojených sil na možné varianty ohrožení státu,

- ▲ optimální strategie operační přípravy území státu a redislokací vojsk,

- ▲ optimalizací výzbroje vojsk s ohledem na výzbroj možného agresora,

▲ nejvýhodnější organizační struktury ozbrojených sil a jejich vrcholového řízení,

▲ optimální organizační struktury vojsk a systému velení,

▲ optimálního souboru vojenských legislativně právních dokumentů, řádů a předpisů, nezbytných pro bezproblémový výcvik vojsk a výstavbu ozbrojených sil při respektování požadavků demokratizace a humanizace.

Pod pojmem **optimalizace** jakéhokoli systému a tedy i optimalizace struktury ozbrojených sil a strategie obrany rozumím proces hodnocení množiny možných variant řešení na základě souboru vědecky zdůvodněných kritérií, odvozených od účelové funkce hodnoceného systému a doporučení nejlepší z těch, které vyhovují kritériální funkci k uskutečnění. Tento proces je velmi náročný a spojený s mnoha problémy.

Jaký je současný stav a možnosti hodnocení efektivnosti funkce ozbrojených sil? Je nutné říci, že o hodnocení struktury ozbrojených sil z hlediska efektivnosti nejsou v naší ani zahraniční literatuře publikovány ucelené poznatky, které by bylo možné aplikovat na základě jednotné metodiky, a jež by byly v praxi prověřeny a měly obecnou platnost. Dá se říci, že jsou metody hodnocení vypracované zpravidla na určité typy organizačních soustav, které jsou někdy více, někdy méně úspěšně aplikovány na konkrétní případy. Na teoretické úrovni jsou z hlediska hodnocení efektivnosti nejpropracovanější systémy tzv. hromadné obsluhy, které se v oblasti vojenských věd často využívají. Jejich studium umožnily poznatky kybernetiky při širokém uplatňování jejich nejúčinnějších nástrojů a metod, k nimž patří především metoda modelování, ale i analogií a při využití výpočetní techniky potom simulační metody, zejména metody stochastické simulace. To vše umožnilo položit základ teorie hromadné obsluhy a zpracování široké soustavy metod a teorií zahrnutých do vědní oblasti známé pod pojmem operační výzkum.

Využití poznatků hromadné obsluhy pro hodnocení efektivnosti ozbrojených sil a strategie obrany však má svá praktická úskalí a omezení, vycházející z předpokladů, za kterých byla ta dotyčná oblast odvozena a zpracovávána. K základním charakteristickým rysům této teorie patří:

- přesná klasifikace rozlišující systémy hromadné obsluhy, např. podle druhu obslužených stanic, fází obsluhy, počtu obslužných stanic, kanálů obsluhy, dokonce podle způsobu přijímání požadavků k obsluze, zdrojů požadavků, ztrát i dalších hledisek, která se rozhodujícím způsobem promítají do matematického modelu systému obsluhy a kritériální funkce,
- náhodnost procesu vstupu požadavků do systému a jejich obsluhy, tzn. že jejich chování se řídí zákony majícími pravděpodobnostní charakter,
- diskrétností procesu hromadné obsluhy, tzn. že systém a jeho části nabývají v každém okamžiku pouze diskrétních hodnot a procesy v něm probíhající jsou procesy Markovovými,
- proudy požadavků k obsluze v systému hromadné obsluhy jsou Poissonovskými proudy se svými vlastnostmi stacionárnosti, ordinárnosti a beznáslednosti účinků.

Tyto vlastnosti a charakteristické rysy jsou základem pro vymezení předpokladů řešení a omezujících podmínek, za kterých byla odvozena kritéria jejich hodnocení, mající pravděpodobnostní charakter, k nimž patří:

- pravděpodobnost toho, že systém obsluhy není obsazen,
- pravděpodobnost toho, že se v systému nachází určitý počet požadavků, který nesmí překročit počet obslužných stanic,
- střední počet požadavků čekajících na obsluhu,
- střední počet obsluhovaných požadavků,
- střední počet volných stanic obsluhy.

Z nich se zpravidla odvozují další údaje, charakterizující účinnost systému, jako je koeficient prostoje:

- obsluhovaného požadavku,
- stanice obsluhy,
- a další, které mohou být vyčísleny nebo odvozeny na základě požadavků analytika.

Ze známých poznatků je zřejmé, že by neměl být velký problém vyhodnotit strukturu ozbrojených sil a množiny strategií obrany uskutečňující v podstatě hromadnou obsluhu určitého druhu požadavků, nebo které svou podstatou je možné do kategorie takových systémů zařadit. K těmto systémům nesporně patří systémy obsluhy bojové techniky z hlediska libovolné rozlišovací úrovně, počínaje systémem příprav a prohlídek, až po systém středních a generálních oprav bojové a zabezpečovací techniky prováděných na úrovni opravárenských závodů. Tento systém dokážeme úspěšně modelovat a v uplynulých letech bylo v této oblasti vytvořeno mnoho teoretických prací. **Problém však spočívá často v nekritické aplikaci teorie hromadné obsluhy a opomíjení zdánlivě nepodstatných skutečností, k nimž patří zejména:**

- Fakt, že reálný systém hromadné obsluhy, jako je např. systém příprav, kontrol a oprav vojenské techniky, je řízeným procesem, o kterém se dá nanejvýš říci, že je "quasi stochastickým", tedy do jisté míry náhodným, a proto se na něj nevztahuje matematický model v plné míře.

- Nejsou splněny podmínky charakterizující poissonovský proud požadavků. Např. podmínka stacionárnosti je splněna pouze u proudů požadavků, jež vstupují do jednotlivých samostatných prvků obsluhy, nikoli do systému obslužných sil a strategií jejich použití. Právě to je příčinou toho, že v mírovém procesu nelze pro plánování a hodnocení tohoto systému použít metody dynamiky středních hodnot.

- Skutečnost, že mnozí řešitelé vědeckých úloh této kategorie chybně klasifikují reálný systém organizace a řízení bojové činnosti a k jeho hodnocení používají neodpovídající matematický model hromadné obsluhy.

- Nekritické používání vědeckých metod a matematických modelů odvozených za určitých předpokladů a omezujících podmínek, pro které nejsou splněny podmínky, v nichž reálný systém ozbrojených sil uskutečňuje svou činnost.

- Neprověření charakteru proudů vstupních a výstupních požadavků při využívání metody stochastické simulace, kdy jsou reálné činnosti ozbrojených sil imitovány na základě neadekvátních zákonů rozdělení.

Ke škodě věci se tyto i další chyby často vyskytují i ve vědeckých pracích, což je zdrojem špatných a s reálnou praxí neslučitelných výsledků. To má své negativní důsledky v tom, že k vědeckým metodám hodnocení struktury ozbrojených sil a jejich podsystémů není důvěra, přičemž chyba není v převážné míře v metodě, ale v nedůslednosti řešitele. Naopak při vědecké důslednosti a tvůrčích přístupech k řešeným problémům je možné poznatků z teorie hromadné obsluhy využít nejen k objektivnímu hodnocení efektivnosti struktury ozbrojených sil a strategií obrany, ale dokonce k výběru optimální organizační struktury z množiny hypotetických variant. Ty je možné posuzovat modelově ještě dříve, než budou reálně v praxi vytvořeny. **Využití metody modelování má tedy nesporné výhody při hodnocení organizačních struktur ozbrojených sil a strategií jejich činnosti a soustav určených k uskutečnění neopakovatelných jevů nebo tam, kde je praktické ověření reálné soustavy časově příliš zdlouhavé a každá chyba se v reálném životě pak promítá do vysokých ekonomických ztrát a nízké provozní efektivnosti společenských systémů, mezi něž ozbrojená síla nesporně patří.**

Významným nástrojem hodnocení efektivnosti ozbrojených sil jsou už zmíněné metody stochastické simulace, které při současné výkonnosti výpočetní techniky umožňují ve velmi krátké době prověřit funkci rozsáhlých systémů, při širokém spektru vstupních informací, omezujících podmínek a při různých variantách vnitřní organizační struktury. Pokud je v procesu simulace využito zpětné vazby, je možné posuzovat nejen kvalitu organizačního systému a jeho řídicí nadstavby, ale zabezpečit optimální trajektorii řízení i těch nejsložitějších procesů.

Škála vědeckých metod, kterých je možné využít k hodnocení, je širší a přesahuje rámec tohoto článku. Proto uvedu v hrubých rysech systémový přístup k hodnocení strategie obrany efektivnosti ozbrojených sil a jejich složek, který má obecnější platnost a je uplatňován při řešení problémů i jiných vědních oblastí. Považuji to za účelné nejen proto, že zdrojem chyb je nesystémový nelogický a metodicky nesprávný přístup k řešení rozsáhlých vědeckých problémů, ke kterým hodnocení efektivnosti ozbrojených sil a jejich podsystémů nesporně patří. Spočívá v tom, že se někteří řešitelé nejprve orientují ve známých vědecky propracovaných metodách a pak se snaží na ně nasadit konkrétní problém, který je předmětem řešení.

Vědecký přístup k řešení je v podstatě opačný a měl by v zásadě zahrnovat následující systémové kroky:

- formulace a upřesnění úkolu, vypracování základního integrovaného modelu systému,
- formulaci cílové funkce systému a cílů řešení,
- vymezení předmětu řešení a prostředků dosažení cíle,
- formulaci vstupních informací a omezujících podmínek,
- odvození matematického modelu systému, tvořeného zpravidla:
 - účelovou funkcí - někdy nazývanou kritériální funkcí, zahrnující podmínku optimalizace,
 - soustavou rovnic a nerovností, zobrazujících funkci systému a omezující podmínky řešení,
 - výběr metod řešení,
- hodnocení modelových možností organizační soustavy, vypracování závěrů hodnocení a doporučení k praktické realizaci.

Uvedený přístup je systémovým (heuristickým) přístupem k řešení složitých problémů, je efektivní a vědeckou praxí i ověřený. Na řadě příkladů je možné prokázat, že opomenutí nebo podcenění některého systémového kroku řešení nejenže znehodnocuje nebo významně snižuje efektivnost vědecké práce, ale vede i k chybnému hodnocení systému, což může způsobit nejen podstatné snížení obranyschopnosti, ale i velké hospodářské škody.

Vzhledem k omezujícím podmínkám a předpokladům, za kterých byla odvozena kritéria hodnocení efektivnosti systémů hromadné obsluhy a především k tomu, že reálný systém organizace je systémem řízeným, je možné teorii hromadné obsluhy k hodnocení struktury ozbrojených sil, jejich podsystémů a strategií obrany pak využít pouze v omezené míře. Proto je nezbytné odvodit kritéria další, a to musí zásadně vycházet z účelové funkce hodnoceného systému.

Pod pojmem **kritéria efektivnosti** rozumím kvantitativní ukazatele, jejichž pomocí lze posuzovat kvalitu hodnoceného systému, podsystému, technického prvku, ale také soustavy typu člověk - stroj, organizačního apod. Hovoříme-li o kvantitativním ukazateli, potom to znamená, že každé kritérium efektivnosti musí být vyčíslitelné konkrétní číselnou hodnotou. Chceme-li hodnotit kvalitu něčeho, pak musíme mít i možnost srovnání s něčím, co plní tutéž účelovou funkci. V praxi je běžné, že hodnotíme úroveň dvou nebo více bojových útvarů, dva nebo více typů výzbroje stejné kategorie, dvou nebo více pracovních kolektivů, jednotek, či jednotlivců na základě stupnice hodnot, bodů, známek, výkonu, výsledků střelby, počtu zničených cílů v případě ozbrojeného střetnutí skutečných, v mírových podmínkách fiktivních. Totéž platí o hodnocení efektivnosti organizačních soustav.

Některá kritéria hodnocení efektivnosti funkce ozbrojených sil v mírových podmínkách při výcviku a v ozbrojeném střetnutí za války se podařilo odvodit. Zabývat se však podrobně tímto problémem přesahuje rámec možnosti jednoho článku nehledě k tomu, že výsledky práce je nutné podrobit náročné expertize. Proto právě v této obtížné oblasti vědecké práce vidím možnosti vzájemné spolupráce mezi našimi a zahraničními vojenskými odborníky.

VOJENSKÁ STRATEGIE

(pokračování z čísla 3)

Po roce 1948 (až do poloviny osmdesátých let) se v Československu termínu **vojenská doktrína** používalo jen pro vojenské koncepty západních (kapitalistických) států, jako vojenského odborného termínu nižšího řádu a prosazoval se termín **vojenská věda** s přídomkem "sovětská". Samotná **vojenská strategie** jakoby neexistovala - kromě politické proklamace, že je - **obranná**. Pokud se termínu strategie používalo, tak především v souvislosti **vojenské strategické operace**, nikoli jako celkové strategické koncepte.

Koncepce čs. vojenské strategie po druhé světové válce procházela několika obdobími. Těsně po válce byla její základní politickou motivací obrana proti možnému revanšismu Německa. Pojetí mělo spíše politicko-propagační charakter, protože taková situace, kdy navíc na jeho území byla rozmístěna spojenecká vojska vítězných mocností, nepřípadala v úvahu. V dané době čs. vojenská strategická koncepce prakticky neexistovala. Vojenská politika se soustředila na výstavbu nové československé armády. Její základ tvořily velmi nesourodé celky: Čs. armádní sbor vytvořený postupně v SSSR v rámci Rudé armády, se sovětskou výzbrojí. Vedle něho byl na konci války smíšený letecký sbor, dále čs. tanková brigáda vytvořená v Anglii a tři čs. letecké perute vyčleněné z britského královského letectva (RAF). Další součástí byly nedemobilizované pozůstatky bývalé armády tzv. Slovenského štátu, zejména jeho rotmistrovský a důstojnický sbor, pozůstatky částečně vojensky organizovaných partyzánských odřadů a skupin operujících především na Slovensku, dále na Moravě; jednotek, či skupin z revolučních bojů v českých zemích i reaktivovaný rotmistrovský a důstojnický sbor z předmnichovské ČSR. K tomu přibýly nástupy branců z obnovené ČSR. V tomto smyslu představovala čs. armáda velmi nesourodý celek různých názorů na vybudování její organizační struktury i výzbroje, která sestávala z toho, co sebou přinesly jednotky (útvary) našich zahraničních vojsk a běžného výzbrojního i výstrojního materiálu po německé armádě. Proto po roce 1948 přibýla k základní politické motivaci další, která byla vysvětlována jako obrana socialismu před anglo-americkým, později pak světovým imperialismem.

Pro období mezi léty 1948 až 1989 se nedá tvrdit, že by u nás vojenskopolitická koncepce nebyla, protože nebyla veřejně publikována. Existovala, zejména po vytvoření Varšavské smlouvy, avšak v jiné, přísně utajované podobě, jako rozpracování vojenské politiky státu, vyplývající pro nás z úkolu, který byl navenek armádě stanoven nejvyššími politickými a vojenskými orgány Varšavské smlouvy. Výraz "navenek" je zde použit úmyslně, protože než bylo vytvořeno Velitelství spojených ozbrojených sil (a i po jeho vytvoření), byly naší armádě stanoveny úkoly generálním štábem Sovětské armády. Za této situace byla československá vojenská koncepce součástí strategické koncepce Sovětského svazu a představovala soubor praktických východisek, která se zabývala přípravou a uskutečněním předpokládaných úkolů československých ozbrojených sil, jejich výstavbou; všestrannou přípravou národního hospodářství i zahraniční politiky státu pro případ války. Vojenská koncepce spolu se zahraniční politikou v bezpečnostní problematice byla takto odvozena od strategických vojenskopolitických cílů a zájmů SSSR (byla a musela být odrazem zájmů vojenské strategie SSSR, transformovaných prostřednictvím Varšavské smlouvy, resp.

Politickým poradním sborem Varšavské smlouvy, reprezentovaným vedoucími stranickými činiteli účastnických zemí, kteří současně kumulovali i funkce legislativních hlav států) Vojská strategie SSSR měla globální charakter, zahrnovala prostorově nejen Evropu, ale i Severní a Střední Ameriku, různé prostory asijských válečisk, severní Afriku, Karibskou oblast. V tomto rámci se hlavní strategické otázky států zaměřovaly především na problematiku:

- výstavby armády, jejího použití ve válce v rámci Varšavské smlouvy (nikoli k obraně ČSSR),
- operační přípravy státního území k vedení války,
- mobilizace národního hospodářství a jeho činnosti ve válce.

Tvrdé požadavky na výstavbu čs. armády z hlediska jejího strategického poslání měly v šedesátých letech několik průvodních jevů. Šlo o:

- úsilí o rozmístění sovětských vojsk na našem území (v první polovině šedesátých let); z počátku šlo o snahu rozmístění zvláštních vojsk, sovětských útvarů VČ (vysokofrekvenčního - utajeného) spojení, později i pozemních vojsk,
- úsilí o vypracování vlastní (národní) vojenské doktríny a strategie, které se nejdříve projevilo v omezeném rozsahu, ve snaze o dodržení některé naší národní zvláštnosti (1963-1964), naše odpovědnost za "přežití" národa ve válce, složitosti s neúměrnými výdaji na obranu, rozpory při přejímání operačního plánu a plnění požadavků sovětského velení na operační přípravu státního území (např. nepřiměřené a nesplnitelné požadavky na splnění opatření k zajištění přesunu vojsk, na vyčlenění spojovacích kanálů apod.); vypracování vlastních strategických zásad budování obrany (gen. Vítanovský 1965/1967); úsilí o rozpracování čs. vojenské doktríny a úsilí o "zmenšení" výstavby armády (1968),
- další průvodní jevy (úsilí o odchod sovětských poradců, některá opatření v rozmístění, rámcování útvarů na Slovensku atd.).

Po roce 1968 bylo veškeré "národní" úsilí zmařeno, iniciátoři byli propuštěni z armády. Přímé materiály z té doby se většinou nezachovaly.

Československá účast ve Spojeném velení byla po mnoho let pouze symbolická. Byla představována pouze jedním styčným důstojníkem ("představitelem"), neměli jsme na koncepci strategie žádný vliv, ba ani později, kdy se počet čs. důstojníků u Spojeného velení zvýšil.

Skutečnost byla taková, že:

● GŠ SSSR vydal pro čs. front operační směrnici, ve které byl stanoven úkol v rozsahu frontové útočné operace (včetně spolupráce se sovětskými vojsky a zajištění zasažení jejich dalších strategicko-operačních sledů).

● Výstavba armády (především organizace, výzbroj, dislokace, velení a materiálně technické zabezpečení) byly zcela podřízeny potřebám operačního úkolu. Rozsah této výstavby byl dán Protokolem o výstavbě ČSLA, který spolu s operačním plánem sice schvalovala Rada obrany státu (resp. Předsednictvo ÚV KSČ), ale rozhodující slovo měl opět GŠ sovětské armády.

● Stejně tak při řešení jak operační přípravy státního území, tak i mobilizace národního hospodářství (včetně tvorby státních mobilizačních zásob) se respektovaly požadavky GŠ sovětské armády.

Naše vojenská strategie byla tedy vojenskou strategií SSSR. Bojovou hodnotu představoval čs. front, v sestavě tří vševojskových armád (celkem 15 divízi, z toho 11 motostřeleckých a 4 tankové), letecké armády, frontových a armádních prostředků (raketového vojska a dělostřelectva, PL vojska, ženijního, chemického, spojovacího a výsadkového vojska, průzkumných jednotek, týlů). Bojovou údernou hodnotu těchto sil představovalo:

- 4585 tanků,
- 4900 OT a BVP,
- 77 odpalovacích zařízení taktických raket (a operačně taktické rakety SSSR),
- 3445 děl, raketometů a minometů ráže nad 100 mm,

- 407 bojových letounů,
- 101 bojový vrtulník.

Kromě toho byla na našem území umístěna od konce roku 1968 Střední skupina sovětských vojsk v hodnotě vševojskové armády (včetně bojového letectva a bojových vrtulníků). Přibližně bylo na našem území v sedmdesátých a osmdesátých letech asi 5500 tanků, 6000 OT a BVP. Tyto počty se nezměnily ani v roce 1987, kdy SSSR oficiálně vyhlásil "obranou doktrínu".

V pojetí a obsahu československé vojenské strategie dochází počátkem devadesátých let v důsledku revolučních politických událostí a zrušení Varšavské smlouvy k zásadním systémovým změnám. Rozsah změn je tak velký, závažný a odlišný, že dosavadní vojenskou strategii v nových politických podmínkách reformovat (opravovat a upravovat) nebylo možné, bylo nutné vypracovat novou.

Jde - v souladu s přijatou čs. vojenskou doktrínou - o vytvoření podmínek realizace a existence **obrané vojenské strategie**, tedy obrany státu pouze s vlastními a v poměrně blízké perspektivě menšími ozbrojenými silami než doposud, ale plně bojeschopnými, profesionálně zdatnými, akceschopnými, výhledově vyzbrojenými účinnou, moderní, kvalitativně vyšší a účinnější bojovou technikou, silami schopnými bránit republiku proti vnějšímu vojenskému zásahu.

Československá republika zažila za dobu své existence (zejména za posledních 40 let) dostatek experimentů - v politické i ekonomické oblasti, v řídicí sféře na všech úrovních, včetně experimentů v ozbrojených silách, jejich členění, dislokaci, výzbroji apod., neboť byly budovány jednoznačně podle vzoru sovětských ozbrojených sil. V podstatě byly schopné vést bojové akce výlučně v rámci vojenského uskupení Varšavské smlouvy.

Při vytváření vojenské strategie je bezpodmínečně nutné se oprostit od vynucených hodnocení vojenských strategií (i doktrín) minulosti: Uvést na pravou míru tvrzení, že Československo mělo ve Varšavské smlouvě svoji vlastní "obranou" vojenskou doktrínu (viz skriptu Vojenská strategie, VA Brno - TK 51/31 z roku 1991). Obdobně je tomu např. u tvrzení Institutu pro strategická studia FMO z listopadu 1991: Analýza obranného systému ČSFR, kde se uvádí: "Přesto, že předchozí vojenská doktrína ČSFR byla doktrínou obrannou, koncepce obrany vycházela z odrazení agrese útočnou operací... Na rozdíl od ní vojenská doktrína současná je doktrínou důsledně obrannou, předpokládající všeobecnou obranu ústavního zřízení státu, jeho jednoty a územní integrity na principu rozumné obranné dostatečnosti v kontextu vytvářejícího se evropského bezpečnostního systému..."

V celoevropské zahraničněpolitické oblasti vychází základní pojetí naší nové vojenské strategie z myšlenky, aby byla v helsinském procesu vytvořena doposud chybějící institucionální platforma pro racionální posuzování otázek bezpečnosti v Evropě (československý návrh z dubna 1990 - FMZV).

Tato platforma vychází ze zásadní myšlenky, aby mechanismus bezpečnosti v Evropě byl nezávislý na dosavadních vojenskopolitických uskupeních (pozn.: to bylo ještě v době existence VS). Nově vytvořená instituce by působila v nově pojatém evropském bezpečnostním systému, tj. takovém systému evropské bezpečnosti, který by nikoho nevylučoval a všem zajistil pocit bezpečí i možnost svobodného nezávislého rozvoje.

Vychází se též ze skutečnosti, že budoucí zahraničněpolitický vývoj a jeho dohledná perspektiva se výrazně vzdaluje od dosavadního politického členění evropského světadílu, kde základní vzájemné vztahy byly donedávna založeny na principu rovnováhy sil mezi dvěma vojenskopolitickými bloky (ostatní země, které nebyly do těchto bloků začleněny, byly v nedefinovaných sférách politických a ekonomických vlivů touto skutečností významně

ovlivňovány - např. Finsko). Přitom, jak potvrzují zkušenosti, jednoznačné vojenské rovnováhy nelze dosáhnout; pokud ano, tak jen v určitých zbraňových systémech, kdy jejich počet a rozmístění lze především pomocí výkonné (družicové) techniky poměrně snadno a s dostatečnou přesností (doplněnou v případě pochybností dodatečnou pozemní inspekci) kontrolovat. Méně, nebo vůbec, nelze některé zbraňové systémy kontrolovat co do účinnosti, či možnosti měnit tuto činnost (např. účinnost a ráží nukleárních hlavíc apod.).

Dělení Evropy na dvě základní vojenskopolitická uskupení se přežilo též proto, že zdroje možných konfliktů, které na dění v Evropě budou mít přímý, či nepřímý vliv, jsou různorodější.

Rozmístění vojsk v Evropě dostává po strukturálně politických změnách ve východoevropských zemích zcela novou vojenskopolitickou podobu. Od zrušení Varšavské smlouvy dodnes (prosinec 1991) je v Evropě jediné vojenské uskupení NATO. Novou, výraznou změnu v jeho strategické koncepci přinesl listopadový summit v r. 1991 v Římě, spolu se změnami v chování této aliance. Předně je to velmi významné konstatování, že v současné době nemá tato aliance konkrétního (definovaného) nepřítele, který by měl v úmyslu napadnout kteréhokoli jeho člena. Nicméně Evropa je ještě daleko od trvalé bezpečnosti. Vnitřní střetnutí v Jugoslávii (1991) bylo příkladem, kam až může vést stupňování společenských, hospodářských a národnostních problémů. Takových prostorů národnostního, sociálního a ekonomického napětí je nejen na Balkáně, ale ve střední a východní Evropě několik. Problematika nestability v těchto zemích je mimořádně složitá. Kromě toho je v mnoha těchto státech i mnoho vzájemné politické, náboženské nenávisti, nesmířlivosti s celou řadou konfliktních situací, jejichž řešení je velmi obtížné a někdy za daných podmínek nemožné i při veškeré snaze o zprostředkování mezinárodními organizacemi (Jugoslávie). Tyto skutečnosti si vynutily přijetí nové strategie NATO, která však z objektivních příčin (a v dané době nečekaných) bude znovu modifikována nebo nově vytvořena v důsledku vzniku Společenství nezávislých států.

V dokumentu (strategie NATO) je vyjádřena skutečnost, že neexistuje konkrétní "hrozba z Východu". Tento termín, který v minulosti hrál významnou úlohu, byl nahrazen termínem "riziko". Tato rizika jsou spojena též s tím, že se jednak rozšířil (po zániku SSSR) počet států vlastních jaderné zbraně, jednak jde o rizika se společenskými, ekonomickými a národnostními problémy v různých oblastech. Bezpečnostní politika, politika kontroly zbrojení, odzbrojení (stanovení zbraňových limitů apod.) sloužila doposud především k řešení vztahů mezi Východem a Západem (resp. mezi NATO a Varšavskou smlouvou). Po roce 1990 se situace postupně několikrát zcela změnila. Stabilitu a bezpečnost bylo třeba nově definovat. Ve vojenské části strategického pojetí NATO je nyní zahrnuta spolupráce s bývalými protivníky. Byl vypracován komplex iniciativ, které jsou k tomuto cíli zaměřeny. Za poměrně krátkou dobu, od zasedání Rady NATO v červenci 1990 do listopadového summitu v Římě v r. 1991, se změnila východiska pro formování strategie aliance vůči střední a východní Evropě. Došlo k citelnému pokroku ve vztahu k těmto zemím.

Významným krokem setkání na summitu bylo založení **Rady pro spolupráci** s východní Evropou North Atlantic Cooperation Council - NACC. Byl dohodnut koncept vztahů aliance se zeměmi střední a východní Evropy, včetně jejich institucionalizace. Rada se má scházet ke konzultacím o bezpečnostních otázkách, půjde při nich např. i o předávání zkušeností v obranném plánování, vztahy mezi civilním a vojenským sektorem, koordinaci při řízení leteckého provozu, problematiku konverze vojenského průmyslového odvětví, ochranu životního prostředí, účast na vědeckých programech. Členy této rady jsou kromě NATO i státy bývalé Varšavské smlouvy. Pozvání na první zasedání Rady 20. prosince 1991 do Bruselu obdrželi ministři zahraničních věcí SSSR (zastoupené velvyslancem), ČSFR, Maďarska, Polska, Rumunska, Bulharska, Litvy, Estonska a Lotyšska. Předpokládá se, že taková setkání se budou uskutečňovat každoročně. Přijatý dokument se vyzývá pro Evropu, která by dodržovala zásady helsinského procesu a pro kombinovanou, vzájemně se doplňující činnost KBSE, Severoatlantické aliance, Západoevropské unie, Evropských společenství

a dalších zařízení. Jejich spolupráci označuje za nejlepší záruku pro svobodu, bezpečnost a úspěšnost Evropy i Severní Ameriky. NATO však v této souvislosti prohlašuje, že bude dbát, aby nebyla nahrazována nezastupitelná role KBSE. Účastníci vyslovili odhodlání uplatnit v praxi smlouvu o omezení stavu strategických jaderných zbraní. Za nezbytné označili dodržovat smlouvu o nešíření jaderných zbraní. Shodli se na potřebě zajištění kontroly jaderných zbraní v zemích nového Společenství nezávislých států.

Ještě před "historickým" summitem v Římě bylo zřejmé, že naděje, které měli někteří představitelé politických reprezentací členů bývalé Varšavské smlouvy - o možnosti přidružení svého státu k alianci, neměly za podmínek nestability v mnoha evropských státech naději na úspěch. I když právě nestabilita a obavy o bezpečnost svého státu představovala logickou možnost přidružit se k NATO, tím zabezpečit svoji bezpečnost. Snahu po přidružení a později členství ČSFR v NATO vyslovil čs. ministr zahraničních věcí při prvním zasedání Rady pro spolupráci.

NATO prohlašuje, že nemůže řešit střetnutí, která vznikají uvnitř jednotlivých států. Stejně tomu je i se snahami dosáhnout samostatnosti mnoha zemí v Evropě. Nikdo totiž nedovede odhadnout, až kam různé konfliktní a destabilizující situace povedou na mezinárodní úrovni. Pro tyto případy (kterých je v poslední době nemálo) se pokládá za vhodné jednak postupovat v duchu Charty OSN, jednak vybudovat novou bezpečnostní architekturu, kde by vedle NATO byla KBSE a Evropská společenství se svojí Západoevropskou unií. Tím se významně mění podmínky a východiska pro strategii v oblasti politické, vojenské nebo ekonomické. Současně je nutné udržovat v činnosti mechanismy, které se osvědčily, a dávají možnost kontroly vojenských sil i na území bývalého SSSR. (Vše uvedené je ovšem nutné vztahovat k závěru roku 1991, kdy byla tato studie napsána.)

Nelze pominout ani to, že po mnoho let je zřejmé specifické postavení Francie v Evropě, která je jadernou velmocí a usiluje o významnou politickou pozici v Evropě. V mnoha jejích politických postojích a stanoviscích jsou zřetelně odlišné postoje ve vztahu k ostatním evropským státům sdruženým v Evropském společenství, Západoevropské unii, nebo v NATO. Zatímco NATO výrazně vyzdvihává evropskou kolektivní bezpečnost spolu s americkou (i kanadskou) přítomností v Evropě, vychází politika Francie z úvah, podle kterých se bude vojenská přítomnost USA v Evropě postupně snižovat, až zanikne. To potvrzují směry vývoje situace v Evropě po rozpadu Varšavské smlouvy. Na tomto základě buduje Francie nové pojetí evropské bezpečnosti. V této politice úzce spolupracuje se SRN. Vychází přitom ze stanoviska obou zemí, podle kterého je nutné ekonomickou integraci (prohlašující budování ekonomické unie), kterou západní Evropa prochází, doplnit i o budování politické unie, která by měla i nezbytnou vojenskou strukturu na bázi Západoevropské unie (ZEU). Praktickým výrazem tohoto úsilí je i budování společných francouzsko-německých svazků a jednotek (základem je společná francouzsko-německá brigáda). Anglie naopak doposud spojuje záruku evropské bezpečnosti i americké (a kanadské) přítomnosti v Evropě. Navíc vychází z přesvědčení, že je nevhodné vytvářet paralelní bezpečnostní strukturu - s vojenskou částí - vedle NATO, když jeho existence se osvědčila a doposud sehrála velmi kladnou roli v zachování evropské bezpečnosti.

Poprvé v dějinách Evropy se naskytuje možnost, aby se kontinent rozvíjel k míru, který je však v důsledku nestability mnoha států velmi křehký. K tomu je ovšem třeba vybudovat soustavu vzájemných mezinárodních závazků a povinností, v níž všechny státy budou zapojeny do celoevropského bezpečnostního režimu s účinnou kontrolou. Problém je v oblasti stability ať již politické, ekonomické, či vojenské. Politická stabilita je v současnosti jen v západních zemích Evropy a ve Skandinávii. Jinde se o ní hovořit nedá, navíc je v jednotlivých zemích rozdílná.

Vypracování vojenské strategie je typická týmová práce v nejširším slova smyslu. Posuzujeme-li tuto práci tak, že je spojena se značným vzájemným vlivem a působením různých profesí nebo specializací, jde u vojenské strategie o vzájemné působení mnoha politických,

ekonomických, bezpečnostních, mezinárodních skutečností, které nejsme schopni značnou měrou ovlivnit. Pokud používáme výrazů profese a specializace, je tomu tak záměrně, protože pro naše účely chápeme profesi jako synonymum pro určitý obor - odlišný od jiného, zatímco specializaci chápeme jako různá zaměstnání, či aplikaci dané profese. Např. stavitel mostů (profese) má specializaci na betonové, ocelové, či jiné konstrukce. Obdobně je tomu i u vojenských štábních pracovníků, zejména na vyšších stupních velení. V žádném případě však tvůrčí tým pro strategii nemůže představovat jen "soubor" jednotlivců (i když specialistů), kteří jsou navzájem spojeni určitým úkolem, cílem, či organizačním řádem. Jde tu o specifický styl práce, metody a principy cílené interakce a vliv jednotlivých členů týmu na ostatní ke splnění zadaného úkolu.

Tvůrčí tým, řešící problém strategie obrany státu je do určité míry protikladem rozvinuté specializace a dělby práce, a to nikoli, aby tuto prospěšnou a někdy nezbytnou práci negoval. Naopak. Vzniká přirozenou potřebou specializaci a dělbu práce překonat ve prospěch její integrace na vyšší úrovni. V tomto smyslu je představitelem jedné ze dvou tendencí vývoje moderní vědecké práce, která se objektivně rozvíjí a uskutěčňuje dvěma základními směry: jednak cestou specializace a jednak cestou integrace. V tomto smyslu představuje tvůrčí tým pro oblast strategie cestu integrace pomocí koncentrace sil různých profesí a specializací pro vytyčený cíl - vypracování obranné strategie státu.

Z objektivních důvodů, ať již na základě dlouhodobých, historických zkušeností nebo v důsledku organizační struktury, či formy práce, je pro koordinaci prací vojenské části obranné strategie předurčen Generální štáb, jehož pracovní styl i organizační struktura je funkčně přizpůsobena pro praktickou činnost v míru i za války. Generální štáb na nejvyšší úrovni organizuje, koordinuje i usměrňuje činnost vojsk a služeb. Má možnosti získávání potřebných informací, jejich analýzy, má vypracované principy součinnosti, metodických postupů, sestavování realizačních plánů atd. V těch oblastech, které překračují odborný vojenský rámec obranné strategie státu, sehraává základní koordinační funkci ministerstvo obrany, které ve spolupráci s ostatními odvětvími, jež se na obraně a bezpečnosti státu podílejí (zahraniční, hospodářství, doprava, spoje atd.), připravuje podklady pro Radu obrany státu - nejvyšší orgán řídící problémy obrany státu.

Týmová práce Generálního štábu má tyto přednosti:

- relativně rychlé získávání, vzájemnou výměnu informací a názorů všech zainteresovaných,
- vžitými metodami práce zrychluje a umocňuje asociativní myšlení odborníků na řešení problémů obrany,
- vzhledem ke svému organizačnímu uspořádání má možnost snadného poznávání oblastí, do nichž problém strategie obrany zasahuje,
- možnosti (stylem práce) rychle a pohodlně aplikovat vliv určité odbornosti (činnost druhu vojska, služby) na celkové řešení nebo jeho dílčí část,
- vypracované metody pro účinnou realizaci vnitřní koordinace činností (resp. součinnosti),
- možnosti vytvořit podmínky pro poznávání činností druhů vojsk a služeb, tím i realizaci jejich nezbytné součinnosti.

U vojenské strategie (i doktríny) hrají významnou úlohu úvahy, které je možné objasnit takto: nelze vykopat jámu na jiném místě tím, že starou vykopeme hlubší (problémy vyzbrojování, přezbrojování, počty, dislokace apod.). Je to poněkud nadsazená filozofická otázka - úmyslně volený přírůstek, ale nejen z vojenské praxe známe, že většina úsilí je soustředována na prohloubení a prohlubování znalostí i názorů (následně činností), které máme. Snadněji se mnohdy prosazuje cesta prohlubování jámy a zvětšování dosavadní. Donedávna jsme tomu byli svědky v neustálém zvyšování počtu vojsk, koncentraci (dislokaci), v dalším a dalším zvyšování počtů tanků apod. Nechce se opustit to, do čeho bylo věnováno velké úsilí, prostředky, nechce se měnit "zaběhaný" a vžitý styl práce, její režim a hledat jiné cesty (kopat jámu jinde).

Významnou úlohu při koncipování strategie je zcela vyčerpávající rozbor existujících jevů, stavů a souvislostí, kdy jejich současný stav nevyhovuje novým podmínkám, požadavkům, kdy je nutné **přijmout nová opatření a rozhodnutí. Při tom tato nová opatření nebo rozhodnutí je nutné učinit s těmi prostředky, které máme nyní k dispozici!**

Vojenskou strategii, jako velký a složitý systém, členíme podle potřeby i z funkčního hlediska na podsystémy s několikastupňovou hierarchií. Každý podsystém lze za určitých podmínek chápat též jako systém, který je schopen, po určitou dobu nebo neustále, plnit velmi důležité dílčí úkoly celého systému (protivzdušná obrana, teritoriální obrana, ochrana objektů, logistika).

Mimořádně důležité je využití kritických hodnocení jednotlivých navržených možností strategie podle kritérií **rizika, nejistoty a neznalosti.**

U rizika jsme si vědomi možných důsledků, současně máme dobrou představu o jejich pravděpodobnosti.

U nejistoty jsme si vědomi možných důsledků, ale nemáme dostatečnou představu o jejich pravděpodobnosti.

U neznalosti neznáme ani důsledky, ani pravděpodobnost výskytu.

Použijeme-li tato základní kritéria, umožní nám to orientaci v současné době plně změn, při vypracování československé obranné doktríny a strategie.

Z uvedeného je zřejmé, že za situace častých změn v politické a vojenskopolitické oblasti je vytváření vojenské strategie velmi složité, protože je nezbytné průběžně tyto změny brát v úvahu. To však v žádném případě nesmí znamenat "tápání", pohybovat se od "mantinelu k mantinelu". Takový stav tápání v oblasti strategie si nelze dovolit. Je nutné se opírat o "pilíře", které v oblasti architektury vojenské strategie jsou a mají poměrně dlouhodobý neměnný charakter.

▲ Na prvním místě založit bezpečnost ČSFR na vlastních silách politických, ekonomických, nebo vojenských. Ze zkušeností víme, že doposud byla bezpečnost našeho státu spojována se spojenectvím a smluvními svazky (s Francií, SSSR), které se však v kritické době ukázaly neúčinnými.

▲ Geostrategické a geografické (topografické) prostředí československého státu (naše poloha mezi hlavními a jižními evropským strategickým směrem a strategicky významnou spojnici - Moravskou bránou).

▲ V souladu s vojenskou doktrínou zakládat bezpečnost na odhodlání všemi prostředky a silami uhájit svobodu, ústavní řád, územní celistvost a svrchovanost.

▲ Přísně dodržovat čs. vojenskou doktrínu, z ní odvozenou výstavbu ozbrojených sil, jejich úkol a dislokaci.

▲ Aktivně se zúčastnit vytváření a dodržování bezpečnostního systému v Evropě v duchu Charty OSN a helsinského procesu.

▲ ČSFR nemá definovaného nepřítele, nikoho vojensky neohrožuje, nemá územní nároky.

▲ Vytvářet podmínky pro potřebnou dislokaci, manévry silami a prostředky na rozhodující směry možného napadení.

▲ Rozpracovat základní principy uvádění vojsk do jednotlivých stupňů vyšší připravenosti, mobilizace vojsk i národního hospodářství.

▲ Vypracovat plán a postupně uskutečňovat operační přípravu státního území.

Dodržování těchto zásad (pilířů) vymezuje základní manévrovací prostor v oblasti vojenské strategie. K němu (resp. "nad něj") může patřit snaha po opatřeních politického charakteru:

● Rychlá internacionalizace možného konfliktu.

● Postupné zapojování se do evropského bezpečnostního systému.

Vše ostatní, co je nad rámec uvedených zásad, bude sloužit jako "vítaná nadstavba"

k posílení strategie obrany našeho státu (jde např. o výsledky dosažené v dalším procesu a rozvoji evropské bezpečnosti, bezpečnostní spolupráci s dalšími státy, NATO atd.).

Možné konflikty, k nimž může dojít, lze chápat ve třech rozměrech: lokálním, globálním a nevojenském ohrožení. Jejich charakteristiky:

Lokálními (místními) konflikty se označují takové, v nichž jde o dva nebo i více, většinou sousední státy. Jsou omezeny na určitou, zeměpisně definovanou oblast. Příčiny vzniku mohou být politické, národnostní, ekonomické, náboženské, které mohou přerůst do ozbrojeného střetnutí s omezenými cíli. V oblasti mezinárodních politických a ekonomických vztahů může místní střetnutí přerůst do kontinentálního nebo i globálního rozsahu s možnou účastí dalších zemí. urovnání místních válek je většinou (není to pravidlo) realizovatelné politickými prostředky.

Globální (světový) konflikt má politický a ekonomický charakter, který může přerůst v ozbrojený. Vlastní konflikt může být omezen pouze na určitý kontinent nebo jeho část, může vzniknout z místního konfliktu. Urovnání je možné vojenskými a politickými prostředky.

U nevojenských ohrožení jde zpravidla o živelné pohromy, přírodní katastrofy nebo průmyslové havárie s rozsáhlými ekologickými důsledky, které ohrožují životní prostředí, ekonomickou, či politickou stabilitu státu. K nevojenským ohrožením patří i politické a ekonomické sankce, hromadné nekontrolovatelné migrace obyvatelstva, teroristické akce a sabotáže. K jejich řešení může být v souladu s ústavou využito i ozbrojených sil, jejich pohotovosti, organizovanosti a speciální techniky.

Mezi první a druhou světovou válkou bylo Československo jedinou demokratickou zemí ve střední Evropě. Po druhé světové válce se Československo dostalo spolu s dalšími východoevropskými státy (Polskem, Německou demokratickou republikou a Maďarskem) do zájmové sféry Sovětského svazu politicky, hospodářsky a vojensky provázaného uskupení s přísně koordinovanou činností.

Nově se rýsující obrysy filozofie evropské bezpečnosti potvrzují její obecný charakter, platný a prospěšný pro všechny. I když návrh ČSFR (1991) o vytvoření potřebného mechanismu k realizaci evropské bezpečnosti nebyl přijímán jednoznačně a bezvýhradně (nijak na tom ČSFR kategoricky netrvala, zdůrazňovali jsme ochotu přijmout jakýkoli jiný konstruktivní návrh). Další návrhy evropské bezpečnosti jsou rovněž postaveny na obecnějším charakteru. Např. stanoviska ke garanci německo-polské hranice po sjednocení Německa, návrh přednesený ministrem zahraničí SRN v červenci 1990, aby se SSSR a státy východní Evropy podílely spolu s NATO na evropské bezpečnosti; kdy myšlenka postupného sjednocování Evropy zachovává svrchovanost jednotlivých států, kdy evropská bezpečnost nebude postavena na rovnováze strachu, rovnováze vojenské síly (počtu ozbrojených sil, výzbroje), jak tomu bylo doposud. V tomto smyslu je návrh SRN velmi blízký představě ČSFR, vycházející z postupné konverze evropských vojenskopolitických aliancí NATO a Varšavské smlouvy (bipolarity) na všeobecnou bezpečnost, svým způsobem konfederované Evropy. Je pochopitelné, že názory na tento problém byly různé. Z jiného úhlu na něj nazíraly velmoci, z jiného tzv. malé státy. Jde o drazé zaplacené poznání o nemožnosti dosažení vítězství v jaderné válce, nesmyslnosti horečného, neustále narůstajícího zbrojení, o nový, systémový přístup v mezinárodních vztazích.

ČSFR od roku 1990 vyvinula nemalou iniciativu a úsilí k zabezpečení evropské bezpečnosti na základě helsinského procesu ve snaze vytvořit systém bezpečnostních mechanismů, které by tuto bezpečnost posílily a odstranily případná nebezpečí. Úsilí však naráží v praxi helsinského procesu na dvě úskalí, která z tohoto procesu vyplývají:

● Při jednání v rámci KBSE je uplatňován princip konsensu. Jeho dosažení je však v mnoha případech nemožné nebo naráží na překážky, které se obtížně překonávají. KBSE není vojenskou organizací, a proto nemá k dispozici příslušné "bezpečnostní" nástroje.

● V rámci snah o pokračování helsinského procesu je nutné dodržovat princip nevmešování se do vnitřních vztahů.

Oba tyto principy v některých případech samotný helsinský proces, či jednání v rámci KBSE do značné míry znemožňují. Důsledky přísného dodržování uvedených principů se ukázaly problematické. Prokázaly to snahy vyřešit vnitřní konflikt v Jugoslávii (1991), kde se potvrdilo, že určitý způsob vnějšího vměšování je v zájmu zabezpečení bezpečnosti nutný.

Pozrušení Varšavské smlouvy se vytvořila situace, kdy rovněž pro ČSFR najednou doslova "zmizel" doposud jednoznačně stanovený nepřítel, jednoznačně definovaného nepřítele nemá v současné době v Evropě nikdo (pomineme-li občanskou válku v Jugoslávii, národnostní nevraživost a nesnášenlivost včetně projevů rasismu v mnoha státech). Ve vnějších projevech se takto všechny evropské státy vyjadřují.

To ovšem nic nemění na situaci, že se v politické a vojenské strategii definují určité možnosti i zdroje konfliktů ať již v Evropě (v důsledku nestability), nebo v mimoevropských ohniscích válečného nebezpečí. Takových (nejen hypotetických) rizikových, či konfliktních možností je mnoho: národnostní, separatistické, emancipační; politická a ekonomická nestabilita, snaha po vytváření nových mocenských center, hledání možností nových spojení politických, ekonomických, nebo vojenských. Vyskytly se názory o nezbytnosti vojenské spolupráce mezi ČSFR, Maďarskem a Polskem, státy, které se ocitly v geopolitickém prostoru mezi mohutnými vojenskými uskupeními NATO a evropskými státy Společenství nezávislých států (SNS). Přitom od samého vzniku SNS není (jako celek) nikomu zatím politickým partnerem. Jedni tento prostor považují za bezpečnostní vakuum (aniž by bylo definováno), jiní za nárazníkovou zónu. V každém případě (v rámci hypotetické úvahy), pokud by došlo k ozbrojenému střetnutí mezi NATO a SNS (politických a vojenských následníků SSSR), resp. s jeho některým evropským členem, je nutné tento prostor objektivně považovat za válčisti, a to není pro uvedené státy nijak povzbuzující. Naopak pro různá vojenská uskupení je to prostor výhodný, alespoň v tom smyslu, že by se možná počáteční a rozhodující pozemní sražení odehrála v tomto prostoru, tedy mimo jejich vlastní území.

Nicméně to vše jsou pouze hypotetické úvahy. Bylo by nelogické očekávat, že nově se vytvářející státy v rámci SNS představují pro nejbližší dobu (nedojde-li ke zvratu) vojenské nebezpečí pro střední nebo západní Evropu. Spíše je pravděpodobnější možnost konfliktních (zejména politických a ekonomických) situací uvnitř SNS. Budování ozbrojených sil v jednotlivých státech, z nichž mnohé si vedle armády přejí vybudovat národní gardy, potrvá několik let, stejně tak navazování nových politických a ekonomických vztahů.

Snahy ČSFR, Maďarska a Polska o zabezpečení své bezpečnosti, kterou nejsou schopny plnohodnotně a dlouhodobě realizovat samy, je vedou k hledání nejen určitého bezpečnostního systému, ale např. k nějaké formě přidružení k NATO, resp. k získání určitých bezpečnostních záruk, které by mohla poskytnout tato aliance. Je to však organizace silně kompaktní a provázaná natolik, že její rozšiřování není, alespoň v blízké, doposud nepřehledné budoucnosti, schůdnou cestou. Současná mezinárodně politická a vojenskopolitická situace však není nakloněna k vytváření nových, byť malých bezpečnostních, či obranných spojení. To ovšem nemění nic na skutečnosti, že mnohé státy bývalé východní Evropy budou o nějakou formu bezpečnostní spolupráce s NATO nadále usilovat. Projevy mnohých představitelů na první schůzce Rady pro spolupráci NATO v prosinci 1991 tomu nasvědčovaly, zejména v souvislosti s novou geostrategickou situací po vzniku Společenství nezávislých států.

V souladu se schválenou jednoznačně obrannou čs. vojenskou doktrínou je v otázkách bezpečnosti ČSFR odkázána v současné době sama na sebe. Z vojenskopolitických strategických úvah je možné vycházet z toho, že jakýkoli politický, či vojenskopolitický konflikt, do kterého by byla ČSFR vtažena, by se objektivně ze strategických hledisek (politických

nebo vojenských) velmi rychle internacionalizoval. Nebylo by možné ho lokalizovat a nechat "vykrystalizovat", a to jak geograficky, politicky, či vojensky.

Z bezpečnostního hlediska samotného Polska, ČSFR, či Maďarska není možné prostor těchto území považovat za "bezpečnostní vakuum", "nárazníkové pásmo", či novodobý "cordon sanitaire". Už jen proto, že všechny uvedené státy vyjádřily své odhodlání bránit všemi dostupnými prostředky svoji státní svrchovanost. Takový postoj bezpečnostní vakuum popírá, ale z pohledu NATO, či SNS takové "prostory" existují.

STRATEGIE

Redakce uveřejňuje v tomto čísle Vojenských rozhledů další dvě pokračování zkrácených a redakčně upravených článků **Ulrika Schumachera**: Politické nástroje pro ovlivňování vojenské moci - politika kontroly zbrojení a bezpečnostně-politická stabilita a **Helmuta Manewala**: Zatížitelnost národního hospodářství výdaji na obranu. Tyto jejich názory byly uveřejněny v knize "Strategie - Handbuch", kterou vydalo **Deutsche Strategie-Forum**. Myslíme si, že to přinese další poznatky a potřebné informace pro naše čtenáře v jejich další pracovní činnosti.

Politické nástroje pro ovlivňování vojenské moci: politika kontroly zbrojení a bezpečnostně-politická stabilita.

Ovlivňování vojenské moci potenciálního protivníka bez vedení boje je klasickým cílem strategie.

Již Sun Tsu ve svém díle **O umění válečném** napsal: "Všeobecně je za války nejlepším postupem ponechat stát neporušen; zničit ho je méně výhodné. ... Za války je proto nejdůležitější zaútočit na strategii nepřitele ... Dále je nejlepší narušit jeho spojenectví ... Potom je nejlepší útočit na jeho armádu. Nejhorším postupem je útočit na města. Na města se útočí, jen když není jiná možnost."

Toto pořadí, stanovené čínským klasikem, platí i pro moderní strategii, přičemž byly metody ovlivňování veřejného mínění a politické vůle protivníka v období hromadných sdělovacích prostředků značně zdokonaleny.

Další nástroje pro ovlivňování vojenské moci protivníka jsou:

- **Vlastní chování v oblasti výzbroje.** Existuje názor, že jednostranné akce v odzbrojení mohou uvést do chodu spirálu odzbrojení, která by mohla nakonec vést k rovnováze sil na podstatně nižší úrovni, nebo dokonce k úplnému odzbrojení. Přitom se ale také tvrdí, že zbrojní úsilí jedné strany by nutně vedlo k příslušnému dozbrojování druhé strany, čímž by byla vysvětlena tzv. **spirála zbrojení**.

- **Technologické potenciály nezbytné pro zbrojení.** Stojí-li např. proti sobě dvě země, z nichž jedna je technologicky vysoce rozvinutým průmyslovým státem, schopným velmi

rychle vyrobit moderní zbraňové systémy, druhá je do značné míry odkázána na dovoz zbraňových systémů, vedlo by formálně stejné odzbrojení v oblasti existujících systémů k obrovské výhodě technicky vysoce rozvinuté země.

Tato asymetrie technologických potenciálů však nemůže být posuzována odděleně od struktury politických systémů. Přitom je mezinárodní systém od rozvoje moderní demokracie v posledních sto letech utvářen vzájemným působením otevřených a uzavřených politických systémů.

Druh politického systému má přímý zpětný vliv na možnosti, které jsou k dispozici k ovlivňování vojenské moci druhé strany. Např. demokracie je strukturálně neschopná zbrojit s předstihem. Vyzbrojovací opatření demokracií jsou vždy reakcí, nikdy iniciativou. Existují sice příklady toho, že nesrovnatelně větší schopnost inovace otevřených společností vyvinula a také zavedla nové zbrojní technologie, avšak vždy to byla reakce na existující převahu v dosud užívaných technologiích.

Z rozdílu mezi otevřenými a uzavřenými společnostmi vyplývá také, že jednostranná vstřícná odzbrojovací opatření otevřených společností nevyvolávají žádné odpovídající reakce uzavřených společností. Platí ovšem také, že příslušná vstřícná opatření uzavřených společností automaticky nevedou k odpovídajícím reakcím otevřených společností.

Asymetrie je však velmi výrazná tehdy, když do úvah zařadíme výrobní potenciály. Když je ve výše uvedeném případě technicky vysoce rozvinutou zemí demokratický stát, potom by pro každou demokratickou vládu bylo po úspěšném odzbrojení nemožné tohoto technického potenciálu využít k rychlému vyzbrojení, aby tímto způsobem bylo dosaženo strategické převahy. Vlastní otevřenost, tisk a opozice by tomu měly zabránit. Pro uzavřený systém to přirozeně neplatí.

Z těchto obtíží vznikla myšlenka kooperativního řízení zbrojení. Mezinárodně dohodnutými smlouvami pro kontrolu zbrojení má být vojenská moc omezena tak, aby bylo řešení konfliktů vojenskými prostředky nepravděpodobné, protože vzhledem k dohodnutým a kontrolovaným omezením zbrojení nemá žádná strana nijakou možnost k úspěšnému použití vojenské moci. Tato koncepce se nazývá bezpečnostně-politickou stabilitou.

Při zkoumání otázky, zda je kontrola zbrojení nástrojem pro omezování vojenské moci, je nutno nejdříve rozlišit, které politické systémy používají tohoto nástroje ve svých mezistátních vztazích. Přitom jsou myslitelné tři možnosti:

- **Otevřené systémy mezi sebou:** tento případ je nejméně problematický. Ze strukturálně mírumilovného charakteru otevřených systémů vyplývá, že mezi nimi de facto existuje odzbrojení i bez formálních dohod.

- **Uzavřené systémy mezi sebou:** ve vztazích mezi uzavřenými systémy, i když se řídí podle stejné ideologie, existuje vysoká potřeba politiky zbrojení; avšak až dosud chybí jakákoli snaha využívat tohoto nástroje ke zmírňování napětí ve vztazích a k ovlivňování vojenské moci. Platí to také pro vztahy mezi čelnými autoritativními diktaturami třetího světa, jejichž stav vývoje přímo vyžaduje kontrolu zbrojení, aby se nedostatečných hospodářských zdrojů nevyužívalo pro dovoz výzbroje. Avšak ani zde neexistují žádné snahy o politiku kontroly zbrojení; naopak, v těchto regionech došlo k převážně většině vojenských konfliktů od roku 1945.

- **Otevřené a uzavřené společnosti mezi sebou:** takto zůstávají jen vztahy mezi otevřenými a uzavřenými společnostmi předmětem politiky kontroly zbrojení; tyto vztahy jsou níže rozebrány podrobněji.

Při posuzování odzbrojovacích jednání mezi Sovětským svazem na jedné a Spojenými státy americkými na straně druhé lze zjistit pět strukturálních znaků:

1. **Motivace.** Na straně otevřených systémů existuje heterogenní soustava motivů pro tato jednání:

- od přání omezováním vojenské moci snížit pravděpodobnost řešení konfliktů vojenskými prostředky až po

- víru, že takovými dohodami bude dosaženo zlepšení klimatu, což by mohlo usnadnit řešení určitých konfliktů,
- vnitropolitické motivy, jako přání používat nedostatečných ekonomických zdrojů pro jiné než vojenské účely, a konečně
- snaha konkurujících si stran a politiků v předvolebním boji se jevit jako ti, kdo jsou schopnější zajistit mír.

Mnohem obtížnější je zjistit motivaci Sovětského svazu (poznámka redakce - autorem psáno ještě před rozpuštěním Varšavské smlouvy a rozpadem Sovětského svazu) k takovým jednáním. Pro ně je politika kontroly zbrojení zřejmě nástrojem v koncepci mírového soužití, tj. takové, které předpokládá dočasné zřeknutí se vojenských prostředků pro dosažení určitého cíle, tj. rozšíření moci, jestliže se to jeví jako účelné. V této koncepci se od takového cíle neupouští, nýbrž všemi prostředky se usiluje o jeho dosažení. Patří k tomu ideologický boj stejně jako propaganda, agitace, subverze, diplomacie a také právě politika kontroly zbrojení.

V jednotlivých fázích jednání o kontrole zbrojení byl tento všeobecný motiv specifikován, zpravidla s cílem zabránit Spojeným státům americkým zavést nějakou novou technologii nebo nepřipustit, aby byly určité technologie dodány jiným státům. Nelze vyloučit, že příležitostně hrály úlohu také vnitropolitické motivy, např. úspory nedostatkových zdrojů; avšak sovětské chování při jednáních tím nikdy nebylo ztlačeno.

2. Výsledkem všech dosavadních dohod o kontrole zbrojení nikdy nebylo odzbrojení, tj. snížení vojenské moci, nýbrž písemné stanovení určitých horních hranic, jejich překročení nemělo žádný vojenský smysl, nebo zřeknutí se určitých možností, které beztak nebylo možno realizovat, nebo o něž stejně nebyl z různých důvodů zájem.

3. Obsah jednotlivých dohod o kontrole zbrojení byl vždy charakterizován třemi prvky:

- podle slovního znění smlouvy formálně existují stejné podmínky pro obě smluvní strany,
- výchozí situace nebo z okolností však vždy vyplývá zřetelná výhoda pro Sovětský svaz,
- stanoveného cíle ve smlouvě se Sovětskému svazu vždy podařilo dosáhnout smlouvou vedlejších států.

4. Ověřování je klíčovým problémem všech dohod. Dohod bylo dosaženo jen tehdy, když byla možná, pro Spojené státy americké uspokojivá míra ověřování vlastními technickými prostředky, nebo když vzhledem k obsahu dohody nebyla ověřovací opatření vůči Sovětskému svazu nutná.

5. Vnitropolitická dynamika, dohody o kontrole zbrojení a často již jednání o těchto dohodách vyvolávaly v otevřených - nikoli v uzavřených - společnostech vnitropolitickou dynamiku:

- na jedné straně snižovaly pocit ohrožení,
- na druhé straně vyvolávaly tendenci považovat takové jednání za alternativu obranného úsilí.

Kromě toho vedly ke změně představ o Sovětském svazu; obyvatelstvo, přesvědčené o správnosti vlastního zájmu na dohodách o kontrole zbrojení, nevidělo již skutečnost Sovětského svazu, nýbrž za Sovětský svaz považovalo vlastní zrcadlový obraz.

Pro americké vyjednavatele z této vnitropolitické dynamiky vyplýval tlak na úspěch s tím důsledkem, že značná část veřejnosti považovala dosažení dohody jako takové za úspěch.

Z kombinace těchto pěti činitelů vyplývá jako výsledek dosavadních jednání o kontrole zbrojení, že se vojenský poměr sil za čtvrtstoletí rozsáhlých jednání o kontrole zbrojení rozhodujícím způsobem změnil ve prospěch Sovětského svazu, a to nejen globálně, ale téměř ve všech dílčích oblastech. Jednání o kontrole zbrojení se projevilo jako nástroj, který může velmi účinně omezovat vojenskou moc otevřených společností, avšak pro rozvoj vojenské moci uzavřených společností nepředstavuje žádnou překážku.

Mezinárodní systém je charakterizován:

- protikladem mezi otevřenými a uzavřenými společnostmi,

- dělením na jaderné a nejaderné státy,
- dělením na průmyslově vyspělé a rozvojové země,
- dělením podle velikosti států,
- dělením podle členských států aliancí a neutrálnů aj.

K tomu se řadí geopolitická situace, která rozhoduje o tom, zda se země nachází v centru ohniska krize, nebo na jeho okraji.

Z toho plyne otázka, zda je politika kontroly zbrojení vhodným nástrojem pro ovlivňování vojenské moci v podmínkách tohoto rozdělení.

Pokud jde o jaderné a nejaderné státy, je zřejmé, že politika kontroly zbrojení snažící se omezit jadernou moc je možná jen mezi jadernými státy. Pokus nejaderného státu přimět jaderný stát k omezení jaderné výzbroje musí ztroskotat na tom, že nejaderný stát nemůže k jednání přispět ničím, co je pro jaderný stát dostatečně zajímavé, aby jako protislužbu dal k dispozici celý svůj jaderný potenciál nebo jeho část.

Poměr mezi jadernými státy je zase do značné míry totožný s poměrem mezi otevřenými jadernými společnostmi a uzavřenými jadernými společnostmi.

Pro vztahy mezi uzavřenými společnostmi s jaderným potenciálem (Sovětský svaz a Čína) platí:

- mezi nimi nejsou v oblasti kontroly zbrojení žádné konstruktivní podněty,
- každá smlouva, která by nezahrnovala otevřené společnosti s jaderným potenciálem, by neměla smysl.

Zbývá otázka, zda dohody o kontrole zbrojení mohou ovlivnit vojenskou moc mezi mocnostmi s výzbrojí pouze konvenční. Zde platí, že naděje na dohodu o kontrole zbrojení existuje pouze mezi zeměmi se srovnatelnými mocenskými potenciály.

Mezi dvěma mocnostmi, mezi nimiž vzhledem ke vzájemnému postoji existuje reálné nebezpečí války, se politika kontroly zbrojení pro omezení vojenské moci jeví jako neúčinná, protože k příslušným jednáním vůbec nedojde.

Ve vztazích mezi průmyslově rozvinutými a rozvojovými zeměmi se otázka politiky kontroly zbrojení vůbec neklade. Rozvojové země nezbrojí proto, že by se cítily být ohroženy vzdálenými průmyslovými společnostmi, nýbrž proto, že se cítí být ohroženy svými sousedy. Zbrojní potenciál průmyslových společností také není určen tzv. konfliktem Sever - Jih.

Zde existují dvě výjimky: jde o vztahy mezi

- Jihoafrickou republikou a jejími sousedy,
- Izraelem a arabskými státy.

V obou případech mocným průmyslovým společnostem vzhledem k jejich vnitřní struktuře upírají jejich sousední státy právo na existenci. Tyto sousední státy zároveň tvoří základny pro subversivní akce proti oběma zemím. Opatření pro kontrolu zbrojení se proto v obou případech jeví jako naléhavě nutné, aby bylo pro budoucnost vyloučeno řešení konfliktu vojenskými prostředky.

Geopolitická poloha má jen částečný vliv na postižení krizovým regionem. V zásadě však přirozeně platí, že geografická blízkost státu k ohnisku konfliktu zvyšuje pravděpodobnost, že tento stát bude do konfliktu zavlečen.

Politika kontroly zbrojení nehráje žádnou úlohu v žádném z krizových regionů. Přímí účastníci se nacházejí v mocenském boji, v němž chtějí zvítězit, takže politika kontroly zbrojení do této koncepce vůbec nezapadá.

Nástroj ke kalkulatelnému omezování vojenské moci jiných států není v mezinárodních vztazích k dispozici. Ani politice kontroly výzbroje se v minulosti nepodařilo toho dosáhnout a navíc vedla v konfliktu mezi otevřenými a uzavřenými společnostmi k nebezpečnému posunu poměrů sil ve prospěch uzavřených společností.

Tento výsledek nepřekvapuje, **základem koncepce součinnostiho řízení zbrojení jsou totiž tři chyby v myšlení:**

● **Nebezpečí války nevychází ze zbraní, nýbrž z konfliktů.** Politický systém, který chce jiným vnutit svou vůli a disponuje k tomu potřebnými demografickými, ekonomickými a technologickými zdroji, bude vždy umět opatřit si vojenské nástroje. Kontrola zbrojení počítá se symptomy, nikoli s příčinami nebezpečí války.

● **Politika kontroly zbrojení předpokládá jistou míru ochoty ke spolupráci mezi státy,** kterou však nelze očekávat od států, jejichž vztahy jsou zatíženy takovými konflikty, že existuje nebezpečí války a v souladu s tím je politika kontroly zbrojení považována za nezbytnou. Ochotu ke kooperaci pro politiku kontroly zbrojení lze očekávat jen od států, mezi nimiž neexistují žádné konflikty a kde v soulase s tím neexistuje žádná potřeba politiky kontroly zbrojení. Jinak řečeno: politika kontroly zbrojení může fungovat tam, kde není nutná, a ztroskotává tam, kde by byla potřebná.

● **Cíl politiky kontroly zbrojení, totiž bezpečnostně-politická stabilita, není žádným umělým výtvorem.** Existuje tehdy, když obě strany předpokládají, že použitím vojenských prostředků nemohou nic získat. Tento předpoklad spočívá, podobně jako odstrašování, na vojenských mocenských potenciálech, na politické vůli jich použít a na věrohodném sdělení obou těchto činitelů potenciálnímu protivníkovi. Politika kontroly zbrojení se může vztahovat výlučně k vojenským mocenským potenciálům, které snad nepřímo, avšak v každém případě nevypočitatelně ovlivňují faktory "politické vůle" a "věrohodné sdělení". Bezpečnostně-politická stabilita, o níž se politikou kontroly zbrojení usiluje, je tudíž mocenským vztahem, který je omezen na počet a účinnost zbraňových systémů. Případně také na rychlost jejich opotřebování a opětovné získání, avšak který vylučuje všechno lidsky subjektivní, psychologicky a skupinově dynamicky postižitelné, jež utváří politickou skutečnost. Koncepce bezpečnostně-politické stability je proto sterilně nic neříkající jako vědecko-hospodářské modelové kalkulace vycházející z "homo economicus", nebo demokratické teorie vycházející z "homo politicus". V koncepci politiky kontroly zbrojení slaví "homo politicus", dávno překonaný demokratickou teorií, své vysoce ceněné vzkříšení, jež však nezvyšuje jeho přesvědčivost.

Zatížitelnost národního hospodářství výdaji na obranu

Při zkoumání zatížitelnosti národního hospodářství výdaji na obranu je možné rozlišovat tři dílčí problémy:

- **Jak velkou část zdrojů národního hospodářství a hospodářského procesu je nutné požadovat pro bezpečnostní politiku?**

- **Jak je možné takový požadavek měřit jako zatížení národního hospodářství?**

- **Jsou meze tohoto zatížení zjistitelné a které činitele určují zatížitelnost?**

Je zapotřebí zdůraznit, že v dalším je primárně neekonomický problém analyzován ekonomicky. Definování pojmu **vnější bezpečnost** je dáno politickým rozhodnutím, stejně jako stanovení rozsahu, v němž má být vnější bezpečnost vytvářena ozbrojenými silami. Ekonomická síla země je nezbytným předpokladem její bezpečnostní politiky; ekonomická dimenze se projevuje zvláště v omezenosti finančních prostředků, které jsou k dispozici pro účely obrany.

Formulace problému vyžaduje, aby úvahy vycházely z celkové ekonomického stanoviska. Musejí být doplněny finančně-vědeckými aspekty, protože v centru stojí aktivita státu. Nejdříve bude nastíněna souvislost mezi národním hospodářstvím a výdaji na obranu. Potom bude charakterizována vnější bezpečnost jako veřejný statek. Dále bude posouzeno, zda a jak je možné vystihnout zatížení národního hospodářství výdaji na obranu jedním ukazovatelem a co tento ukazovatel vypovídá. Teprve potom bude možné řešit problém zatížitelnosti.

Případ napětí, resp. války nebyl do úvah zařazen. Tyto situace jsou kvalitativně něčím jiným než mír, a proto by pro ně bylo nutné volit také jiné předpoklady zkoumání.

Pojmu **bezpečnostní politika** se používá:

● **V širším smyslu:** pak zahrnuje všechna zařízení a opatření zaměřená proti ohrožení existence. Přitom se neliší mezi ohrožením vnitřní a vnější bezpečnosti ani podle nástrojů ohrožení.

● **V užším smyslu:** se zde uvažují všechna zařízení a opatření, jimiž ústavní orgány čelí ohrožení existence, jež přichází zvenčí, dále je nutné myslet na ozbrojené násilí i na politický nátlak opírající se o vojenské prostředky.

V dalším je bezpečnostní politika v tomto užším smyslu označována jako obranná politika. Tím jsou vyloučeny zahraniční politika, zahraniční hospodářská politika a rozvojová politika, které mají rovněž bezpečnostní složky.

Specifickým nástrojem obranné politiky mírumilovných států jsou ozbrojené síly, jejichž posláním je:

- v míru svou bojovou pohotovostí a obranyschopností udržovat bezpečnost státu a jeho politickou volnost jednání,
- za krize demonstrovat připravenost k obraně, a tak přispívat k politickému vyřešení krize,
- za války (společně se spojenci) bránit stát a jeho životní zájmy.

Ekonomické základy obranné politiky

Ozbrojené síly mohou svoje poslání splnit jen když mají k dispozici hospodářské zdroje. Představu o souvislosti mezi národním hospodářstvím získáme, jestliže schematicky a velmi zjednodušeně znázorníme jako výsledek produkčního procesu.

Vstupy		Výstupy
Předběžné výkony	PRODUKČNÍ PROCES	Vnější bezpečnost
Pracovní výkony	Činnost ozbrojených sil (včetně správních orgánů)	Vedlejší výkony
	Data,	

Jako producent stojí v centru tohoto znázornění ozbrojené síly. Potřebují národohospodářské zdroje, uvedené na straně vstupu:

- **předběžné výkony**, tj. veškerý materiál a všechny služby, které ozbrojené síly nakupují v rozpočtovém roce (např. potraviny, oděvy a ubytování, nebo materiál všeho druhu, včetně zbraňových systémů a údržby materiálů),
- **pracovní výkony**, služby veškerého personálu ozbrojených sil (vojáků a občanských pracovníků); tato veličina udává, jak velké nároky na národohospodářský produkční činitel práce klade produkce vnější bezpečnosti.

Produkční proces je vázán na rámcové podmínky. Působí na něj mnoho činitelů, aniž by měly ekonomické znaky. Ve schématu jsou označeny jako **data** a mohou být vysvětlovány jako omezení nebo jako (politické) okolnosti, např. mezinárodní situace, cíle zahraniční a vnitřní politiky, spojenecké závazky, vojenská doktrína a platná strategie, národní právní řád, a také rozpočet na obranu, o kterém každoročně rozhoduje parlament.

Na straně výstupů je vnější bezpečnost jako cíl a výsledek produkčního procesu. Je zajišťována odstrašováním, tudíž především tím, že je udržen mír. Vnější bezpečnost je stále vykonávanou službou, která je poskytována veškerému obyvatelstvu bez speciální náhrady, má charakter veřejného nebo kolektivního statku. Pro úplnost je nutné uvést ještě vedlejší výkony (např. pomoc ozbrojených sil v případech katastrofy) nebo záporné vedlejší účinky (např. zatěžování životního prostředí).

Z výše uvedeného schématu vyplývá další významná skutečnost: **to, co do produkčního procesu pro obranné účely vstupuje, může být spočítáno a změřeno; naproti tomu to, co z něho vystupuje, nemůže být kvalifikováno vůbec, nebo jen velice obtížně.** To je vlastnost, kterou mají vedle obranné politiky také ostatní obory klasické státní správy (justice, policie atd.). Proto mohou být potřeby občana státu (tj. **spotřebitele** vnější bezpečnosti), chce-li si o tomto produkčním procesu vytvořit odůvodněný úsudek a chovat se racionálně, větší, než nějaké jiné činnosti státu.

Tato skutečnost má také důsledky pro obranné ekonomickou analýzu:

- přechod od věcného posuzování k peněžnímu hodnocení může být s jistou přesností uskutečněn na straně vstupu produkčního procesu, předběžné výkony jsou hodnoceny svými nákupními cenami a pracovní výkony svými odměnami, součet udává obranné výdaje;

- výsledek produkčního procesu nelze měřit, z toho vyplývá, že porovnávání vstup - výstup anebo měření produktivity (jako je tomu v průmyslu) jsou velmi problematická a vedou spíše ke spekulativním než ke spolehlivým výsledkům.

S tím souvisí také permanentní problém kontroly účinnosti v sektoru obrany, který může být v principu řešen jen nedokonale.

Pro znázornění strany **vstupů** je v **tabulce** uveden rozpočet na obranu SRN pro rok 1985, rozdělený podle nejdůležitějších druhů výdajů.

Tabulka

Druhy výdajů	Procent
I. Provozní výdaje:	67,7
1. Osobní výdaje	44,0
2. Údržba a provoz techniky	9,6
3. Jiné provozní výdaje (např. stravování, pohonné hmoty)	14,1
II. Investiční výdaje na obranu:	32,3
1. Výzkum, vývoj, zkoušky	5,6
2. Vojenský nákup	21,6
3. Vojenské objekty a jiné investice	5,1
Rozpočet na obranu	100

Jak je možné nyní podrobně zjistit nároky obranné politiky na národní hospodářství a dosáhnout jejich přehlednost? Osobní výdaje v rozpočtu na obranu nejsou problematické. Složitější je to u předběžných výkonů poskytovaných soukromými podniky; zde je všeobecné číslo pro celkové hospodářství málo výstižné. Žádoucí je proniknutí do struktury dodávek, aby bylo možné stanovit, která průmyslová odvětví (nebo dokonce jednotlivé firmy) a v jakém rozsahu jsou závislá na vojenské poptávce. Pro zjištění takových údajů je možné používat různých výpočetních metod. Nejvhodnější je analýza vstup-výstup, při níž se v zásadě postupuje takto: věcné výdaje rozpočtu na obranu se přiřadí hospodářským odvětvím, v nichž vojenskými zakázkami vzniká obrat. **Je zapotřebí rozlišovat účinek:**

- **přímý** - na jedné straně je nutné brát zřetel k obratu, který nastává např. při výrobě tanků v průmyslovém odvětví výroby vozidel;

- **nepřímý** - k výrobě tanků je zase zapotřebí předběžných výkonů z jiných průmyslových odvětví, např. z odvětví výroby oceli a elektrotechnického.

Zahrnout je nutné oba efekty, aby se zjistil celkový obranou podmíněný obrat nějakého hospodářského odvětví. Když je zjištěna tato veličina, pak je možné hodnotit také příslušné podíly zařazených pracovních sil a výrobních kapacit.

Průměrná čísla pro Německou spolkovou republikou udávají, že pro účely obrany bylo zapotřebí:

- necelá dvě procenta hodnoty hrubého produktu národního hospodářství a
- 3,8 procenta zaměstnanosti (včetně personálu ozbrojených sil).

Souvinnost mezi hospodářskou mocí a vojenskou silou státu nelze popsat žádným všeobecně platným výrokem. Přirozeně triviálně platí, že čím větší a rozvinutější je národní hospodářství, tím větší část svého ekonomického výkonu může využívat k vojenským účelům. Zda tomu tak je, či nikoli, to závisí na utváření politické vůle v dotyčné zemi. Z empirického hlediska existuje mnoho kombinací ekonomické a vojenské moci.

Ekonomická charakteristika vnější bezpečnosti

Vnější bezpečnost je často označována jako vzorový případ veřejného statku. Co se tím myslí? Aby bylo možné analyzovat specifické problémy při spotřebě a výrobě určitých statků, rozlišují se individuální (nebo soukromé) a kolektivní (nebo veřejné) statky. Přitom se používá dvou kritérií:

- vylučovací princip,
- rivalitní princip.

Vylučovací princip se vztahuje ke dvěma opačným situacím:

- buď je jen jedna a žádná jiná osoba oprávněna disponovat nějakým statkem (např. statky v soukromém vlastnictví), pak princip platí,
- nebo je nabízen statek, z jehož používání nemůže být nikdo vyloučen - z technického důvodu (např. používání veřejných cest), nebo nesmí být vyloučen - z politických důvodů (např. nárok na spravedlnost), pak princip neplatí.

Podobně se používá rivalitního principu:

- platí, jestliže při spotřebě případně užitek jen jedné osobě;
- neplatí, když používání statku jednou osobou neovlivňuje používání téhož statku dalšími osobami.

Na základě kombinace obou kritérií je možné definovat:

- jasné individuální statky existují, když přísně platí vylučovací a rivalitní princip,
- jasné kolektivní statky existují, když převládají principy nevyloučení a nerivality.

Aplikace kritérií na vnější bezpečnost dokazuje, že žádný občan státu nemůže být ze spotřeby vyloučen a každý občan státu obdrží **stejně množství**, tj. veškeré množství vnější bezpečnosti, zcela nezávisle na velikosti obyvatelstva. Z tohoto důvodu je vnější bezpečnost (alespoň v míru) chápána jako jasný kolektivní statek. Z tohoto ekonomického hodnocení vnější bezpečnosti vyplývají mnohé důsledky.

Na straně nabídky tohoto statku se každý stát snaží zajistit vnější bezpečnost svým občanům. Dává tento veřejný statek k dispozici a financuje ho část státních výdajů. Dobrovolné financování ze strany občanů podle jejich oceňování hodnoty vnější bezpečnosti je vyloučeno; protože stát dává statek k dispozici v každém případě, je pro jednotlivce racionální, aby svou dobrovolnou ochotu platit posuzoval za nulovou, bez újmy jeho skutečnému ocenění hodnoty. Pak může být vnější bezpečnost financována pouze veřejnými prostředky.

Z toho vzniká druhý problém. V zásadě musejí být, vzhledem k nedostačujícím prostředkům, také veřejné statky podřízeny požadavku optimální dostupnosti. Proto by měl obranný rozpočet přesně odzrcadlovat oceňování hodnoty vnější bezpečnosti ze strany obyvatelstva; toto oceňování hodnoty reprezentuje aspekt poptávky po veřejném statku **vnější bezpečnosti**. Avšak tato informace není přímo k dispozici a nepřímo (volbami a výzkumem veřejného mínění) je k dispozici jen ve velmi neurčité formě. Na trhu jsou

odchylky od optima zjistitelné podle přebytků zboží a změn cen, v politice takové signály neexistují. Tato základní obtíž je vlastní procesu vytváření vnější bezpečnosti; vyplývá z vlastnosti veřejného statku, a proto ani nemůže být v principu odstraněna.

Další komplikace, která ztěžuje racionalitu a kalkulovatelnost v ekonomické části obranné politiky, vyplývá z důležitého rozdílu ve spotřebování soukromých a veřejných statků. U soukromých statků má každý možnost informovat se o spotřebním statku tak podrobně, jak si přeje. Zkušenost ukazuje, že se to zpravidla děje: náklady a užitek jsou zvažovány. Je však také známo, že se u veřejných statků vyskytuje zcela jiný jev. Protože je většina veřejných výkonů (služeb) poskytována bezplatně a ze značné části je občané spotřebována nevědomky, může se u občanů se zřetelem k disponibilním veřejným statkům utvářet jen omezené vědomí poskytnutých služeb a nákladů. Nejen, že neexistuje rozpočtová ekvivalence v tom smyslu, že se u jednotlivých občanů rozlišují užitek a výlohy, nýbrž občané si vzhledem k pasivní spotřebě také vůbec neuvědomují většinu veřejných služeb. K této většině je nutné započítávat bezpečnostní výkony ozbrojených sil. Zahraniční a obranná politika jsou zájmovému okruhu, zkušenostnímu horizontu a schopnosti úsudku občana vzdálenější než problémy vnitřní politiky. Co je základem této skutečnosti: úspěšné odstrašování při klidné mezinárodní situaci po delší dobu vytváří tendenci, že vnější bezpečnost již není patřičně chápána a oceňována. Vyjádřeno ekonomicky: obyvatelstvo má potom stále větší sklon k tomu, aby vnější bezpečnost považovalo za bezplatný statek, i když se stupeň nedostatečnosti objektivně nezměnil nebo se změnil jen málo.

Tato proměna v postoji občanů státu vychází především z psychologických činitelů: v důsledku **pasivní spotřeby** je udržování vnější bezpečnosti považováno stále méně za trvalý státní úkol a stále více za samozřejmý stav, a to z jednoduchého důvodu, že si lidé na něj zvykli. Takový vývoj může snadno ve veřejné diskusi vyvolat otázku: Proč by se za takovou **samozřejmost** mělo vydávat tolik miliard? Henri Kissinger v podobné souvislosti poznamenal: "Odstrašování je psychologický jev. Jeho účinnost se řídí podle toho, co potenciální útočník považuje za nepřijatelné riziko. V jaderné epoše je vážně pochybný klamný manévry účinný, avšak vážně míněná hrozba, považovaná za klamný manévry, může vést ke katastrofě. Čím déle odstrašování působí, tím obtížnější je dokázat, proč působí. Byl zachován mír, protože existovaly obavy z rizika války, nebo protože protivník ve skutečnosti nikdy neplánoval žádný útok? Není žádnou náhodou, že vždy vznikalo tím více mírových hnutí, čím déle trval mír. Jestliže odstrašování má účinek, pak je mimořádně nebezpečné rušit ozbrojené síly, které tento stav udržují." V tomto citátu je také naznačeno, jaká role přísluší informaci v obranné politice mezi mezinárodními činiteli.

V žádném případě však nelze přehlížet, že tok bezpečnostně-politických informací pro obyvatelstvo je poměrně skromný, buď proto, že to je (snad nevědomky) zanedbáváno, nebo že neinformování je považováno za nutné. Je nesporné, že občanovi, který si chce utvořit názor na bezpečnostně-politické otázky, je to **pod temným nebem utajení** velmi ztěžováno.

V souvislosti s chápáním úspěšného odstrašování obyvatelstvem je zajímavé, že se příležitostně navrhuje charakterizovat vnější bezpečnost jako stav údajem (subjektivní) pravděpodobnosti. Taková pravděpodobnost P není objektivní veličinou, nýbrž do jednoho čísla shrnutým vyjádřením (více méně obsáhlé) analýzy ohrožení uskutečněné nějakou osobou nebo institucí. Je-li P pravděpodobností útoku nějakého nepřítele, pak $P = 0$ vyjadřuje názor, že útok nehrozí. V souladu s tím je nutné si vysvětlovat vyjádření v Bílé knize z roku 1983: Ve veřejné diskusi stojí při posuzování ohrožení v popředí otázka pravděpodobnosti války. Přes vývoj poměru sil, který je pro Západ nepříznivý, lze nyní vycházet z toho, že nebezpečí války v Evropě není. Vláda SRN tudíž v roce 1983 hodnotila $P = 0$. Jestliže bude toto hodnocení situace sdíleno obyvatelstvem, potom je možné $P = 0$ chápat jako nezbytný předpoklad toho, že se během doby dostaví určitý jev opotřebení. Dále lze tvrdit: při existenci extrémní hodnoty jako $P = 0$ je výklad jednoznačný. Co však bude

znamenat: $P = 0,2$? A existuje nějaká preferenční funkce (politiků nebo obyvatelstva), podle níž bude zvýšení výdajů na obranu **vyměněno** za snížení rizika na $P = 0,2$ nebo $P = 0$? Otázky tohoto druhu nebyly dosud prozkoumány.

Zatížení národního hospodářství

Slovo **zatížení** je spojeno s negativním hodnocením. Proto by bylo účelné vycházet z neutrálního slova a namísto o zatížení mluvit o výdajích za obrannou politiku, neboť proti výdajům stojí výkon, služba. Když se přesto používá běžného slova **zatížení**, nemá s tím být spojováno žádné ocenění.

Výdaje na obranu, tj. peníze hodnocené náklady na obranu, jsou nejlepším jednotkovým ukazatelem, který je pro řešení dané otázky k dispozici, avšak má daleko k ideální míře. V zásadě platí: neexistuje žádná přímá souvislost mezi objemem výdajů na obranu a velikostí vojenského užítku (vojenské síly). Proti tomu stojí na jedné straně nedokonalá kontrola účinnosti, a proto nelze nikdy úplně vyloučit plýtvání prostředky, nýbrž je možné jen omezit. Na druhé straně nejsou v rozpočtu vyjadřovány kvalitativní činitele jako lepší strategie, dokonalejší velení, vyšší morálka atd. Pro tuto divergenci mezi výdaji na obranu a vojenskou silou existuje velmi mnoho historických příkladů.

Druhá námitka se týká praktické definice výdajů na obranu. Toto hledisko je důležité především při mezinárodních srovnáních, protože účetní praxe a metody různých zemí se zčásti značně od sebe liší - nehledě na to, že pro zastírání jsou výdaje na obranu zařazeny také do jiných rozpočtových položek.

Nicméně již v některých státech není ani např. pojem **výdaje na obranu** jednoznačně stanoven. Prvá úzká definice spočívá ve ztotožnění výdajů na obranu s rozpočtem na obranu. K rozpočtu na obranu se připočítávají také položky z jiných jednotlivých oborů, jako jsou vojenské důchody, výdaje na vojenskou pomoc aj. Tak se výdaje na obranu zvyšují a jsou (až o několik desítek procent) vyšší než rozpočet na obranu. Při každém zkoumání zatížení musí být jasné, o které definice jde. V dalším se omezíme na rozpočet na obranu, protože jeho rozsah lépe odpovídá produkčnímu procesu **vnější bezpečnosti**.

Výdaje na obranu jsou jako peněžní veličina výrazem pro nároky, které obranná politika klade na národohospodářské zdroje. Absolutní čísla, vztahující se vždy k jednomu roku, však málo vypovídají o váze těchto nákladů v rámci celého ekonomického procesu. Z tohoto důvodu se odvozuje vztah k veličině, v níž se odráží roční hospodářský výkon národního hospodářství. Jako ukazatele k tomu vhodného se používá (přes některé výhrady) sociální produkt. Internacionálně nejpoužívanější je hrubý sociální produkt (v tržních cenách). Jako míra zatížení je definován podíl výdajů na obranu (VO) a hrubého sociálního produktu (HSP) a je označován jako podíl na obranu (PO); udává se v procentech:

$$PO = \frac{VO}{HSP} \cdot 100.$$

Je možné uvádět jiné ekonomické veličiny do vztahu k výdajům na obranu a tak formulovat jiné ukazatele. Jak se to děje, to závisí na daném účelu poznání. Např. často se uvádí podíl výdajů na obranu ze státních výdajů, nebo se zjišťuje poměr výdajů na obranu a sociálních služeb, vypočítávají se veličiny na hlavu atd.

Zatížitelnost národního hospodářství

Pojmově má zatížitelnost smysl jen tehdy, když je s tím spojena představa horní hranice. Lze čistě teoreticky sestrojit horní hranici tak, že se vypočítá výrobní potenciál, od něho se

odečte jisté existenční minimum pro obyvatelstvo a zbývající část (maximálního) sociálního produktu se označí za disponibilní pro určitý účel, např. pro vojenské účely.

Další, čistě teoretický krok vede k hypotetické otázce: Může si národní hospodářství státu dovolit, například, zdvojnásobení rozpočtu na obranu? Odpověď zní: Samozřejmě může. Avšak toto tvrzení je zapotřebí ihned doplnit jiným tvrzením: Převážná většina občanů státu by v takovém drastickém opatření neviděla žádný smysl, nehledě na to, kdo by musel nést výlohy, zda by to bylo vojensky užitečné a jaká zahraničně politická škoda by vznikla. V důsledku toho by se zvýšení nemohlo vůbec uskutečnit a tím jsme narazili na dnes rozhodující determinantu zatížitelnosti. Skutečná horní hranice pro výdaje na obranu není určována hospodářskou výkonností, nýbrž politickými rozhodnutími.

Lze pak definovat, že **zatížitelnost je ochota národa přijmout výdaje na obranu určité výše**; možná, že slovo **respektovat** by bylo pro danou záležitost výstižnější. V každém případě obě formulace odpovídají demokratické formě státu. Nyní se ukazuje, že tím není za prvé vyloučena prázdná formulace a za druhé nalezeno ani použitelné pojetí pojmu zatížitelnosti. Neboť další otázka by zněla takto: Na kterých determinantech závisí tato ochota? Ve skutečnosti však není zatížitelnost měřitelnou veličinou. Tato vlastnost platí např. také pro produkční potenciál národního hospodářství; nicméně rozdíl je značný - produkční potenciál může být zajištěn na základě jiných veličin. Při zjišťování zatížitelnosti občanů státu nemá takový pokus vyhlídky na úspěch. Zde by se totiž muselo kvantifikovat, na čem závisí pocit ohrožení zvenčí. Tato proměnná působí společně s jinými činiteli, které rovněž mají sociálně psychologické složky (přání sociální jistoty, naděje na příjem, vědomí důležitosti životního prostředí atd.), na ochotu nést výdaje na obranu. Dále je nutné připomenout, že vědomí služby a nákladů je u občana, pokud jde o veřejný statek **vnější bezpečnosti**, velmi slabě vyvinuto. Ze všech těchto námitek vyplývá, že pokus vyjádřit zatížitelnost pro určitý okamžik numericky jako procentní údaj, nebo alespoň jako určitý interval, by byl velmi spekulativní. Proto mají veškeré výroky k zatížitelnosti výdajů na obranu kvalitativní charakter.

Zatížitelnost výdajů na obranu má klesající tendenci. Proto se naskytá otázka, jak lze tento jev vysvětlit. Používá se dvou způsobů, které jsou oba přesvědčivé:

+ Z hlediska politické vědy se klade otázka, zda vyhlídky nějakého společenského řádu do budoucna jsou závislé jen na tom, jak dalece jej obyvatelstvo akceptuje jako legitimní, nebo také na tom, jak tento řád ovlivňuje schopnost a připravenost k obraně. Zde se vychází z problematiky veřejného statku a především z toho, že veřejné statky mají rozdílné **stupně čistoty**. Pro všechny výdaje, v nichž jde o bezpečnost, platí, že v konkurenci s jinými druhy použití, pokud mají také charakter veřejných statků, jsou většinou mnohem nápadnější a výraznější, než výsledky bezpečnostní politiky. Kromě toho jiné druhy použití v mnohem větší míře připouštějí rozdělování a individuální přivlastňování užítu, který z nich vyplývá. Do této míry mají jejich výsledky charakter soukromých statků. Platí to zvláště pro četné **zákony o službách** v oblasti sociálních výdajů. Proto se voliči a skupiny voličů snaží o dvojí: - předně se pokoušejí zaujmout **postavení cestujících na černo** vůči čistě veřejným statkům, jako např. jejich vztahem k vnější bezpečnosti; - za druhé usilují o pokud možno obsáhlé zabezpečení veřejnými statky, které si lze individuálně přisvojovat, např. sociálními službami nebo subvencemi. Strany se zase snaží svým klientům taková přání splnit. Tato konkurence stran jde na úkor čistě veřejných statků, tudíž zvláště vnější bezpečnosti. Tento jev je považován za specifikum demokracie. Z této teze dlouhodobě vyplývá pokles zatížitelnosti výdajů za obranu.

+ Z hlediska finanční vědy se budou skupinově orientované státní výdaje postupně zvyšovat na úkor nadskupinových veřejných výdajů.

Tento proces probíhá velmi intenzivně. Přesto je obtížné vyjádřit se o tom, jakým tempem bude působit na zatížitelnost, protože jde o dlouhodobé tendence.

V současnosti existuje tendence ke snižování zatížení obyvatelstva a národního hospo-

dárství výdaji na obranu. Tato tendence nemůže být vyjádřena kvantitativně, nýbrž může být formulována jako kvalitativní výrok.

Nastíněný obraz ovšem není úplný. V analýze byla totiž spousta činitelů implicitně považována za konstantní. Když se jeden nebo několik těchto činitelů změní, lze si představit, že se v opačném smyslu tím ovlivní také zatížení. Proto na doplnění výsledných tezí popíšeme silové pole obranné politiky nebo, jinými slovy, konstelaci podmínek pro zatížitelnost. Vojenští odborníci odpovídají za analýzu ohrožení, avšak je nepravděpodobné, že samotnou jejich odbornou činností budou podstatně ovlivněny bezpečnostní preference občanů. Předpokladem toho je veřejná diskuse politiků a sdělovacích prostředků o bezpečnostní situaci. Politikové však neprojevují žádný sklon k tomu, aby voličům navrhovali citelně zvýšené finanční zatížení pro obrannou politiku. Pokud jde o sdělovací prostředky, je možné jen vyslovit domněnku, že soustředěnou kampaní mohou ovlivnit bezpečnostní preference občanů ve smyslu větší zatížitelnosti, a to i tehdy, když se bezpečnostní situace objektivně nezměnila. Ovšem jen obtížně si lze představit, jak by mohl takový zájem sdělovacích prostředků vzniknout na široké frontě. Jako poslední důležitý činitel, který je třeba uvést, je mezinárodní situace, na niž působí závažné změny, ať ve smyslu zmiřování napětí, nebo ve smyslu krizového vývoje.

-MW-

Podplukovník Ing. Miroslav Janošek, CSc.

VÝPOČET ÚČINNOSTI NIČENÍ VZDUŠNÉHO CÍLE KANÓNOVOU STŘELBOU

Pro úspěšnou střelbu leteckým kanónem je jedním i nejdůležitějších ukazatelů její účinnost. I když vlastní střelba je individuálním aktem pilotů, vrchol v ní systematická spolupráce velkého počtu příslušníků letectva. Neúčinnou střelbou by osádka anulovala úsilí kolektivů, které bojovou činnost řídí a zabezpečují.

Stíhací, stíhací bombardovací a bitevní letouny jsou vyzbrojeny nehybnými leteckými kanóny, tzn. že tyto zbraně nemohou během letu měnit svůj směr vzhledem k podélné ose letounu a osádka musí mířit celým letounem. Z těchto důvodů je směr střelby dán směrem letu střelícího letounu, neboli podmínky střelby a pohyb letounu jsou na sobě plně závislé. Zkoumání podmínek střelby letounu s nehybnými zbraněmi nezbytně vyžaduje zabývat se především možnostmi jeho manévru, z nichž je teprve možné vyvodit možnosti jeho střelby.

Jedním z nejdůležitějších manévru stíhacího letounu je tzv. let po křivce zteče, což umožňuje stíhacímu letounu přiblížení se k cíli, zamíření a hlavně palbu kanónovými dávkami.

Komplexní analýza možnosti přepadu vzdušného cíle stíhacím letounem vyžaduje zhodnotit kromě aspektu taktických a aerodynamických i časové možnosti, které má osádka letounu při přepadu vzdušného cíle k dispozici. Nabízí se k tomu modelování pohybu tohoto letounu v jednotlivých etapách přepadu vzdušného cíle za pomoci výpočetní techniky.

Vhodným modelem pro modelování dráhy pohybu stíhacího letounu je tzv. grafoanalytický model uskutečňovaný na vybraném typu počítače. V tomto modelu je křivočará dráha stíhacího letounu ve všech etapách jeho přepadu nahrazena lomenou čarou, složenou z krátkých úsečků. Polární souřadnice počátečních a koncových bodů těchto úsečků lze vypočítat pomocí jednoduchých analytických vztahů. Základním předpokladem ovšem je, že časový interval Δt , ve kterém je sledována změna polohy stíhacího letounu, je dostatečně krátký, tj. $\Delta t = 0,2$ sekundy.

Na základě poznatků, vyplývajících z praktických a teoretických závěrů v oblasti kanónové střelby, jsem přijal pro grafoanalytický model následující zjednodušující předpoklady:

- vzdušný cíl letí konstantní rychlostí a přímočaře v horizontální rovině,
- osádka letounu provádí celý přepad konstantní rychlostí rovněž v horizontální rovině,
- pokud při zjištění cíle nesměruje osa stíhacího letounu na cíl, pak uskutečňuje osádka přechod do zteče letem po kruhovém oblouku,
- při míření a střelbě z leteckého kanónu se stíhací letoun pohybuje po křivce zteče s nulovým úhlem nadběhu,

● Modelování dráhy stíhacího letounu při přechodu do zteče pohybujícího se po kruhovém oblouku:

$$r_p = \frac{V_s^2}{g \sqrt{n_p^2 - 1}}, \quad (1)$$

kde V_s je rychlost stíhacího letounu v m.s^{-1} , g je tíhové zrychlení a n_p je přetížení tohoto letounu.

Za krátký časový interval Δt se poloha stíhače posune o středový úhel:

$$\Delta \Phi = \frac{V_s \Delta t}{\pi r_p} 180, \quad (2)$$

kterému odpovídá tětíva o délce:

$$l = 2 r_p \sin \frac{\Delta \Phi}{2} \quad (3)$$

Tato tětíva určuje polohy stíhacího letounu v jednotlivých intervalech Δt , přičemž odpovídající polohy cíle jsou určeny dráhou $V_c Dt$ (viz obr. 1).

Pro obecnou i -tou polohu letounu lze odvodit následující vztahy:

$$\alpha_i = \alpha_0 + (2i - 1) \frac{\Delta \Phi}{2} - \psi_0,$$

$$D_{ix} = D_0 \cos \alpha_0 - 1 \sum_1^i \cos \alpha_i + i V_c \Delta t,$$

$$D_{iy} = D_0 \sin \alpha_0 - 1 \sum_1^i \sin \alpha_i,$$

$$D_i = \sqrt{D_{ix}^2 + D_{iy}^2},$$

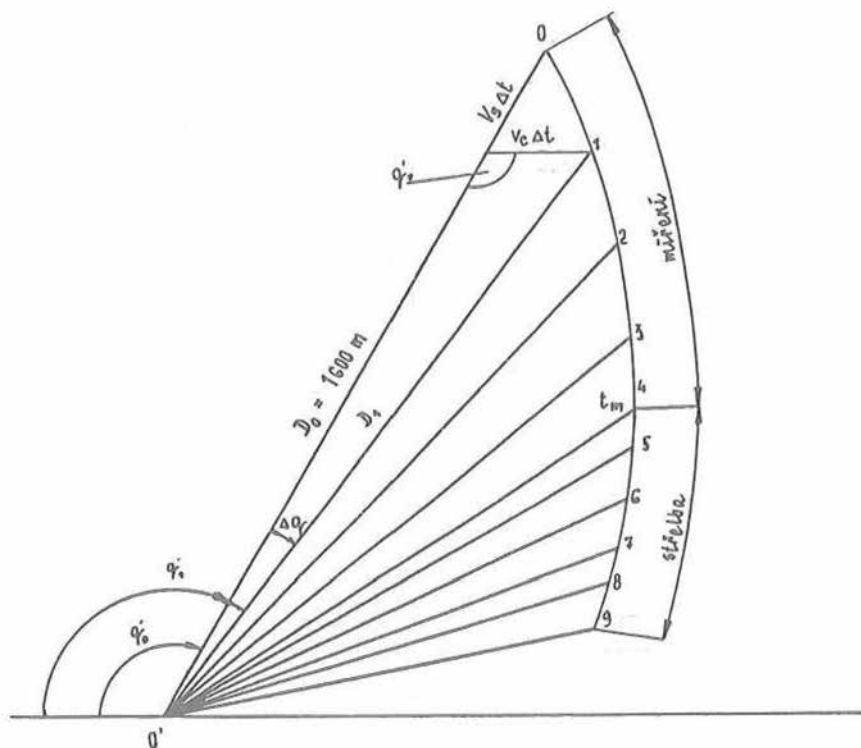
$$q_i = \arctg \frac{D_{iy}}{D_{ix}} \quad (\text{pro } D_{ix} \gg 0),$$

$$q_i = 180 - \arctg \frac{D_{iy}}{|D_{ix}|} \quad (\text{pro } D_{ix} \ll 0),$$

$$q_i = 180 + \arctg \frac{D_{iy}}{|D_{ix}|} \quad (\text{pro } D_{ix} \ll 0 ; D_{iy} \ll 0),$$

$$\psi_i = q_i - \alpha_i - \frac{\Delta \Phi}{2}.$$

Jakmile $\psi_i = 0$, modelování přechodu do zteče končí. Pokud $\psi_0 = 0$, potom se přechod stíhacího letounu po kruhovém oblouku nerealizuje.

Obr. 2

● Modelování pohybu stíhacího letounu při míření a palbě, pohybujícího se po křivce zteče. Konstrukce křivky zteče v relativním souřadnicovém systému je zakreslena na obr. 2.

Z obr. 2 lze odvodit následující vztahy:

$$D_1 = \sqrt{(D_0 - V_s \Delta t)^2 + (V_c \Delta t)^2 - 2(D_0 - V_s \Delta t) V_c \Delta t \cos(180 - q_0)},$$

$$\Delta q = \arcsin \frac{V_c \Delta t \sin(180 - q_0)}{D_1},$$

$$q_1 = q_0 - \Delta q,$$

$$t_1 = \Delta t.$$

Dle výše uvedených vztahů je možné vypočíst D_2 , q_2 , jestliže položíme $D_0 = D_1$ a $q_0 = q_1$. Dále platí:

$$t_2 = t_1 + \Delta t.$$

Následuje výpočet D_3 , q_3 , t_3 atd.

Přetížení stíhacího letounu v i -tém bodě křivky zteče:

$$n_i = \sqrt{1 + \left(\frac{V_e V_c}{g D_i} \sin q_i \right)^2}.$$

V případě, že v průběhu míření $D_i \leq D_v$ nebo $n_i \gg n_{\max}$, zahajuje stíhací letoun vyjití ze zteče. Nedojde-li k tomuto omezení, potom etapa míření končí, je-li $t_i = t_m$. Od tohoto okamžiku zahajuje osádka letounu etapu palby, přičemž výpočet prvků dráhy letounu probíhá podle stejných vztahů jako v etapě míření. Navíc se v každém bodě křivky vyhodnocuje potřebná velikost úhlu nadběhu pro střelbu z leteckého kanónu dle vzorce:

$$\psi_i = \arcsin \left(\frac{V_c}{V_0 + V_e - 0,13 C \Delta 1,25 D_i} \sin q_i \right).$$

Model předpokládá použití leteckého kanónu GŠ-23L, jehož počáteční rychlost střely $V_0 = 715 \text{ m} \cdot \text{s}^{-1}$ a balistický koeficient střely $C = 1,9$. Koeficientem Δ je zadávána výška roviny přepadu.

Po uplynutí každé sekundy etapy palby se vypočte pravděpodobnost zničení vzdušného cíle jednosekundovou dávkou pro střední vzdálenost D a střední kurzový úhel q uvažované dávky.

Použitá metodika výpočtu účinnosti střelby předpokládá, že skutečný vzdušný cíl je nahrazen kvádrem s redukovanými rozměry d , δ , v . Plocha průmětu cíle do roviny rozptylu kolmé na směr střelby je obdélník s rozměry a , v , kde:

$$a = d \sin q + \delta \cos q.$$

Pravděpodobná úchylka rozptylu střelby je dle [2] počítána ze vzorce

$$E = V K D (1 + 0,025 V_c \sin q),$$

kde V - koeficient vycvičenosti pilota a K - koeficient rozptylu zbraně.

Pravděpodobnost zásahu vzdušného cíle při jednom výstřelu je dána vztahem:

$$P = \Phi \left(\frac{a}{2E} \right) \Phi \left(\frac{v}{2E} \right),$$

kde hodnoty Laplaceovy funkce Φ jsou v modelu počítány numericky s využitím Simpsonova pravidla.

Dle literatury [1] lze psát:

$$\Phi(T) = \frac{2}{\sqrt{2\pi}} \int_0^T \exp\left(-\frac{x^2}{2}\right) dx.$$

Také:

$$\Phi(T) = \frac{T}{30} \frac{2}{\sqrt{2\pi}} \frac{1}{3} (y_0 + 4y_1 + 2y_2 + \dots + 4y_{29} + y_{30}),$$

$$\text{kde } y_i = e^{\left(-\frac{x_i^2}{2}\right)},$$

přičemž $x_i = 0$ až T ($i = 0, 1, \dots, 30$).

$$T = \frac{\frac{a}{2}}{\frac{E}{\rho\sqrt{2}}} \quad \text{nebo} \quad T = \frac{\frac{v}{2}}{\frac{E}{\rho\sqrt{2}}}.$$

Pravděpodobnost zničení n_s střelami dávky má dle [1] hodnotu:

$$W = 1 - P - e^{\left(-\frac{n_s P}{\omega}\right)} \cdot \sqrt{1 - \mu^2} + P,$$

kde ω je střední počet zásahů na zničení vzdušného cíle, μ je míra závislosti výstřelů a n_s je počet střel v dávce.

Celkový počet realizovatelných dávek je velmi omezen, pilot proto musí používat dávky z nejmenších možných vzdáleností, které jsou nejúčinnější. Proto jsem do modelu zařadil i výpočet optimálního rozložení dávek, zaručujících nejvyšší pravděpodobnost zničení cíle. S ohledem na palebný průměr GS-23L je maximální počet realizovatelných dávek čtyři, které mohou být vystřelené při minimálních vzdálenostech takto:

- má-li pilot na palbu k dispozici 5 nebo více sekund, dosáhne nejvyšší účinnosti dvěma sekundovými dávkami, přerušenymi jednosekundovou pauzou na upřesnění zamíření,

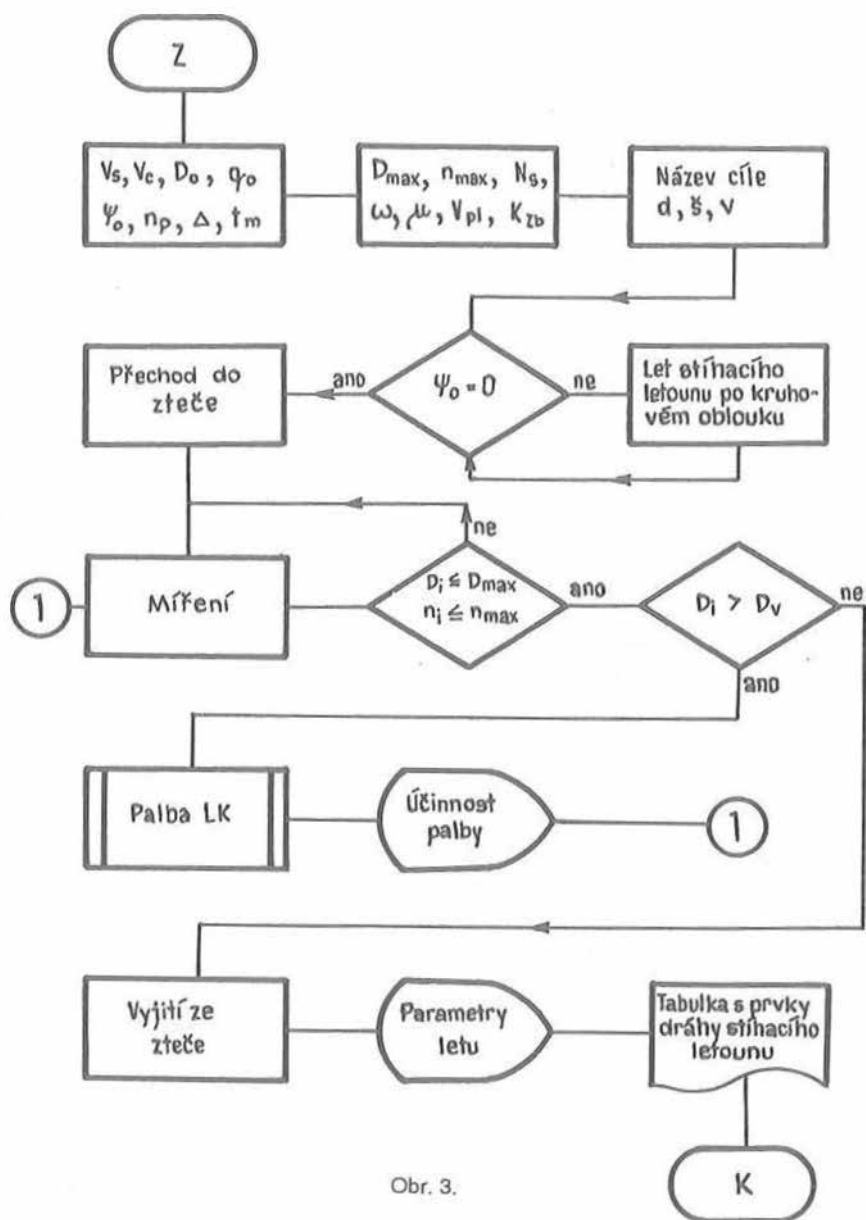
- má-li osádka na palbu 4 sekundy, dosáhne nejvyšší účinnosti jednou jednosekundovou dávkou a jednou dvousekundovou, přičemž tyto dávky jsou přerušeny jednosekundovou pauzou,

- má-li osádka na palbu 3 nebo 2 sekundy, dosáhne nejvyšší účinnosti jednou dvousekundovou dávkou.

Toto rozložení dávek je teoreticky optimální a jeho algoritmus je součástí výpočtového programu v etapě palby. Etapa palby končí při dosažení vzdálenosti vyjití ze zteče anebo při překročení přetížení $n_{\max}$, jak je znázorněno ve vývojovém diagramu na obr. 3.

● Modelování pohybu stíhacího letounu při vyjití ze zteče

Praktický smysl má modelování pohybu stíhacího letounu jen do okamžiku, kdy těžiště cíle a letounu při jeho letu po kruhovém oblouku se přiblíží na minimální vzdálenost. Přitom cílem této etapy modelování je prověřit, zda těžiště obou letounů se nepřiblíží nepřipustně blízko. Je to nutné proto, že určení vzdálenosti vyjití ze zteče dále popsaným postupem je přibližné a že skutečné zahájení manévru vyjití bude v některých případech poněkud opožděné v důsledku dokončování poslední dávky střelby (ty však trvají jednu sekundu). K modelování pohybu stíhacího letounu při vyjití lze použít vztahy pro přechod tohoto letounu do zteče s tím, že $\psi_0 = 0$. Tyto vztahy jsou uvedeny v předchozí části.

Obr. 3.

Budeme-li za pomoci těchto vztahů opakovaně propočítávat tři po sobě jdoucí vzdálenosti D_{i-2} , D_{i-1} , D_i a zjistíme, že platí:

$$D_{i-2} \gg D_{i-1} \gg D_i$$

potom

$$D_{i-1} = D_{\min}$$

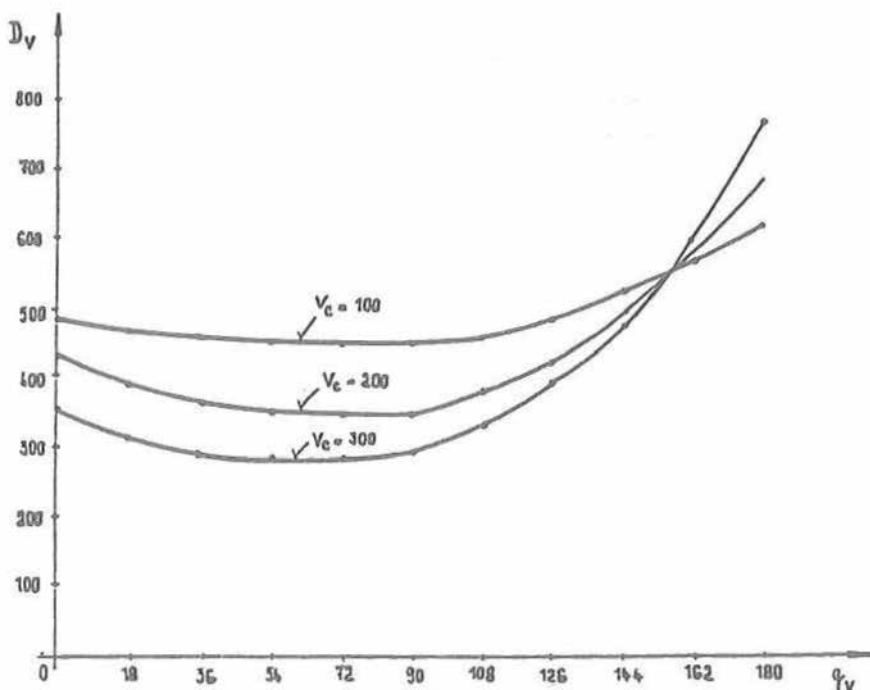
a modelování vyjití stíhacího letounu ze zteče končí.

Problémem zůstává určení $D_0 = D_v$, tj. vzdálenosti, ve které musí osádka manévr zteče vyjití zahájit. Požadujeme, aby tato vzdálenost byla s ohledem na účinnost střelby minimální, avšak zaručovala, že těžiště obou letounů se v průběhu manévru přiblíží co nejvíce na předem zvolenou vzdálenost l .

Vzdálenost vyjití ze zteče D_v nelze analyticky vypočítat (v literatuře uváděné vztahy jsou velmi nepřesné), v sestavovaném modelu přepadu stíhacího letounu ji však nutně potřebujeme. Lze ji zjistit postupným přibližováním takto:

Dříve popsaným modelováním pohybu stíhacího letounu při vyjití ze zteče se pro odhadnutou vzdálenost D_0 zjistí vzdálenost $D_{\min}$. Jestliže platí, že:

$$0,95 l < D_{\min} < 1,05 l,$$

Obr. 4

potom hledaná vzdálenost vyjítí ze zteče D_v je rovna vzdálenosti D_0 . Není-li tato podmínka splněna, potom:

- při $D_{\min} \leq 0,95 l$ zvětšíme původní vzdálenost o 5 m a celý výpočet opakujeme pro $D_0 = D_0 + 5$,
- při $D_{\min} \geq 1,05 l$ zmenšíme původní vzdálenost o 5 m a celý výpočet opakujeme pro $D_0 = D_0 - 5$ m.

Popsaným způsobem lze měřit vzdálenost D_v přibližně s přesností závislou na Δt a s tolerancí $\pm 5 \%$ hodnoty l . S ohledem na nepřesné určování D_v v praxi je uvedená nepřesnost vyhovující.

Popsaný algoritmus byl realizován na mikropočítači HP-85 se vstupními údaji $V_s = 700 \text{ m} \cdot \text{s}^{-1}$, $n_v = 4$ a $l = 150 \text{ m}$. Výsledky výpočtu byly sestaveny do **tabulky 1**.

Tabulka 1

$q_v \backslash V_c$	100	200	300
0	480	430	360
18	475	385	315
36	455	360	290
54	450	355	285
72	450	355	300
90	450	355	300
108	460	390	340
126	490	435	355
144	530	505	480
162	580	595	605
180	625	700	770

Na jejím základě lze získat grafy $D_v(q_v)$, definované 11 body, které jsou zobrazeny na **obr. 4**.

Použitím Newtonovy interpolační funkce můžeme těmito body proložit plynulou křivku s rovnicí:

$$D_v(q_v) = K(0) + K(1) q_v + K(2) q_v^2 + \dots + K(10) q_v^{10}, \quad (4)$$

kde $K(0) = D_v(0)$ je vzdálenost vyjítí ze zteče při $q_v = 0$ a $K(1)$ až $K(10)$ jsou prosté difference získané z **tabulky 1** podle pravidel sestavování Newtonovy interpolační funkce.

Pomocí vztahu (4) lze vypočítat D_v pro libovolný kursový úhel cíle.

Zařadíme-li rovnici (4) s hodnotami $K(0)$ až $K(10)$ do modelu přepadu vzdušného cíle stíhacím letounem jako podprogram, potom počítač sám vypočítá vzdálenost, ve které letoun musí přejít z křivky zteče do manévru vyjítí. Hodnoty výše uvedených prostých diferencí byly napočítány pomocí speciálního podprogramu. Výsledná možná oblast vyjítí ze zteče je zakreslena na **obr. 5**.

Tabulka 2

a)
ZTEČ STÍHAČE NA VC *18.2.3* $V_1 = 950$ $V_c = 800$
(km/h) $V_{01} = 1$ $K_{01} = .004$ $N_1 = 50$ $\Omega = 3$, $\mu = .7$

Čas	Čin	D	Q	Psi	n	W
0.0	PRE	1400	50	10	4.0	-
.6	PRE	1331	46	2	4.0	-
0.0	MIR	1331	46	-	4.0	-
1.0	MIR	1230	40	-	3.3	-
2.0	MIR	1145	33	-	3.1	-
3.0	MIR	1073	27	-	2.8	-
4.0	MIR	1012	22	-	2.5	-
1	PALK	984	20	6	2.3	.15
2	PALK	932	16	5	2.0	.18
3	PALK	884	12	3	1.7	.22
4	PALK	838	9	3	1.5	.26
5	PALK	794	7	2	1.4	.30
6	PALK	751	5	1	1.2	.34
7	PALK	709	4	1	1.1	.39
8	PALK	667	3	1	1.1	.43
9	PALK	625	2	1	1.1	.48
10	PALK	583	1	0	1.0	.52
11	PALK	541	1	0	1.0	.57
12	PALK	500	1	0	1.0	.61
13	PALK	458	0	0	1.0	.65
14	PALK	416	0	0	1.0	.69
15	PALK	375	0	0	1.0	.72
16	PALK	333	0	0	1.0	.76
17	PALK	291	0	0	1.0	.81
18	PALK	250	0	0	1.0	.81
0.0	VYJ	229	-	-	4	-
2.0	VYJ	170	-	-	4	-

b)
ZTEČ STÍHAČE NA VC *18.2.3* $V_1 = 950$ $V_c = 800$
(km/h) $V_{01} = 1$ $K_{01} = .004$ $N_1 = 50$ $\Omega = 3$ $\mu = .7$

Čas	Čin	D	Q	Psi	n	W
0.0	PRE	1700	60	10	4.0	-
.6	PRE	1613	57	2	4.0	-
0.0	MIR	1613	57	-	4.0	-
1.0	MIR	1481	50	-	3.2	-
2.0	MIR	1370	43	-	3.2	-
3.0	MIR	1276	37	-	3.0	-
4.0	MIR	1196	31	-	2.8	-
1	PALK	1162	29	9	2.6	.09
2	PALK	1098	23	7	2.4	.11
3	PALK	1041	19	6	2.1	.13
4	PALK	990	15	4	1.9	.16
5	PALK	942	12	4	1.7	.20
6	PALK	896	9	3	1.5	.23
7	PALK	852	7	2	1.3	.27
8	PALK	809	6	2	1.2	.31
9	PALK	766	4	1	1.1	.35
10	PALK	724	3	1	1.1	.39
11	PALK	682	2	1	1.1	.43
12	PALK	641	2	0	1.0	.47
13	PALK	599	1	0	1.0	.51
14	PALK	557	1	0	1.0	.55
15	PALK	516	0	0	1.0	.59
16	PALK	474	0	0	1.0	.64
17	PALK	432	0	0	1.0	.68
18	PALK	390	0	0	1.0	.71
19	PALK	349	0	0	1.0	.74
20	PALK	307	0	0	1.0	.77
21	PALK	265	0	0	1.0	.80
22	PALK	224	0	0	1.0	.83
0.0	VYJ	203	-	-	4	-
1.8	VYJ	147	-	-	4	-

c)
ZTEČ STÍHAČE NA VC *18.2.3* $V_1 = 950$ $V_c = 300$
(km/h) $V_{01} = 1$ $K_{01} = .004$ $N_1 = 50$ $\Omega = 3$ $\mu = .7$

Čas	Čin	D	Q	Psi	n	W
0.0	PRE	1400	70	10	4.0	-
.6	PRE	1293	65	-	4.0	-
0.0	MIR	1293	65	-	4.0	-
1.0	MIR	1138	56	-	4.5	-
0.0	VYJ	1138	56	-	4	-
2.0	VYJ	973	-	-	4	-

Po zahájení manévru vyjítí se osádka přiblíží k cíli ještě na vzdálenost 170 a od tohoto okamžiku se již od cíle vzdaluje. Tím je splněn i požadavek minimální vzdálenosti sblížení $D_i > 150$ m.

Ve druhém případě zahajuje osádka přechod do zteče s kursovým úhlem $q_0 = 60^\circ$. Pro dodržení požadavku letu po křivce zteče a možnosti zahájení palby na maximální vzdálenost, zahajuje přechod do zteče ve vzdálenosti 1700 m. Po 4 sekundách míření zahajuje palbu ve vzdálenosti 1162 m s účinností $W_{zni0} = 0,09$. Tato pravděpodobnost je příliš malá pro ničení cíle, ale postupně se zvětšuje se zmenšováním vzdálenosti mezi oběma letouny. V tomto případě má osádka pro uskutečnění požadovaného počtu dávek celkem 22 sekundy. Poté musí zahájit manévry vyjítí ze zteče, které provádí zpravidla s maximálně povoleným přetížením $n_v = 4$ a po dvou sekundách se dostává do nejmenší vzdálenosti od cíle (147 m), jak je vidět z tabulky 2. Při větších rakurách od cíle se stíhací letoun dostává na křivku zteče jen na poměrně krátkou dobu a nemůže provést účinnou střelbu z leteckého kanónu, jak ukazuje třetí případ výstupu z počítáče.

Z uskutečněných výpočtů je zřejmé, že kanónová střelba je uskutečnitelná pouze při menších rakurách cíle. Požadavek vysoké účinnosti kanónové střelby nutí piloty ke snaze používat minimální vzdálenosti střelby. Z hlediska bezpečného využití stíhacího letounu ze zteče musí proto minimální hranici tzv. oblasti možných ztečí tvořit vzdálenost vyjítí ze zteče, která zajišťuje možnost používání nejúčinnějších vzdáleností střelby a zároveň bezpečnost manévru vyjítí letounu ze zteče.

Malé rakursy a malé vzdálenosti střelby jsou typickým znakem kanónové střelby osádky stíhacího letounu, což ovlivní výpočet oblasti možných ztečí i z hlediska dalších omezujících faktorů kanónové střelby. Výsledný tvar oblasti možných ztečí stíhacího letounu s kanónovou výzbrojí v horní rovině je uveden na obr. 5. Při zteči ve vertikální rovině bylo nutné místo kružnic konstantního přetížení o poloměru r_n sestavit křivky konstantního přetížení. Ostatní vymezující čáry OMZ by byly stejné jako v horizontální rovině.

Literatura:

- Mazoch, J.: Bojová účinnost letectva. Učebnice. FMNO Praha 1985.
- Mazoch, J.: Letecká střelba, Skripta VA, Brno 1977.
- Janošek, J.: Matematický model přepadu letounu E-3C stíhacími letouny MiG-23. Sborník VA Brno, řada A, č. 2/1988.

NĚKTERÉ MOŽNOSTI A PROBLÉMY INTEGROVANÉ PROTIVZDUŠNÉ OBRANY

Integrovaný systém PVO je postupně organizačně dotvářen, nicméně diskuse o jeho účelnosti a efektivnosti pokračují. Jejich obsahem je někdy opatrná, v některých případech i vehementní obhajoba, ale též určité pochyby a otevřená kritika.

Protivzdušná obrana představuje ve všech armádách oblast vysoce specifickou a citlivou, ve které se obtížně nalézají určitá optimální řešení. Skutečností je, že v podmínkách přijaté vojenské doktríny, kdy ČSA již nejsou přisuzovány žádné záměry útočné činnosti mimo hranice státu, je rozhodnutí vytvořit jednotný integrovaný systém PVO řešení možné, přínášející některé výhody a nové možnosti. Jejich nalezení, pochopení a využití vyžaduje ovšem překonání po mnoho let vytvářených intelektuálních návyků, a to nejen vlastních odborníků PVO, ale i těch, kteří "služeb" systému PVO využívali a nadále budou využívat.

I zde platí, že odpovídajícím způsobem reagovat na novou situaci lze pouze v rámci racionálně vedené diskuse. Další řádky je tedy nutné vnímat jako jeden z možných názorů na problém protivzdušné obrany v nových podmínkách, názorů, které jsou dány především určitým makrostrukturálním pohledem na systém PVO.

Již na první, možná na druhý pohled je patrné, že ve vytvářených podmínkách se objevují možnosti podstatně pružnějšího použití sil a prostředků PVO, neboť pro použití mobilních protiletadlových raketových pluků a brigád již neexistují žádná organizační omezení, daná jejich podřízeností vševojskovým divizím a armádám. Teoreticky nic nebrání tvorbě nejvhodnějších uskupení RTV, PLRV i SL, k co nejefektivnějšímu splnění zadaného úkolu a k soustředování sil i úsilí na nejvíce ohrožené směry či prostory.

Při organizaci PVO lze v podmínkách bytí Integrovaného systému PVO přijímat nová, netradiční opatření. Jedním z nich je vytváření záloh PLRV v průběhu vedení bojové činnosti. Poznatky získané na základě matematického modelování procesů protivzdušné obrany ukazují, že zejména při vedení dlouhodobější bojové činnosti jsou zálohy účelné. Zvyšují odolnost systému PVO a zvětšují jeho schopnost dlouhodobě a s dostatečnou účinností působit proti vzdušnému protivníkovi. Je nakonec obecně známo, že žádný systém, který není zálohován, nemůže být považován za spolehlivý. V dřívějších podmínkách se o takovém opatření prakticky neuvažovalo, navíc jeho uskutečňování do značné míry bránily právě organizační vztahy. Do zálohy lze vyčleňovat jednotky, případně útvary PLRV, které po stanovenou dobu zůstávají ve vymezeném prostoru připraveny buď přejít k zahájení palby, nebo provedení přesunu do jiné bojové sestavy.

Nové možnosti se ukazují v efektivním využívání protiletadlových léček a v přijímání opatření k oklamání protivníka jak v taktickém, tak i operačním měřítku.

Je známou skutečností, že v PVO sehrává významnou roli operační maskování. Integrovaný systém umožňuje řešit tento problém jednotně bez "komplikujícího mezičlánku", kterým je vždy součinnost.

Jednotné, centralizované velení všem rozhodujícím silám PVO vytváří možnost výrazně zvýšit adaptabilitu systému PVO, tedy jeho schopnost operativně se přizpůsobovat jak vývoji vzdušné situace, tak svému vnitřnímu stavu.

V PVO nebývají dosažené přednosti zdarma, zvláště ne v našem případě, kdy organizační změny nejsou podpořeny alespoň částečnou modernizací průzkumných, palebných a dalších technických prostředků PVO. Zejména dochází k výraznému zkomplikování organizace protivzdušné obrany. Známe v podstatě čtyři základní způsoby, jak PVO uspořádat:

1. **Objektová PVO** - spočívá v bezprostřední obraně vybraných nejdůležitějších objektů. Lze ji realizovat i s omezeným počtem sil a prostředků, ovšem jejím nedostatkem je, že zpravidla neumožňuje ničit vzdušného protivníka ještě před tím, než dosáhne čáry plnění bojového úkolu. Touto čarou rozumíme určitou hranici, na které letoun protivníka odpaluje rakety nebo odhazuje pumy na bráněný objekt.

● **Pásmová PVO** - je tvořena pásmem sil a prostředků PVO, vysunutým dostatečně před bráněné objekty. Umožňuje působit proti vzdušnému protivníkovi již na vzdálenějších přístupech, ale nebývá, vzhledem k její malé hloubce, příliš odolná a spolehlivá. Protivník si prolomením příslušného pásma PVO vytváří koridory k pronikání do hloubky území.

● **Prostorová PVO** - síly a prostředky PVO jsou více méně rovnoměrně rozloženy na celé šířce a hloubce bráněného prostoru. Takto uspořádaná protivzdušná obrana splňuje většinu požadavků, ale vyžaduje velké množství zejména palebných prostředků. Také řízení palby a bojové činnosti je zde složité a náročné.

● **Kombinovaná PVO** - spočívá v změně uvedených způsobů, buď jako pásmové objektová, nebo prostorově objektová.

Velmi často se dnes prosazuje názor řešit protivzdušnou obranu prostorově. Je ovšem mnoho důvodů, proč se doporučuje používat v našich podmínkách pojmu "prostorová PVO" velmi opatrně. Které hlavní důvody to jsou?

Prostorová PVO předpokládá vytvoření takového uskupení prostředků PLRV, které zabezpečí na všech výškách vzájemné překrytí prostorů účinné působnosti jednotlivých palebných prvků, a to na území větším než bráněný prostor, k dosažení možnosti ničit vzdušné cíle ještě před čarou plnění jejich bojového úkolu i v hloubce území.

Již dříve jsem uvedl, že k zabezpečení prostorové PVO je potřebný poměrně velký počet prostředků. Tento počet ještě navíc ovlivňují mnohé faktory, jako např.:

- velikost bráněného prostoru,
- parametry průzkumných a palebných prostředků PVO - zvláště dosah jejich prostorů účinné působnosti s důrazem na přízemní a malé výšky (do 1000 m),
- charakter terénu - v podmínkách členitéjšího terénu je nutné k vytvoření překrývajících se prostorů účinné působnosti na přízemních a malých výškách, podstatně více palebných prvků; v současných podmínkách integrované PVO je ne vždy budeme mít k dispozici,
- odolnost a spolehlivost systému PVO - jde o velice závažný faktor, který v těchto souvislostech nebývá docenován; ztráty prostředků způsobené protivníkem a jejich vyřazení z důvodu nespolehlivosti mohou vést k rychlému snižování počtu bojeschopných průzkumných a palebných prvků, a tím i ke ztrátě prostorové povahy PVO; pro takový případ, který může nastat již i po prvním hromadném úderu, je nutné mít připravenou variantu přechodu ke kombinované nebo pouze objektové PVO; znamená to, že i když se na počátku operace podaří soustředit dostatek sil a prostředků; k vytvoření prostorové PVO, je nutné mít na paměti, že jde pouze o dočasnou záležitost,
- možnosti vzdušného protivníka umlčovat prostředky PVO radioelektronickým rušením a palbou; tento faktor úzce souvisí s předešlým a má i stejné důsledky; důležitá je i vzdálenost čáry plnění bojového úkolu, ze které je vzdušný protivník již schopen napadat bráněné objekty; nutí tím obránce zvětšovat souhrnný prostor účinné působnosti, což vede k dalším komplikacím.

Integrací sil a prostředků protivzdušné obrany do divizí PVO se stává plánování a celková organizace PVO velmi složitou a náročnou záležitostí, která má jak operační, tak i ryze inženýrskou povahu. Je nutné centralizovaně plánovat použití, řídit podstatně větší počet různých typů protiletadlových průzkumných a palebných kompletů. Tak, jak to bylo v původní organizační struktuře, kdy řešení těchto úkolů bylo rozloženo do více stupňů velení v bývalém vojsku PVO pozemního vojska. Integrovaná PVO tvoří navíc rozsáhlý technický systém; zajištění jeho funkčnosti v bojové činnosti vyvolává mnohé otázky inženýrského charakteru. Celkovou organizaci PVO lze sice i nadále řešit klasickými způsoby, tedy určitou invencí za pomoci mapy a kreslicích potřeb, ale výsledek s velkou pravděpodobností nebude odpovídat potřebám a nebudou využity možnosti, které v sobě Integrovaný systém PVO potenciálně obsahuje. Zde nastává okamžik bezpodmínečného přechodu k organizaci PVO s vysokým stupněm počítačové podpory, zahrnující důsledné použití digitálního modelu území a aplikaci matematických modelů, postihujících jak deterministické, tak pravděpodobnostní, neurčité údaje a procesy v oblasti PVO. Vedle této kvalitativní stránky musíme počítačovou podporou sledovat i určité kvantitativní cíle, tj. zrychlení jednotlivých etap organizace PVO. Je pravdou, že pokud vycházíme z varianty napadení po období příprav, můžeme pak předpokládat i dostatek času na plánování. Ovšem v průběhu obranné a případně další operace bude nezbytné rychle reagovat na změny situace. K tomu je potom počítačová podpora, v podobě efektivního automatizovaného systému velení, taktéž velice potřebná.

Vytvářený integrovaný systém PVO není schopen zajistit větší míru obrany před vzdušným protivníkem v tom smyslu, že by bylo zničeno více vzdušných cílů. To je dáno především technickými parametry prostředků PVO. Může však lépe zajistit schopnost dlouhodobě působit vůči vzdušnému protivníkovi, trvale pro něho představovat hrozbu. Může operativněji používat síly a prostředky PVO v souladu s potřebami obrany vojsk i teritoria, lépe zajišťovat bezpečnost vlastního letectva. Vyžaduje ovšem nové přístupy k organizaci protivzdušné obrany, vysoce efektivní podsystém velení a řízení, který vlastně představuje klíč k integrovanému systému. Pokud se jej nepodaří vytvořit, myšlenka integrované protivzdušné obrany v lepším případě ztroskotá, v horším případě bude živořit.

K CHEMICKÉMU ZABEZPEČENIU ÚTOKU 20. MB ARMÁDY KRÁĽOVSTVA SAUDSKEJ ARÁBIE

Dňa 24. februára 1991 sa začal pozemný útok síl protirackej koalície na oslobodenie Kuvajtu. V rámci pozemných síl armády Kráľovstva Saudskej Arábie (KSA) pôsobil v jej 20. mb tiež čs. protichemický odriad.

Mechanizovaná brigáda armády KSA plnila bojovú úlohu v zostave saudskoarabskej divízie, viedla boj v prvom slede a útočila na hlavnom smere útoku.

Hlavnou úlohou 20. mb bolo zničiť nepriateľa palbou, ovládnuť stanovený úsek terénu na území Kuvajtu a vytvoriť podmienky pre zasadenie ďalších síl (4. ob druhého sledu armády KSA).

Mechanizovaná brigáda do splnenia bližšej úlohy útočila v úseku širokom do 6 km, pri plnení konečnej úlohy potom na úseku širokom do 12 km.

Bližšou úlohou 20. mb bolo prelomenie pásma obrany mechanizovaného pluku irackej armády prvého sledu, jeho zničenie a ovládnutie objektu obojstranne križovatky púštnych ciest v hĺbke 16 km. Konečnou úlohou brigády bolo dokončenie prielomu obrany divízie nepriateľa a ovládnutie objektov kasární Khabrat Al-Afraq v priestore Ass-Saddah v hĺbke 20 km.

Bojová zostava brigády sa členila do dvoch sledov a tvorili ju mechanizované prápory na OT M-113 posilnené tankami AMX-30. Útok z chodu začal po presune z priestoru rozmiestnenia asi 30 km od štátnej hranice Kuvajtu a jeho úspech bol zabezpečený hlbokým palebným ničením prvých a druhých sledov nepriateľa, jeho záloh a tyla, predovšetkým silami a prostriedkami amerického letectva.

Cieľom chemického zabezpečenia útoku 20. mb bolo vytvoriť jednotkám potrebné podmienky pre splnenie ich úloh za chemického zamorenia (podľa vtedajších údajov obranného spravodajstva USA se s použitím jadrových zbraní Irákom nerátalo).

Chemické zabezpečenie brigády zahŕňovalo:

- radiačný a chemický prieskum vo východiskovom priestore, na ose presunu č. 2 a na smere útoku hlavných síl brigády;
- dozimetrickú a chemickú kontrolu, zhromažďovanie a vyhodnotenie jej údajov u brigády;
- organizáciu individuálnej a kolektívnej ochrany pred účinkami chemických zbraní;
- špeciálnu očistu druhého sledu brigády, VS brigády a jednotiek práporu tylového zabezpečenia.

Zvláštnosťou plnenia opatrení chemického zabezpečenia bola skutočnosť, že sa všetky uvedené opatrenia (mimo organizáciu individuálnej a kolektívnej ochrany) plnili výhradne silami a prostriedkami čs. protichemického odriadu.

Chemické zabezpečenie útoku brigády bolo plánované na tri obdobia:

1. Chemické zabezpečenie brigády vo východiskovom priestore.
2. Chemické zabezpečenie presunu brigády na čiaru zasadenia a na zasadenie brigády.
3. Chemické zabezpečenie boja brigády v hĺbke irackej obrany.

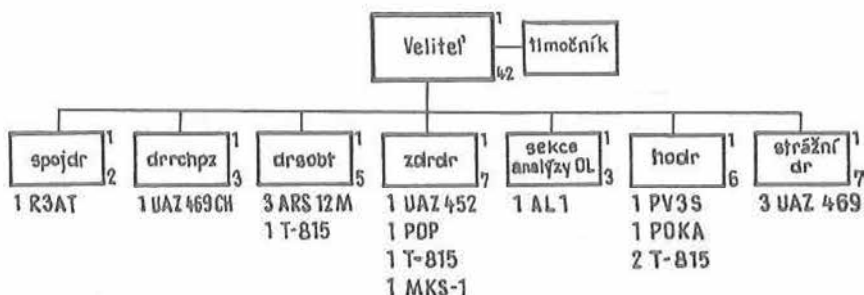
Hlavné úsilie chemického zabezpečenia bolo sústredené v smere Rukví, Chauní, Jahra.

Možnosti čs. protichemického odriadu k plneniu odborných úloh vyplývali z organizačného členenia tejto jednotky, ktoré umožňovalo plniť odborné úlohy:

● Družstvo radiačného a chemického prieskumu (družstvo rchpz) vybavené vozidlom UAZ 469 CH bolo schopné:

- zisťovať zamorenie terénu a vzduchu radioaktívnymi a otravnými látkami;
- určovať a vytyčovať hranice pásiem a priestorov zamorenia;
- vyhľadávať smery obchádzok zamorených úsekov;
- odoberať vzorky vzduchu, piesku, potravín a odosielať ich na rozbor;
- kontrolovať stupeň zamorenia osôb, výzbroja, techniky a materiálu;
- vykonávať meteorologické pozorovania v prízemnej vrstve atmosféry.

Družstvo rchpz bolo počas zasadenia brigády a útoku pridelené do zostavy mechanizovaného práporu druhého sledu na plnenie odborných úloh, čím bola splnená požiadavka veliteľa brigády.

Obr.

Skúsenosti z útoku ukázali na jednoznačnú potrebu troch až štyroch družstiev rchpz, aby bolo možné zabezpečiť také prvky bojovej zostavy brigády ako je veliteľské stanovište, tylo brigády, brigádne obväzisko a v neposlednom rade aj čs. protichemický odriad. Toto zabezpečiť však organizačná štruktúra neumožňovala.

Pomerne často diskutovanou otázkou bola tiež vhodnosť vybavenia družstva rchpz vozidlom UAZ 469 CH, keď v československej armáde sú bežne vo výzbroji prieskumné obrnené vozidlá BRDM-2rch.

Velením americkej armády bola vydaná pomôcka AIA-DS-1-90 určená pre veliteľov síl protiirackej koalície, ktorá obsahuje základné údaje o organizácii, výzbroji a bojovej technike irackej armády, a mimo iné tiež vyobrazenie obrneného transportéru BRDM-2 s uvedením jeho charakteristiky. Vyzbrojenie čs. odriadu týmto transportérom by sa podstatne zvýšilo riziká ohrozenia posádky najmä pri zníženej viditeľnosti, kedy nebolo možné zabezpečiť spoľahlivé rozpoznanie techniky našej armády od nepriateľskej (materiálne zabezpečenie brigády toto plne neumožňovalo).

Závažnou skutočnosťou, ktorá podstatne ovplyvňovala činnosť družstva rchpz, bola otázka spojenia. V daných podmienkach útoku sa ukázalo, že dosah RDST R-105 činil najviac 5 km s počutelnosťou "3 až 4". Z uvedených dôvodov sa muselo organizovať zložité, nepružné a zdĺhavé nepriame spojenie cez niekoľko účastníkov siete. Tento spôsob nadväzovania spojenia trval i 30 minút, čo je v boji neprípustné.

Mimoriadnu pozornosť si zasluhuje výber členov osádok rchpz. Tu by sa mali uplatniť poznatky z oblasti psychológie správania sa jedinca vo vypätých situáciách a vylúčiť osoby s takými vlastnosťami, ako sú sklony k panike, prehnaný strach o seba, egoizmus, neznášanlivosť, neochota podriaďať sa a i. Skúsenosti z našej činnosti túto požiadavku plne podporujú.

● Družstvo špeciálnej očisty bojovej techniky (družstvo sobt) vybavené vozidlami ARS-12M bolo schopné rozvinúť celkom 12 pracovísk pre špeciálnu očistu techniky s kapacitou 24 kusov techniky za hodinu.

Zvláštnosťou útoku v púšti sa ukázalo, že vzhľadom na nedostatok vody sa pri špeciálnej očiste techniky musí využívať "keľový spôsob" a vynechať proces oplachu techniky. Linkový spôsob očisty techniky vylučovala nevhodne riešená organizácia družstva sobt (nízky počet vozidiel ARS-12M neumožnil potrebnú nadväznosť činnosti).

Súčasným technickým vybavením chemického vojska v oblasti špeciálnej očisty techniky sa javí ako zastaralé. Vozidlá ARS-12M, najmä nekraté časti ich špeciálneho príslušenstva a gumový materiál, rýchlo podliehajú povetnostným vplyvom. Klesá spoľahlivosť a neúmerne sa zvyšujú nároky na údržbu a zabezpečenie bezporuchovej prevádzky.

Súčasným potrebám nevyhovuje predovšetkým objemová kapacita nádrží vozidiel. Pre špeciálnu očistu v púšti (ale i v teréne) môže byť pripravené a prevádzkané najviac 1000 litrov odmorovacej zmesi. Pri predpokladanej spotrebe 90 litrov chlorovanej zmesi na jeden kus techniky tak môže byť odmorené iba 11 kusov techniky, čo je nepostačujúce. Taktiež konštrukčné usporiadanie vozidla ARS-12M, najmä členitosť jeho povrchu, kladie značné nároky na vykonanie špeciálnej očisty vozidla po splnení odborných úloh. Nízka sacia výška čerpadla vo vozidle ARS-12M neumožňovala čerpať vodu zo zdrojov v púšti (studne hlboké 20 m) a bolo nutné doplniť jednotku cisternami s užitkovou vodou od tylového práporu brigády.

Na základe uvedených skutočností možno teda hodnotiť využitie vozidiel ARS-12M ako problematické.

● Družstvo hygienickej očisty osôb bolo schopné jestvujúcimi zásobami vody bez doplnenia vykonať hygienickú očistu 400 osôb a táto kapacita postačovala. Pri nácvičkách činnosti na ploche sa však ukázalo, že je nutné podstatne zvýšiť počty členov družstva (základ družstva tvorili iba tri osoby zdravotníckej služby) o 6 až 8 osôb predovšetkým na výpomocné práce a pomocné pracoviská.

Jednou z najnáročnejších úloh, ktorá sa v rámci hygienickej očisty osôb predpokladala plniť, bolo vykonanie hygienickej očisty zamorených osôb zranených strelnou zbraňou. Táto činnosť vyžadovala vyriešiť mnoho technických problémov a bola zdrojom častých diskusií zainteresovaných strán. Z československej strany však chýbali skúsenosti z tejto činnosti, z arabskej zasa ochota zapojiť sa do tohto procesu zo strachu pred možným zamorením personálu brigádneho obväziska.

Ukázala sa nutnosť prehodnotiť súčasný stav technických prostriedkov pre vykonanie hygienickej očisty osôb a potreba hľadať nové spôsoby jej technického zabezpečenia. Jednou z požiadaviek súčasného boja je tiež podstatné zvýšenie mobilnosti týchto zariadení, čo však terajšie technické vybavenie plne neumožňuje.

● Sekcia analýzy otravných látok vykonávala rozbor základných druhov otravných látok. Obsluha laboratória bola do 90 minút po prijíme neznámeho vzorku schopná analyzovať otravné látky typu VX, IVA, sarin, soman, tabun, BZ, CS, CR, adamzit a i. Sekcia tiež

stanovovala aktívny chlór (Cl^+) v roztoku používanom pri špeciálnej očiste. Možnosti sekcie analýzy OL boli zvýraznené používaním nových prípravkov Detehit a detekčných tabliet. Tieto prostriedky sa pre svoju jednoduchosť a poskytované možnosti plne osvedčili.

Prácu sekcie však sťažovali napríklad postupy používané v návodoch pre AL-1, ktoré sú často veľmi zdĺhavé a nie celkom selektívne. Uvedené postupy vôbec neriešia dôkazy priemyslových škodlivín, aj keď význam použitia týchto látok je z vojenského i civilného hľadiska značný.

Materiálne vybavenie AL-1 je veľmi zastaralé a vyznačuje sa veľkým nadbytkom laboratórneho skla, chemikálií (napr. H_2SO_4 a HCL). V konečnom dôsledku je potom AL-1 neprimerane ťažká a podvozok PV3S, ktorý ťahne ešte príves, je pri presunoch v teréne zdrojom častých ťažkostí pre celú jednotku.

Všetky uvedené skutočnosti mali nesporný vplyv na plnenie úloh chemického zabezpečenia útoku brigády, avšak nijako neznižujú veľmi kladné hodnotenie činnosti našej jednotky arabskou stranou.

Nebolo cieľom článku podrobne rozobrať všetky aspekty našej činnosti v priebehu boja brigády, ale ukázať, v akých podmienkach a s akými predpokladmi naša jednotka úlohy chemického zabezpečenia plnila, a tiež naznačiť niektoré problémy, ktoré sa môžu prejaviť aj v československej armáde.

NÁZORY ČTENÁŘŮ

Plukovník v zál. Ing. Josef Nastoupil

K VOJENSKÉ STRATEGII

Autoři článku Vojenská strategie, uveřejněného ve Vojenských rozhledech č. 1/1992 mě, zřejmě nechtěně, přinutili k tomu, abych vyslovil svůj názor na některé jejich názory a jimi použitou terminologii.

Politické vedení státu (vláda a parlament) je odpovědné za zajištění bezpečnosti státu. K tomu používá prostředků:

- mezinárodní politiky a diplomacie,
- národního hospodářství,
- ozbrojených sil, a to buď jejich samotné existence (např. "fleet in being"), nebo jako ultima ratio regum.

Používání těchto prostředků pro zajištění bezpečnosti státu v souladu s cíli a změnami politiky nazývají někteří autoři "velkou strategií" (Liddel Hart), nebo "totální strategií" (Beaufre); totální proto, že využívá prostředků státu.

Používat v této souvislosti výrazu "vojenská doktrína" je nevýstižné a nesprávné, protože:

- ozbrojené síly jsou jen jedním z nástrojů politiky státu,
- nelze se ubránit dojmů, že samotné slovo "vojenská" je jen v dané souvislosti nevhodným překladem ruského "vojennaja", jež znamená nejen "vojenskou", ale i "válečnou",
- pojem "válečná doktrína" není adekvátní pro mírumilovný stát,
- "vojenská doktrína" nemůže být souborem opatření k zabezpečení "přípravy na obranu ve všech oblastech národního hospodářství i zahraniční politiky",
- tvrdit, že vojenská doktrína "určuje charakter mezinárodně politické orientace státu" je nesprávné; postačí si uvědomit, kdy se od základu změnila zahraničněpolitická orientace našeho státu (a to v době platnosti staré "vojenské doktríny") a kdy a proč byla vypracována jeho nová "vojenská doktrína" jako výraz změny zaměření státu.

"Vojenská doktrína má několik úrovní ... politickou, ekonomickou, odborně vojenskou, demografickou, sociální", tvrdí autoři. Co tomu říkají ministři zahraničí, hospodářství a také ministr obrany? "Politická úroveň je prvořadá, nadřazená všem ostatním". Jinými slovy: vojenská doktrína má politickou úroveň, které je podřízena úroveň vojenská. Je to srovnatelné? Nahradíme výraz "vojenská doktrína" výrazem "velká (nebo státní) strategie" a věc se ihned ujasní.

Tato "velké strategii" pak bude podřízena strategie zahraničněpolitická a vnitropolitická, hospodářská a také vojenská. Politická a hospodářská strategie ve skutečnosti existují (i když jsou většinou nazývány jinými slovy), slouží k zabezpečení státu i k prosazování jeho politiky.

Velká strategie (neboli politika státu), kterou uskutečňuje vláda, stanoví základní úkoly politické, diplomatické, ekonomické i vojenské strategie a tyto strategie koordinuje.

Vojenská strategie je strategií ozbrojených sil jako celku: pozemního vojska, letectva, námořnictva, protivzdušné obrany. Vztah velké strategie (politiky) k vojenské strategii je jednoznačně vztahem podřízenosti: politika stanoví poslání, rozsah, výzbroj, stupeň pohotovosti a úkoly ozbrojených sil.

Posláním vojenské strategie je koordinovat působení ozbrojených sil na zemi, ve vzduchu a na moři.

Každý druh ozbrojených sil má své vlastní zásady pro svoje použití, avšak v tomto ohledu panuje terminologický zmatek: používá se výrazů jako operační strategie, malá strategie, velká taktika, operační umění.

Všeobecně se nyní po celém světě začíná používat pojmu "operační umění".

Nyní lze sestavit tuto soustavu vzájemně se ovlivňujících disciplín, respektujících ovšem hierarchický vztah mezi nimi:

- velká strategie, neboli státní politika (vláda, parlament),
- vojenská strategie (ozbrojené síly); na stejné úrovni jsou politická, hospodářská, diplomatická strategie s příslušnými resorty,
- operační umění (druhy ozbrojených sil),
- taktika (vševojsková, druhů vojsk; např. i námořnictvo a letectvo mají své "druhy vojsk").

Důležitým prvkem obranyschopnosti státu je příprava obyvatelstva, průmyslu, dopravy a energetických zdrojů na válku, příp. krizi; nejsou-li tyto přípravy vykonány, není tvrzení státu o připravenosti k obraně věrohodné. Tyto přípravy spadají do oblasti velké strategie a jejich realizace je úkolem příslušných resortů; musejí být vykonány již v míru. Při úvahách, v nichž jde o přípravu státu k obraně je nutné tyto potřeby respektovat jako stejně důležité jako potřeby vojenské.

Zbývá doplnit strategické prostředky, které státům (jejich strategií, politikou) zůstanou k dispozici pro uplatňování vlivu poté, co ozbrojené síly přestanou být prostředkem pro řešení mezinárodních vztahů;

- politické prostředky k ovlivňování vlád jiných států, a to diplomacie, mezinárodní právo, mezinárodní organizace, mezinárodní strategická politika,
- politické prostředky k ovlivňování veřejného mínění (a jeho prostřednictvím vlád): komunikace, propaganda, dezinformace, kulturní politika, sport,
- politické nástroje pro ovlivňování vojenské moci: kontrola zbrojení a bezpečnostně politická stabilita,
- hospodářská opatření pro ovlivňování vlád: embargo, bojkot, zásahy do pohybu kapitálu a technologie.

Tyto možnosti, které jsou oboustranné a vícestranné, je nutné zařadit do koncepce zajištění bezpečnosti státu, do jeho "velké strategie", čili politiky. **Bude i potom na místě používat nesprávného, minulosti poplatného výrazu "vojenská doktrína"?**

Pokud bude považováno za účelné disponovat ústředním dokumentem řešícím perspektivu bezpečnosti státu, je nezbytné upustit od dosavadního názvu a používat výstižnějšího, např. "koncepte obrany státu".

Plukovník Ing. Josef Fučík

NOVÉ OBZORY ZBROJNÍHO TRHU

Četnost konferencí a seminářů o konverzi zbrojního průmyslu by měla napovídat tomu, že nastává definitivní soumrak zbrojní velkovýroby a obchodu se zbraněmi. Tento závěr lze dnes s jistými výhradami vyslovit především o zemích bývalého sovětského bloku, kde byla zbrojní výroba decimována náhlou ztrátou odbytu po rozpadu Varšavské smlouvy.

V ostatním světě připomíná zatím konverze spíše odučňovací kůru organismu, nezdravě zbytnělého blahobytnými léty studené války a zbrojní konfrontace. Nic nenasevňuje tomu, že byl zahájen onen vytoužený masový přechod k civilní výrobě.

O skutečném stavu věcí napovídá pohled na výsledky roku 1991, ohlášené záměry výrobců a zákazníků na letošní rok i na programy s dlouhodobější perspektivou. Uplynulé období vykazuje úbytek zbrojních obchodů v Evropě, doprovázený omezováním některých výrob a potížení řady firem. To však není pro současný vývoj rozhodující. Kromě zmíněného obecného odučnění, které je vždy organismu ku prospěchu, je to známka nevyhnutelných změn struktury a teritoriálních přesunů výroby a odbytu při orientaci na perspektivní zbrojní trhy. Jedním z ukazatelů tohoto vývoje jsou ohlášené zbrojní výstavy a veletrhy na rok 1992. Z nedávno zveřejněného katalogu se lze přesvědčit o jejich mimořádném rozsahu i důrazu na některé mimoevropské regiony. Celkem je pro letošní rok registrováno 101 akcí tohoto druhu, což svědčí o pokračujícím zájmu o vojenskou techniku v mnoha oblastech světa.

Hledáme-li příčinu tohoto vývoje, nelze přehlédnout vliv války v oblasti Perského zálivu. Je ironií, že mír zde přinesl zároveň mohutný impuls v honičce za zbraněmi. Mnoha státům a jejich armádám byla předvedena technika, kterou chtějí získat do své výzbroje. Generální štáby na základě vyhodnocení zkušeností z této války hlasitě poukazují na slabiny vlastní obrany. Analytici se předstihují v argumentech o nezbytnosti přezbrojení a zavedení nových účinných prostředků proti ohrožení všeho druhu.

V uplynulém období zůstaly i nadále největším zbrojním trhem USA, které ročně vydávají na nákup vojenské techniky téměř 250 mld. US \$. Za nimi zůstává "zbytek" NATO. V budoucnu i zde však bude situace poznamenána ohlášenými sníženími vojenských rozpočtů, které se zbrojní akvizice citelně dotknou. Pozornost výrobců se proto začíná stále výrazněji orientovat na jiná teritoria se stabilnější perspektivou odbytu.

Za oblast tzv. okamžitého trhu je dnes označován Střední východ. V odborných kruzích panuje názor, že pro 90. léta zůstane Střední východ největším trhem, bez ohledu na to, zda bude či nebude dosaženo nějaké úrovně kontrolního systému prodeje zbraní. Dominantními dodavateli do této oblasti jsou dnes výrobci z USA při rostoucím tlaku francouzských a britských dodavatelů.

Podíl USA je dán především prodejem zbraní Saudské Arábii. V roce 1991 dodaly do této země vojenský materiál asi za 14,5 mld. US \$, což představuje 80 procent jejich vývozu do zemí třetího světa. Mezitím Saudská Arábie sdělila svůj záměr nakoupit v USA vojenský materiál asi za 21 mld. US \$. Pokud by se podařilo tento obchod uskutečnit, stal by se jedním

z největších v historii. Jeho realizace však naráží na odpor v Kongresu, který zatím schválil další vývoz jen za 7 mld. US \$.

V rámci takto uzavřených kontraktů nakupuje Saudská Arábie 465 tanků M1A2 Abrams se zahájením dodávek v roce 1993, při současném zájmu o dalších 235 kusů, 200 bojových vozidel pěchoty Bradley při zájmu o 250 dalších, protitankové řízené střely TOW, obrněné transportéry a jiné pozemní prostředky. Americké firmy McDonnell Douglas a General Dynamics ohlásily saudský zájem o nákup 72 stíhačů F-15 H a E s možností jeho rozšíření na 120 letounů. Neméně masivní budou dodávky bojových vrtulníků AH-64, Textron 406, UH-60 A/L a další.

Po maximálním nákupu v roce 1991 ohlásila Saudská Arábie pro tento rok jeho zpomalení. Důvodem je nezbytnost přípravy nové akviziční strategie vzhledem k podstatnému rozšíření svých ozbrojených sil. Plánuje téměř ztrojnásobení své pravidelné pozemní armády (z 38 tisíc na 90 tisíc mužů) do roku 2000 a posílení námořnictva i letectva. Vyjadřuje přitom přednostní zájem o jejich vyzbrojení americkými prostředky, ale budou-li ze strany USA kladeny překážky, zároveň svou vůli nakupovat jinde.

Na tuto skutečnost čeká konkurence. V letectvu je případné americké embargo připravena nahradit nabídkou stíhačů Dassault Rafale nebo EFA Eurofighter. U tanků vidí svou potenciální příležitost také francouzská firma GIAT, která tak může kompenzovat ohlášené zpomalení nákupu tanků Leclerc francouzskou armádou, vzhledem ke krácení vojenského rozpočtu. Je snaha tyto tanky rovněž umístit do Spojených arabských emirátů, Kataru a Švédska. Stanovisko americké administrativy přitom není zdaleka jednoznačné. V USA je letošní rok rokem voleb a klima pro dodávky vojenského materiálu do středovýchodních zemí se citelně ochlazuje.

Ve stínu svého souseda nakupuje nemalé množství vojenské techniky i Kuvajt. Jde prakticky o kompletní vybavení ozbrojených sil, jejichž výzbroj vzala za své během války v oblasti Perského zálivu. I když Kuvajt má potíže s doplněním své armády (počet obyvatel v zemi klesl z předválečných asi 2,2 mil. na 800 tisíc), uzavřel mj. kontrakt v hodnotě 1,6 mld. US \$ na dodávky letounů F/A-180 Hornet. Prvních 40 kusů z USA je již na cestě, druhá dodávka v počtu 38 kusů je zatím ohrožena embargem. Do Kuvajtu směřují rovněž tanky M-84 z Jugoslávie na základě předválečného kontraktu, celkem 110 kusů této modernizované verze T-72. Vedle toho se o dodávky pro obnovu kuvajtských ozbrojených sil ucházejí i Francie a Velká Británie.

Obchody se hnuly i v Egyptě, který v současné době dodává vyřazovanou výzbroj sovětského původu do Mali a plánuje rozsáhlou obnovu svého letectva ve spolupráci s americkými firmami McDonnell Douglas a General Dynamics.

Sýrie dojednala velkou dodávku vojenské techniky z teritoria bývalého SSSR, svého tradičního dodavatele, na sklonku minulého roku. Jde především o stíhací letouny MiG-29 a bombardovací stíhače SU-24. Velký tým bývalých sovětských vyjednavců navštívil koncem roku 1991 rovněž Írán, kde se uskutečnily nebývale rozsáhlé ukázky sovětské výzbroje. Mimoto Írán zakoupil 100 iráckých stíhačů sovětského původu, které přelétly do země během války v oblasti Perského zálivu.

Pozornost zbrojních producentů a vývozců se stále více upírá k perspektivnímu trhu v asijské a pacifické oblasti, kde ve velkém rozsahu nakupují především Singapur, Pákistán, Jižní Korea a Thajsko. Vojenské výdaje těchto zemí rostou tempem vyšším než 10 % ročně. Kromě dovozu se zde objevují i významní domácí výrobci.

K nim patří především Jižní Korea, která po období tuhého utajení nedávno poprvé předvedla svou zbrojní produkci firm Daewoo Heavy Industries a Hyundai. U nás jsou tyto výrobci známi především výrobky spotřebního charakteru. Z jejich zbrojního sortimentu lze uvést řadu obrněných vozidel K-1, tanky M68A1, bojová vozidla, námořní děla a pěchotní zbraně. Mnoho výrobků je vyráběno za licenční spolupráce s evropskými výrobci (Oerlikon, MAN aj.).

Neméně rychle se rozvíjí i jihokorejský letecký průmysl. Vznikl prakticky před 10 lety a nyní již hledá cestu na mezinárodní trh. Hlavním programem firmy Samsung Aerospace Industries je montáž amerických stíhacích letounů F-16.

I donedávna zdrženlivé Japonsko zvyšuje v současném období zbrojní výrobu. Významně posílilo vojenský výzkum a vývoj, jehož financování vzrostlo v minulém roce o více než 13 procent. Je to známka toho, že zbrojní výrobě přisuzuje budoucnost.

Nejvýznamnější zbrojní velmocí však v této oblasti zůstává Čínská lidová republika. Její význam nejen že výrazně překročil hranice této oblasti, ale dále se zvyšuje. Přes soustředěný tlak velmocí se Čína stala v uplynulém období největším dodavatelem zbraní do rozvojového světa. Po odpadnutí větší části vývozu ze zemí střední a východní Evropy rychle zaujala jejich ztracené pozice.

Varování USA před vývozem zbraní do Alžírsko, Sýrie a Pákistánu odrazila ČLR poukazem na vlastní americký vývoz na Střední východ. Deklarovala formálně svou ochotu zastavit tento vývoz ihned poté, co tak učiní i USA. Dnes jsou největšími položkami čínského vývozu řízené střely M-9 a M-11 do Sýrie a Pákistánu, stíhače F-7 do Pákistánu, dopravní letouny do Chile, letouny a vozidla do Srí Lanky atd.

Na závěr této nepříliš radostné konjunkturální zprávy uvedu, že navzdory všem politickým změnám ve světě zůstává pět stálých členů Rady bezpečnosti OSN (USA, Francie, býv. SSSR, V. Británie a Čína) zároveň stále pěti největšími vývozci zbraní. Organizace spojených národů sice usiluje o omezení zbrojních vývozů, ale dosud nebyla schopna vytvořit žádné zábrany. Dokonce připravovaný registr zbraní OSN, kde se má zaznamenáváním prodeje vytvářet tlak na jeho snižování, bude dobrovolným cvičením závislým na ochotě členských států poskytnout k tomu nezbytné a hlavně úplné podklady. A tak přetrvává stav, v němž každý pokus o kontrolu prodeje zbraní do krizových oblastí, zejména na Střední východ, považují západní analytici zatím za neúspěšný.

Výroba a vývoz konvenčních zbraní prostě zůstává stále významným faktorem světového politického a ekonomického vývoje. Výrazně omezit je může jen všestranná zdrženlivost a systém záruk, na kterém se dohodnou všechny zainteresované státy.

Plukovník gšt. Spolkových ozbrojených sil SRN André Gubernatis

OBČAN STÁTU VE STEJNOKROJI

Autor článku je náčelníkem jednoho z oddělení vnitřního vedení ozbrojených sil SRN (Fü S I 4). Vojenskými rozhledy zveřejněný příspěvek plk. gšt. A. Gubernatis přednesl jako přednášku u příležitosti návštěvy náčelníka Generálního štábu Československé armády v Bonnu dne 5. listopadu 1991.

Téma "Občan státu ve stejnokroji - aspekty velení a výcviku v armádě doplňované na základě všeobecné branné povinnosti" má:

- vysvětlit začlenění ozbrojených sil a vojáků, kteří v nich slouží, do demokraticky uspořádaného státu,

- popsat vztah nadřízených a podřízených a tím také zásady, které určují velení a výcvik,
- zdůraznit význam principu všeobecné branné povinnosti pro ozbrojené síly Spolkové republiky Německo.

Úvodní pohled na situaci při založení ozbrojených sil Spolkové republiky Německo zároveň ukazuje, že se základy a praxe služby v německých ozbrojených silách v uplynulých desetiletích dále vyvíjely v neustálém procesu a že dnešní dosažený stav integrace do společnosti nemůže být považován za předem daný.

Na závěr budou proto také zcela záměrně uvedeny některé zkušenosti, které získaly německé ozbrojené síly v uplynulém roce v procesu sjednocení Německa.

Výchozí situace při založení ozbrojených sil Spolkové republiky Německo

Když byly deset let od konce druhé světové války založeny ozbrojené síly Spolkové republiky Německo, bylo nutné je začlenit do již existujícího demokraticky uspořádaného státního zřízení Spolkové republiky Německo. Na pozadí zkušeností Německa v tomto století - císařská říše, první světová válka, demokratická ústava mezi válkami, která nakonec ztroskotala, diktatura, druhá světová válka - a změnách světových politických rámcových podmínek (stručně: jaderné zbraně) bylo nutné dohonit změnu, které bylo podrobena poslání nových německých ozbrojených sil, a proto také služba vojáků:

- Od silné, i dovnitř státu působící ruky suverénní vrchnosti, k nástroji demokraticky legitimního politického vedení, aby byla zajištěna ochrana státu proti vnějšímu ohrožení.

- Od privilegovaného stavu k normálnímu občanství s oblastí úkolů stanovenou ústavní výkonnou mocí.

- Od vojákého chápání povolání, jež spatřovalo svoje nejvyšší osvědčení ve vojenském boji, k sebepochopení, jež nachází naplnění v přínosu bojeschopných ozbrojených sil k politice zajištění míru a zabránění válce.

Postavení ozbrojených sil ve státě a jejich vnitřní řád bylo nutné odvodit z politických, právních a sociálních principů platného základního zákona od roku 1949, naší ústavy.

Ozbrojené síly Spolkové republiky Německo byly určeny výlučně k obraně; toto poslání bylo také zakotveno v základním zákonu a mělo se opírat o všeobecnou brannou povinnost.

Pro ozbrojené síly Spolkové republiky Německo bylo nezbytné nalézt uspořádání, které zajistí hodnoty a práva základního zákona také pro vojáka. Německá koncepce, podle níž jsou hodnoty naší ústavy zavedeny u ozbrojených sil při současném zajištění plnění jejich poslání, se nazývá vnitřním vedením.

Ústředním pojmem této koncepce je občan státu ve stejnokroji.

Občan státu ve stejnokroji

Ozbrojené síly Spolkové republiky Německo nejsou demokraticky organizovanou armádou, nýbrž armádou v demokracii, jejíž vojáci jsou zároveň občany svobodného, demokratického státu.

V úvahách o řádu a svobodě bylo a je nutné dávat prioritu svobodě. Svoboda smí být ve prospěch řádu omezována jen do té míry, do jaké to nezbytně vyžaduje splnění vojenského poslání.

Tato zásada nachází svůj výraz ve vojenském zákoně, který stanoví právní postavení vojáků. V § 6 tohoto zákona je uvedeno: "Voják má stejná státoobčanská práva jako každý jiný občan státu. Jeho práva jsou omezena v rámci požadavků vojenské služby jeho zákonem odůvodněnými povinnostmi".

Důležitá jsou slova "zákonem odůvodněné povinnosti". Není tudíž v pravomoci exekutivy

anebo dokonce nějakého vojenského nadřízeného stanovit, co je nezbytné považovat za vojenskou ctnost a povinnost. Toto právo si vyhrazuje zákonodárce tím, že na závěr vojenského zákona stanovil přehled práv a povinností pro všechny vojáky.

Základní povinnost všech vojáků vyžaduje věrnost, ochotu vykonávat službu a statečnost, a to i s nasazením zdraví a života. Dalšími povinnostmi jsou poslušnost, kamarádství, povinnost mluvit pravdu, mlčenlivost. Dalšími povinnostmi pro vojenské představené jsou být příkladem chování i v plnění povinností, prosazovat kázeň a starat se o podřízené.

Voják ozbrojených sil Spolkové republiky Německo má rozsáhlá občanská práva. Je mu zaručeno svobodné vykonávání svého náboženského vyznání. Má právo svobodně vyslovovat své politické názory. Může se sdružovat s jinými k uplatňování svých profesionálních zájmů, nebo vstoupit do politické strany podle svého přesvědčení. Má aktivní a pasivní volební právo. V době, kdy není ve službě, se může volně pohybovat. Voják se v uspořádání svého života neliší - je lhostejné, zda je vojákem základní služby nebo dobrovolníkem, zda je příslušníkem mužstva nebo generálem - od ostatních občanů. Nemá však oproti ostatním občanům ovšem také žádné zvláštní výhody. Pro vyvážení omezených práv a přídatné povinnosti zákonodárce zajišťuje vojákovi přídatnou právní ochranu. Tato právní ochrana nachází svůj výraz především v zákonem zaručeném právu stížnosti v rámci ozbrojených sil a v instituci vojenského pověřence v německém Spolkovém sněmu. Každý voják se tudíž může obrátit ke svému vojenskému představenému nebo bez dodržení služebního postupu přímo k vojenskému pověřenci, když se cítí být nějakým způsobem poškozen. Přirozeně mu je, stejně jako každému jinému občanovi, otevřena normální právní cesta ke správním nebo pracovním soudům. Žádný civilní zaměstnanec ve Spolkové republice Německo nemá k dispozici tak obsáhlou právní ochranu.

Aby se však předcházelo nedorozuměním - těmito úpravami není žádným způsobem zpochybněn základní funkční princip ozbrojených sil: rozkaz a poslušnost.

Velení a výcvik v armádě doplňované brannou povinností

Vojenské velení je utvářeno koncepcí vnitřního vedení a dodržuje zásadu velení prostřednictvím ukládání úkolů. Oba principy jsou spolu v souladu. Stanoví měřítko pro službu v ozbrojených silách u všech stupňů velení a ve všech oblastech velení.

Koncepce vnitřního vedení má za cíl:

- dosáhnout porozumění a pochopení významu i nutnosti vojenské služby pro naši zemi,
- integrovat ozbrojené síly, jejich vojáky do státu a společnosti,
- posilovat připravenost vojáka k uvědomělému plnění povinností, k přejímání odpovědnosti a ke spolupráci, chránit kázeň a soudržnost vojsk,
- zabezpečovat vnitřní řád ozbrojených sil tak, aby byl lidsky důstojný, právní a při plnění poslán účinný.

V armádě doplňované na základě všeobecné branné povinnosti je výcvik, který při každém nástupním termínu začíná znovu, středem veškerého úsilí. Musí však být v omezeném disponibilním čase uspořádán tak, aby mohl každý aktivní voják i záložník plnit svůj bojový úkol.

Jádrem veškeré činnosti vedení v ozbrojených silách je vedení lidí. Pro praxi vedení lidí platí dvě zásadní hodnoty: jednak je nutné prosazovat plnění povinností a úkolů, jednak je nezbytné respektovat oprávněné požadavky jednotlivého vojáka, jeho práva a jeho osobnost.

Přitom musí vedení lidí v Spolkových ozbrojených silách brát zřetel k tomu, že vojenská služba - přes mnohou srovnatelnost jednotlivých činností - nemůže být posuzována podle měřítek civilního světa práce. Tak musí být jako předpoklad pro splnění úkolu každý voják vycvičen v boji se zbraní do všech jeho důsledků - až po ultima ratio (= nejzazší důvod) nutnosti zabít a být zabit.

Vojáci nastupují do služby v ozbrojených silách s různými znalostmi a dovednostmi. Jejich

postoje jsou již vytvořeny rodinou, školou, pracovním prostředím a jinými vlivy. Orientace vojáků-nováčků a záložníků na normy a hodnoty jejich oblasti civilních prožitků i zkušeností, která během vojenské služby přetrvává, má za následek, že vedení lidí klade na vojenské představené zvláštní požadavky. Během vojenské služby je nutné budovat na předběžné civilní tvářnosti a nesnažit se o její změnu. Poznatky a dovednosti, které vyžaduje vojenská služba, musejí být utvářeny jako doplnění, aniž by vytěsňovaly jiné charakteristiky osobnosti.

Padesát procent našich vojáků tvoří vojáci základní služby. S jejich výkony, bojovou připraveností a služební motivací jsme spokojeni.

To však nezabývá vojenské velitele povinností názorně vysvětlovat význam služby pro každého vojáka druhem a odůvodněním požadavků.

Význam principu všeobecné branné povinnosti

Německo je živoucí demokracií. Obava, že by se armáda tvořená pouze dobrovolníky, rychle stala státem ve státě, je vzhledem ke čtyřiceti rokům úspěšného rozvoje demokracie a fungujícího systému kontroly ozbrojených sil zcela "vybledlá" a neodůvodněná.

Také pro budoucnost můžeme předpokládat, že kontrolní mechanismy našeho základního zákona, začlenění do soustavy institucí státu, kontrolní pravomoci parlamentu, a proto také primát politiky mohou být zabezpečeny při každé reformě ozbrojených sil.

Avšak pro nás je velmi důležité, že s všeobecnou brannou povinností se základní názory, normy, hodnoty, konvence a civilní vzory chování společnosti zřetelněji odrážejí v ozbrojených silách a že personální složení ozbrojených sil také u dělesloužčících vojáků i u vojáků z povolání do značné míry odpovídá sociálnímu rozvrstvení společnosti.

Budoucí, jednostranným závazkem Německa stanovenou mírovou silou Spolkových ozbrojených sil 370 000 vojáků je možné zabezpečit jen vojáky povolávanými na základě všeobecné branné povinnosti. Jen branná povinnost umožňuje narůstání ozbrojených sil a potřebné doplňování personálu za krize i pro případ bojového použití. Současná spolková vláda se proto na počátku svého úředního období rozhodla pro dvanáctiměsíční vojenskou základní službu.

Zkušenost

Německá jednota, znovuzískaná dne 3. října 1990, zasáhla vojáky Spolkových ozbrojených sil v mnoha ohledech. Vedle radosti, kterou měli jako občané státu, a vedle organizačních a plánovacích nároků to platí zvláště pro zkušenosti s koncepcí vnitřního vedení i jeho uplatnění do praxe.

Přitom si vojáci Spolkových ozbrojených sil při setkání s vojáky bývalé Německé demokratické republiky náhle uvědomili mnohé, zdánlivě samozřejmé:

- na vzájemné důvěře a porozumění spočívající otevřený vztah mezi vojáky a ozbrojenými silami na jedné straně a obyvatelstvem na straně druhé,
- význam práv osobnosti každého jednotlivého vojáka a jejich bezpodmínečné respektování i při náročném výcviku,
- na tom vybudovaný vztah představených k vojákům jim svěřeným, včetně účasti podřízených na přípravě rozhodování, přenášení volnosti jednání i podpory iniciativy u všech stupňů,

vysoká úloha poddůstojníků jako velitelů a cvičitelů mužstva, jako uznávaných, samostatně jednajících odborníků v nejrůznějších funkcích, jako spolupracovníků a poradců důstojníků zvláště na nižších stupních velení.

Dnem 2. 10. 1990 byla zrušena Národní lidová armáda.

Dne 3. října 1990 Spolkové ozbrojené síly převzaly odpovědnost za nemovitosti, zbraně, techniku a munici.

Zákony a předpisy Spolkových ozbrojených sil vstoupily v platnost a jejich používání bylo povinné.

Personál bývalé Národní lidové armády, který byl ještě ve službě, byl převzat k rušení a měl status "pro další použití". Od ledna 1991 byli z tohoto personálu dobrovolníci jako dělesloužící vojáci s nejdříve dvouletým závazkem zařazeni do Spolkových ozbrojených sil.

Personál z bývalé Národní lidové armády, zařazený dále ve velitelských funkcích, bylo nezbytné urychleně vyškolit ve vojenském právu, zásadách vnitřního vedení a výcvikových metodách. To se dělo a děje v kursech a školách ozbrojených sil i druhů ozbrojených sil, jakož i formou vojenské praxe u útvarů Spolkových ozbrojených sil v západní části naší země.

Kromě toho byla útvarům v nových zemích poskytnuta podpora přidělením zkušených cvičitelů.

Důležité klíčové funkce, např. velitelé pluků, byly od 3. října 1990 obsazeny kvalifikovanými důstojníky a poddůstojníky od útvarů Spolkových ozbrojených sil. Avšak zpravidla je již "druhý muž" vojákem pocházejícím z bývalé Národní lidové armády.

Do současných výcvikových kursů důstojníků a poddůstojníků jsou již zařazeni dobrovolníci z nových spolkových zemí.

Přitom je zapojení převzatých vojáků do pravidelného výcviku respektováno stejně jako udržování stejných možností vůči západoněmeckým kamarádům.

Požadavek vybudovat německou armádu prokázal správnost stanoveného cíle pro koncepci vnitřního vedení.

Zásady této koncepce je sice možné snadno přednášet a naučit se, avšak je nutné také tyto zásady pochopit a přijmout; to se děje nejlépe tak, když je možné prožívat je za všedního služebního dne. Vedení musí být osobní; každý představený musí mluvit s **vojáky** nikoli **k vojákům**. Představení musejí naslouchat, vysvětlovat, odůvodňovat.

Odpovědnost je nezbytné přenášet; spoluúčast vojáků podle jejich schopností není žádným velkorysým gestem odpovědného funkcionáře, nýbrž neodmyslitelným projevem moderního stylu vedení.

Spolkové ozbrojené síly poskytly příspěvek ke sjednocení Německa a jeho občanů, který překračuje jejich rámec.

Ve snaze o získání důvěry obyvatelstva v nových spolkových zemích je nutné pokračovat. K tomu je zapotřebí dát jasně na srozuměnou, že Spolkové ozbrojené síly jsou v každém ohledu jinou armádou než bývalá Národní lidová armáda. Tím bude navíc poskytnut důležitý příspěvek pro pochopení našeho svobodného demokratického zřízení.

Stanovený cíl vybudovat vojensky účinnou armádu Spolkové republiky Německo, zároveň ji začlenit do našeho státního zřízení a integrovat do společnosti, nalezl svůj výraz v koncepci vnitřního vedení. V tomto smyslu je voják občanem státu ve stejnojmenné; zároveň je svobodnou osobností, své odpovědnosti si vědomým občanem a bojeschopným vojákem.

Vnitřní vedení není žádným vývozním zbožím. Avšak bylo a je správnou odpovědí na německou armádu integrovanou do svobodné demokracie.

Naše názory a zkušenosti ochotně předáváme všem, kdo nás o to požádají. Častá setkání mezi vojáky Československé armády a Spolkových ozbrojených sil jsou toho příkladem a důkazem.

JAZYKOVÁ ŠKOLA NĚMECKÝCH OZBROJENÝCH SIL

Jazyková škola, správněji Spolkový jazykový úřad (Bundesspracheamt), umístěná v malém porýnském městě Hürthu v těsné blízkosti Kolína nad Rýnem se samozřejmě zabývá výukou jak němčiny jako cizího jazyka, tak mnoha dalších světových i méně významných jazyků, včetně češtiny a slovenštiny. Na této škole studují příslušníci ozbrojených sil Spolkové republiky Německo, především vojáci, a také příslušníci mnoha dalších zahraničních armád.

Je třeba přiznat, že členové naší skupiny, kteří se zúčastnili vojenské stáže v německých ozbrojených silách (NOS) v létě 1991, navazující na ukončení našeho studia v European Business School, nebyli prvými československými důstojníky v této škole. Stáž, již jsem se zúčastnil, začínala ve Spolkovém jazykovém úřadu v Hürthu v polovině července. Před námi zde ukončili své studium českoslovenští důstojníci, kteří zde absolvovali velice kvalitní přípravu pro svá studia na univerzitě a ve velitelské akademii NOS. Naše práce a pobyt ve škole nebyla takovou klasickou výukou němčiny jako cizího jazyka, přesto přispěly k našemu praktickému vstupu do německé konverzace, k poznání základů německé vojenské terminologie, ale také k pochopení místa a poslání tohoto školského zařízení, jeho organizace, systému práce, které pro mnoho svých charakteristických rysů naplňování svého poslání mohou být i pro naše podmínky vhodným zdrojem poučení. To svědčí o uvážlivém postupu pracovníků spolkového ministerstva obrany, kteří na základě požadavku a dohovoru s představiteli FMO ČSFR (správy sociálního řízení) a EBS Praha tuto stáž připravili.

Jazyková škola, ač nemá vysloveně vysokoškolský, či univerzitní charakter, je školou, kde studenti současně studují i bydlí. Je rozmístěna v poměrně rozlehlém areálu se samostatnými budovami pro správu, výuku a její zabezpečení, ubytování, volný čas a hospodářské zázemí.

Umístění školy poskytuje mnohé výhody oproti stavu, který známe např. z Vojenské akademie v Brně, která je rozptýlena ve více objektech a jejíž studenti se v průběhu dne musí mezi nimi ve městě přesunovat. Výhodné je takovéto umístění školy jak z hlediska řízení, tak pro studující, neboť šetří čas. Za určitou nevýhodu by mohlo být považováno určité oddělení od občanské společnosti, což je při obvyklé délce studia zanedbatelné.

Škola je jednou ze 17 škol, podřízených spolkovému ministerstvu obrany SRN, a to Úřadu ozbrojených sil.

V čele školy stojí prezident - občanský pracovník, u něhož se předpokládají zkušenosti z oboru a schopnosti k vedení takového ústavu. Je jmenován ministrem obrany z řad profesorů filologie.

Prezident školy má svého zástupce, jímž je důstojník v hodnosti plukovníka.

Řídící, pedagogické, vojenské a správní funkce plní za řízení prezidenta a jeho zástupce čtyři oddělení:

- oddělení jazykové přípravy, označované jako S (Sprachausbildung), jehož vedoucím je občanský pracovník - filolog,
- oddělení vojenských problémů a záležitostí označované MA (Militärische Angelegenheiten), vedené důstojníkem z povolání - podplukovníkem,

- oddělení centrální administrativy, označované ZA, v jehož čele je občanský pracovník,
- oddělení jazykových materiálů, označované SM, jež vede rovněž občanský pracovník.

Oddělení jazykové přípravy je členěno na dva poměrně samostatné "referáty". Pro západní jazyky se třemi skupinami pro výuku: angličtiny (Sl₁), románských jazyků (Sl₂), němčiny jako cizího jazyka (Sl₃). Druhý referát je určen pro východní jazyky: ve skupině Sl₁ je vyučována ruština a v Sl₂ ostatní jazyky.

Kvalifikace pedagogů tohoto oddělení umožňuje výuku všech světových jazyků, i finštiny, či maďarštiny, ale také jazyků Středního a Dálného východu. V případě potřeby škola zaměstnává krátkodobě odborníky příslušné odbornosti.

Oddělení vojenských problémů a záležitostí plní pedagogickou činnost ke zvládnutí německé vojenské terminologie a dalších potřebných znalostí v němčině u těch studentů, kteří studují ve škole tento jazyk jako cizí a po ukončení studia v jazykové škole pokračují ve studiu na některé vojenské škole, či univerzitě německých ozbrojených sil.

Obsahem této části jazykové výuky je vše to, co je nezbytné pro studenta v německém vojenském prostředí. Druhou skupinou úloh oddělení je řízení studentů školy, kterými jsou z 90 % vojáci. K tomu jsou v rámci oddělení vytvořeny inspekce, ve kterých jsou studenti zařazeni podle studovaného jazyka. Tyto inspekce jsou 4: pro studující západních, východních jazyků, pro studující němčiny jako cizího jazyka a pro studenty "jazyků verifikace". V rámci inspekci jsou již jednotlivé třídy, jejichž vedoucími jsou samotní studenti. Počet studentů v jedné třídě je různý, výjimečně překračuje 12 osob.

Oddělení jazykových materiálů a prostředků přísluší i rozsáhlá knihovna, vybavená v oblasti západních jazyků učebnicemi, slovníky a dalšími pomůckami nejnovějších ročníků vydání, v oblasti východních jazyků - např. češtiny ne sice zcela nejaktuálnějšími, ale přesto, co do kvality i kvantity, dostatečnými materiály. Je rovněž možné využívat rozsáhlou videotéku a fonotéku, vlastní laboratoř pro přípravu materiálu k výuce.

V této oblasti se jeví možnost navázat určité výhodné styky našich školních pracovišť, v rámci možné výměny získat současné materiály, učebnice a slovníky, jiným způsobem nedostupné.

K organizaci a průběhu výuky uvádím několik poznámek k odlišnostem oproti standardu, jak jej známe v našich podmínkách:

Uspořádání tříd nemá charakter klasických učeben, ale konferenčních místností, což je vysvětlováno konverzačním vedením výuky. "Technických" jazykových učeben není tolik, zato všechny standardní učebny jsou vybaveny videopřehrávači s obrazovkami, soupravou pro fonické přehrávky a rovněž kvalitním (bezhluchým) zpětným projektořem. K běžné výbavě učeben patří soudobé grafické materiály v příslušném jazykovém provedení, zejména mapy států nebo částí světa, kde se uvedeným jazykem hovoří, plány měst apod. Takovéto materiály jsou v naší jazykové výuce spíše zvláštností.

Pro vlastní výuku nejsou využívány jen standardní, obvyklé učebnice, slovníky a příručky, ale ve velkém rozsahu individuální materiály zpracováváné samotnými vyučujícími, které výuku značně zpěstňují a zejména usnadňují konverzaci.

Důraz je kladen na samostatnou práci účastníků studia s pomocnými prostředky jako mluvenými nahrávkami, četbou a přednesem originálních aktuálních textů, ale také na přiblížení obsahu výuky s ohledem na budoucí funkce a úlohy studentů, čemuž je v jazykové výuce na našich vojenských školách (při nedostatečném podílu jazykové výuky) věnována menší pozornost.

Jeden běh internátního jazykového kursu trvá 5 měsíců. Kursy jsou organizovány 2krát ročně, přičemž i v období prázdninových měsíců se ve škole plní některé operativní úlohy.

Zajímavou skutečností je rovněž, že jsou poskytovány některé kapacity škol v době prázdnin ve prospěch civilních společenských a sportovních akcí. Tato činnost je považována za nedílnou součást práce s veřejností. Získané finanční prostředky se odvádějí obdobně

jako u nás, ale četnost a kvalita akcí vyvolává přidělení více finančních prostředků na tuto činnost na další období.

K účinnosti výuky přispívá její hospodářské zázemí a kvalitní podmínky pro volný čas studujících.

Vzhledem k praxi, zavedené u našich vojenských škol, je zajímavý a poučný i způsob ochrany areálu školy a vnitřní režim. Areál školy je uzavřen obtížně překonatelným oplocením. Je strážěn s využitím technických zařízení, strážních psů a příslušného personálu - především civilních pracovníků. Uvnitř školy není organizována žádná dozorcí služba. Chod školy je plně řízen organizačním členěním.

Jediným místem, kde je udržována nepřetržitá služba, je hlavní strážnice, která je současně kontrolním místem pro vstup a výjezd do objektu.

I toto přispívá k účinnosti výuky ve škole. Nikdo ze studujících není při pobytu ve škole odtažován od hlavního úkolu: naučit se jazyku. Za 5 měsíců také žádný ze studujících neztratí nic ze svých vojenských znalostí, dovedností a návyků.

Z poznatků o organizaci, způsobu a chodu práce i zabezpečení Spolkového jazykového úřadu lze vyvodit:

- Samotná existence tohoto školícího zařízení v rámci soustavy vojenských škol poskytuje mnohé výhody. Mezi hlavní patří nejučinnější využití vyčleněných finančních prostředků pro jazykovou přípravu, cílevědomější soustředění dané organizační struktury na ni, tím také vytvoření lepších předpokladů a podmínek pro dosažení žádoucí kvality výuky.

- K dosažení vysoké úrovně práce škol, je jímž výhradním úkolem je jazyková výuka, je nezbytná vysoká kvalifikace zaměstnanců, a to jak odborná jazyková, tak pedagogická. Nezbytnou součástí této kvalifikace je dlouhodobé působení v příslušném jazykovém prostředí nebo opakované stáže, či studijní pobyty. (Při hledání vhodných partnerů - pro němčinu by to mohl být právě Spolkový jazykový úřad v Hürthu - pro vzájemné výměny pedagogů by toto řešení nemělo být problémem, a to bez velkých nároků na devizové prostředky.)

- Zcela automaticky se předpokládá co nejvyšší úsilí každého účastníka studia. Škola může a dělá pro kvalitní jazykovou výuku každého jednotlivce velice mnoho, nemůže ale učit toho, kdo se učit nechce. Takové problémy se však v praxi neřeší; důslednost výběru studujících, kvalita školy a uplatnění výsledků studia zajišťují optimální přístup ke studiu.

- Je potvrzena oprávněnost kladení vysokých nároků na studující při této formě všestranně zabezpečené výuky, a to ve spojení se zaměřením obsahu na budoucí uplatnění studujících. Jeví se proto výhodné soustřeďovat při jazykové výuce studující shodného, či obdobného odbornostního zaměření. To, že studující zná své budoucí uplatnění ještě před zahájením studia, výrazně zvyšuje jeho motivaci k dosahování vysokých výkonů ve studiu. Mělo by být žádoucí součástí personální práce s těmito lidmi, kteří jsou k takovému studiu vysíláni.

Jako nezbytné se jeví mít kvalitní technické, materiální, informační a další zabezpečení i podporu výuky. Je zřejmé, že nelze kvalitně učit jazyku podle zastaralých učebnic, bez styku se současným životem příslušného jazykového prostředí. Každý vynaložený peníz se vícenásobně zúčastí v konečné úrovni absolventa studia. Každá nedomyšlená, či násilná "úspora" má sice také násobný, avšak opačný účinek.

V československé armádě bylo v oblasti výuky cizích jazyků v minulosti leccos zanedbáno. V současné době se projevuje přímo překotná snaha se s jazykovým nedostatkem vyrovnat. Budit aktivitu a osobní snahu každého jednotlivce dán prostor a vytvoření žádoucích podmínek, včetně motivace. Skutečné řešení je však nutné zabezpečit zpracováním celkového programu zkvalitnění jazykové přípravy velitelského sboru, vybudováním a rozvojem profesionálního systému jazykové výuky mladé generace velitelského sboru, odborného personálu stábů i zařízení Československé armády. V této oblasti by bylo možné zkušenosti Spolkového jazykového úřadu využít.

Možná by nebylo zcela od věci uvážit a posoudit možnost vybudování obdobného školícího

zařízení ze zahraničního školícího institutu Vojenské akademie v Brně. Jeho kapacity a pedagogický sbor by při dořešení všech souvislostí mohly být vhodným základem této školy, a třeba nikoli pouze pro krytí potřeby čs. ozbrojených sil, ale i pro oblast státní a veřejné správy.

Podplukovník Ing. Jaroslav Krbeč

DRUŽICOVÉ NAVIGAČNÍ SYSTÉMY

Znalost přesné polohy vlastní bojové techniky, zejména mobilních prostředků - letadel, tanků i vozidel je základním předpokladem vedení bojové činnosti vojsk každé armády za všech povětrnostních podmínek ve dne i v noci.

V současné době se k určování polohy těchto prostředků používá v armádách NATO mnoho rádiových navigačních systémů. K nejznámějším z nich patří systémy VOR, Omega, DECCA, LORAN C a další. Tyto systémy jsou zpravidla tvořeny několika rádiovými majáky s přesně známou polohou a uživatelským přijímačem umístěným v dopravním prostředku, který měří proměnné veličiny (parametry) signálů přijatých od majáků.

Z proměnných signálů lze určit navigační parametry, jako např. vzdálenost od majáku, úhel k majáku a další, s jejichž pomocí lze určit polohu bodu, kde se přijímač (dopravní prostředek) nachází.

Poměrně malý prostor pokrytí signálem, nízká přesnost, malá rychlost získávání navigačních údajů a možnost jejich snadného zarušení si objektivně vynutily výzkum i vývoj nových navigačních systémů.

Řešení uvedených nevýhod způsobilo zavedení tzv. globálních navigačních systémů, které pokrývají rádiovým signálem většinu povrchu Země. K těmto systémům patří družicové navigační systémy, v nichž jsou jednotlivé rádiové majáky nahrazeny družicemi.

Družicové navigační systémy využívají ve své činnosti především dálkoměrné metody, tj. ze zpoždění přijímaných signálů určují vzdálenost přijímače od družice. Družice vysílá neustále údaje o své dráze, což umožňuje v každém okamžiku určit přesnou polohu.

Pro měření vzdálenosti se v přijímači generuje kopie dálkoměrného signálu vysílaného družicí. Kopii dálkoměrného signálu lze posuzovat vůči časové základně řídicí chod celého přijímače. Časová základna přijímače je obecně posunuta vůči časové základně družice o neznámý čas. Kopie dálkoměrného signálu je posunuta tak, že je synchronní s dálkoměrným signálem přijímaným od i-té družice. V tomto okamžiku je měřen posun kopie dálkoměrného signálu proti časové základně přijímače. Tento princip vyžaduje měřit zpoždění dálkoměrných signálů alespoň od čtyř družic vzhledem k časové základně.

Pro dosažení synchronizace kopie dálkoměrného signálu $C(t)$ generované v přijímači s dálkoměrným signálem $C_i(t)$ přijímaným od i-té družice, je vytvořena v korelátoru vzájemná

korelační funkce těchto signálů. Korelační funkce má trojúhelníkový průběh s maximem pro nulový časový posun signálu. Pro nenulový časový posun signálu nabývá korelační funkce rychle malých hodnot. Pokud posun kopie dálkoměrného signálu $C(t)$ je řízen tak, aby výstupní napětí korelátoru bylo co nejvyšší, je dosaženo "zavěšení" signálu $C(t)$ na signál družice a lze zjistit časový posun.

Je-li dosaženo v přijímači "zavěšení", lze po jistých úpravách signálu získat údaje, které přenášejí parametry i-té družice. Data jsou uspořádána do relací, které se pravidelně opakují. Uvnitř relací jsou údaje kódovány bezpečnostním kódem, umožňujícím opravit, případně zjistit chyby v přenosu.

Ostatní družice vysílají s jinými pseudonáhodnými kódy. Pokud jsou zvoleny takové kódy, že vzájemná korelace dálkoměrných signálů různých družic má malou hodnotu, mohou družice vysílat na stejném kmitočtu.

Pokud se uživatel pohybuje, je třeba, aby jeho vzdálenosti k jednotlivým družicím byly měřeny současně, případně, aby byly vhodně zpracovány. Proto se přijímač buduje jako vícekanalový, obvykle pětikanalový. Ve čtyřech kanálech se naznačeným způsobem měří zpoždění, pátý kanál slouží k příjmu atd.

Jednodušší a především lehčí jsou sekvenční dvoukanalové přijímače. Jeden kanál zajišťuje příjem dat, druhý slouží k měření posunu dálkoměrného signálu oproti časové základně přijímače a postupně se přepíná od různých družic. Protože měření k různým družicím neprobíhá ve stejném okamžiku, je nutné při zpracování vzít v úvahu pohyb uživatele. To se obvykle děje zpracováním signálu např. Kalmanovou filtrací.

V současné době jsou v činnosti tři družicové navigační systémy - GLONASS (bývalý SSSR), americká GPS (Global Positioning System), NAVSTAR a NSSS (Transit). Za perspektivní se považují prvé dva, jejich výstavba má být dokončena v polovině desetiletí.

Úkolem systému NAVSTAR je navigační zabezpečení prostředků všech složek ozbrojených sil členských států NATO, včetně značného počtu civilních prostředků vybavených příslušnými terminály, zejména v oblasti letecké a námořní dopravy. Systém zajišťuje nepřetržitě celosvětové pokrytí. Nevyžaduje od obsluhy žádné činnosti, které by mohly být zdrojem chyb. V porovnání s navigačními systémy, které využívají principu rotujícího setrvačnicku, se vyznačuje neomezenou časovou stabilitou a podstatně vyšší spolehlivostí.

Družice systému GPS jsou postupně vynášeny na tři kruhové oběžné dráhy, které svírají úhel 120 stupňů a s rovníkem úhel 60°. Družice obsahuje rádiový vysílač, zdroj přesného času, sluneční články, prostředky pro přenos dat a příslušenství. Rádiové vysílače pracují asi na kmitočtech 1,2 a 1,5 GHz v kódovém multiplexu. Data jsou přenášena rychlostí 50 bit/s a jsou uspořádána do relací trvajících 30 sekund.

V porovnání se zavedenými navigačními systémy (viz obr.) se družicový navigační systém NAVSTAR vyznačuje mimořádnou přesností srovnatelnou např. s přistávacími systémy typu MLS a ILS, systémy blízké navigace VOR, ale i značným dosahem a pokrytím prostoru jakého dosahují zavedené systémy dálkové navigace nižší přesnosti, jako např. Omega.

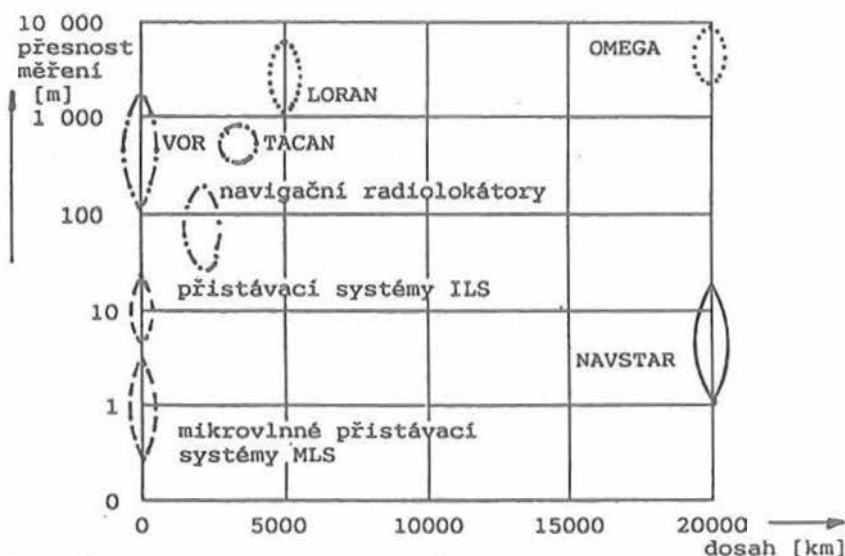
Systém GLONASS se liší od systému GPS především tím, že nepracuje v kódovém multiplexu, tj. družice vysílají se stejným kódem, ale lišícím se kmitočtem.

Struktura relace je odlišná od systému GPS, vysílání trvá rovněž 30 sekund. Bylo vypuštěno přes třicet družic, z nichž většina byla pravděpodobně pokusných. Výstavba kosmického článku systému má být dokončena v roce 1995.

Systém GPS byl vyvinut armádou USA pro vojenské použití v letadlech, lodích, tancích a bojových vozidlech. Byl zhotoven přijímač i pro pěšího vojáka.

Na vývoji, testování a provozu zařízení systému GPS se v současné době podílí mnohé světové firmy, např. americká firma MAGNAVOX.

Družicový navigační systém GPS byl využíván při bojových operacích v Perském zálivu a doplňoval činnost průzkumných družic. Terminály systému NAVSTAR je vybavena většina dnešních moderních bojových a průzkumných prostředků, z nichž mnohé byly použity ve

Obr.

válce u Perského zálivu. Jako příklad lze uvést pohyblivé vyhodnocovací středisko AN/TSQ-132 GSM průzkumného systému JSTARS, které je také mj. vybaveno terminálem navigačního systému NAVSTAR.

Zájem civilního sektoru o spolehlivé určování polohy způsobil, že několik málo firem vyrábí přijímače i pro civilní použití v letecké a lodní dopravě. Dále jsou vyráběny přijímače pro geodety a kartografie.

V poslední době vznikly projekty na využití družicové navigace i v dalších odvětvích dopravy. Jsou známy záměry kanadské, francouzské dráhy a některých amerických železničních společností použít systému GPS pro určování polohy vlaků, případně i jednotlivých vagonů. Údaje o jejich poloze jsou vysílány spolu s identifikací do ústředí, kde je zajištěna automatická evidence pohybu vagonů nebo vlaků.

Podobné systémy jsou navrhovány pro kamiónovou dopravu, kde mají pomoci zajistit bezpečnost přepravy, pro záchrannou službu i pro přepravu nebezpečných nákladů.

Ve výzbroji ČSA není doposud využíván žádný družicový navigační systém, ani nebyl zaveden družicový terminál. Tato situace souvisí především s nemožností využít současné družicové systémy především ze zákonných a technologických důvodů. Doposud nevznikla v ČSA dostatečná společenská poptávka, zabezpečená finančními prostředky, která by zajistila pohotovější technický rozvoj této oblasti. Výzkumné a vývojové práce družicových přijímačů jsou převážně iniciovány technickými nadšenci a rozpracování problematiky je

v počátečních obdobích. V civilním sektoru výzkum a vývoj systému družicové navigace probíhal v minulých letech převážně na pracovištích ČVUT Praha a v MESITU Uherské Hradiště, kde byly vyřešeny funkční vzorky některých zařízení, např. navigační přijímač GPS.

Přijímač může být zabudován na vozidle, letadle, případně být v přenosném provedení. Výstup přijímače umožňuje připojení k nadřazenému systému, popř. k dodávané zobrazovací jednotce, která usnadňuje např. vedení po zadané trati, určování polohy v místních souřadnicích aj. Přijímač je řešen ve dvou variantách - jednodušší pro uživatele s malou dynamikou pohybu (dopravní letadlo, vrtulník, vozidlo), složitější s vysokou dynamikou (bojové letadlo).

Oblast družicové navigace je velmi perspektivní a lze očekávat, že většina vyspělých států bude tyto systémy využívat.

V souladu se soustavou cílů rozvoje ČSA do roku 2005, kdy postupně výstavba ČSA bude zaměřena k dosažení úrovně vyspělých evropských armád a předpokládá se její zapojení do ozbrojených sil evropského bezpečnostního systému, bude asi účelné postupně řešit možnost využití družicových navigačních systémů v ČSA.

V počátečním období bude zřejmě nutné provést rozbor možností využití ČSA družicového systému s přihlédnutím a zohledněním rozborů přechodu československého vojenského letectva na prostředky Mezinárodní organizace civilního letectva (ICAO).

Navigační systém GPS by mohl být použit v mnoha oblastech činnosti armády, např. v bojových vozidlech, letunech, systémech řízení palby, průzkumných systémech, v topografické službě, v systémech pracujících s přesným časem apod.

POLSKO A NĚMECKO PŘED NOVÝM ÚDOBÍM VZÁJEMNÝCH VZTAHŮ

Nesoudím, že by náš vyspělý čtenář nechápal souvislosti a důvody, proč právě redakčně zpracovaný a upravený článek autora Mieczysława Tomaly zveřejněný v polském časopise *Sprawy Międzynarodowe* č. 10/1991 je předložen k nahlédnutí právě ve Vojenských rozhledech.

Zběžné nahlédnutí snad více napoví, že znalost situace a vzájemných vztahů našich obou dříve pouze "severních" sousedů není bezvýznamná a neúčelná. Obyvatelé českoslo-

venského státu, ale především osoby a organizace, které do řízení osudu ČSFR mají co říci měrou nejdopovědnější, zřejmě neponechají tyto informace bez povšimnutí i vzhledem k tomu, že jde i o některé analogie vzájemných česko-slovensko-německých styků a vztahů.

Vývoj vztahů polsko-německých, jejich geneze i tendence dalšího vývoje nás nesmí nechat hluchými a slepými, ať již z pouhého faktu "být informován", vědět, znát, reagovat, mít připraveny varianty řešení se správnými řešeními v duchu platné československé vojenské doktríny, neboť došlo-li by v budoucnu k zostření vztahů z jakýchkoli příčin mezi Polskou republikou (PR) a Spolkovou republikou Německo (SRN), které by v mezním rizikovém případě přerostly v ozbrojený konflikt, je na místě připomenout, že společná hranice obou států s Československem začíná dle mapy zleva do prava západními svahy hory Plechý a jižním úbočím hory Wielka Rawka. Tato hranice tvoří asi tři pětiny obvodu naší republiky. Je pravda, dle hodnocení strategů, že náš stát neleží na hlavním strategickém směru, ale cožpak již nejednou v dějinách nebyla vedena válečná "kampaň" trochu odlišnými směry, než praví logika snad ještě působícího povědomí "hromadného parního válce vítězných Stalinových úderů".

Jaké absurdní důvody mne vedou k tomu tvrdit, že vojenská logika přísně vyhodnocených geografických, geopolitických, infrastrukturních, ekonomických a dalších možností může být jiná? Snad jen několik prostých faktů, možná nesprávně interpretovaných, nicméně naprosto akademicky pojatých (abych, probůh, nevyvolal třetí světovou válku!):

Jedna i druhá strana se bude jakýmkoli způsobem snažit nás získat za svého spojence (míra spojenectví bude záležet na mnoha faktorech; které zdaleka nebudou emocionální povahy), anebo vyloučit z konfliktu náš stát poskytnutím záruk neutrality (určité, řekd bych tzv. "neutrality"). Tertium non datur? Ale ano, vždyť konflikt může být uskutečněn na úkor třetího! Na jeho území, jeho potenciálem, jeho vojsky. Vždyť i tuto možnost lze připustit, stane-li se československý stát prostředníkem agresivních zájmů jiné strany, jeho prodlouženou rukou. Jaké záruky jsou zde v prohlášení "obránné" doktríny např. při změně vládnoucí garnitury?

Co z toho je tedy pro nás zřejmé? Využít a zařadit se podle onoho známého skautského hesla: "Být připraven". Kdo je připraven, není překvapen - dodávám.

Věřím však, že tyto diskutabilní naprosto hypoteticky pojaté závěry budou v životě překonány vzájemnými partnerskými vztahy všech tří států: Polské republiky, Spolkové republiky Německo a Československa v duchu helsinského procesu všeobecné lidské spolupráce.

Okamžikem mírového sjednocení Německa se dostaly vztahy polsko-německé do nového údobí. Minulostí se staly vztahy se dvěma německými státy: SRN a NDR, Polsko tím dostalo na západě nového souseda. Stal se jím mírový demokratický německý stát, který ve své ústavní formě, ve své státní struktuře představuje rozšíření západoněmeckého státu. Je to však jiná Spolková republika Německo, a to pod mnoha hledisky: velikostí území (které je větší než teritorium Polska), počtu obyvatelstva (SRN je nyní nejlidnatějším státem v západní Evropě), nebo také i počtem ozbrojených sil (usiluje dosáhnout takového stavu, že poměr počtu vojáků k počtu obyvatel bude menší než v Polsku). Navíc je SRN hospodářskou velmocí, s níž se v Evropě nemůže měřit žádný stát. V této souvislosti musí dojít k přebudování polsko-německých vztahů. V součinnosti to jsou vztahy nikoli se dvěma německými státy, které spolu vzájemně spolupracují, ale s jednou Spolkovou republikou Německo.

Současné polské veřejné mínění i politické kruhy zaujaly ve věci sjednocení Německa ambivalentní pozice. (Například J. J. Lipski vyjádřil názor, že sjednocení Německa by bylo pro Polsko užitečné. B. Geremek v interview pro Bild Zeitung ze dne 13. října 1989 se vyslovil pro právo Němců se sjednotit a prohlásil, že se Polsko nebojí sjednocení Německa. Oproti tomu tehdejší 1. tajemník ÚV PSDS M. F. Rakowski ohodnotil kriticky tato vyjádření tvrdě, že

nejdou v souladu s polským pojetím státnosti - viz Trybuna Ludu z 20. září 1989). Z jedné strany, dříve opozice, ale v současnosti síly, které mají v Polsku moc, léta podporovaly západoněmecké téze o sjednocení přičemž vycházely z předpokladu, že každý národ má právo na sebeurčení. Z druhé strany fakt, že chybí konkrétní odpověď na problém polsko-německých hranic, který je pro Polsko zásadní, ve smyslu jejich bezpodmínečného uznání s konečnou platností vzbuzuje nedůvěru k západnímu sousedu. Uzavírání problému kancléřem SRN Helmutem Kohlem v této tak důležité věci pro Poláky nebylo příznivé vzniku klimatu důvěry, který v polsko-německých vztazích není nejenže doporučen, ale je prostě nevyhnutelně nutný. Polsko využilo konference "2+4" svolané ke konečnému vyřešení tohoto problému. (Více se k této problematice rozepisuje M. Tomala: Sjednocení Německa - mezinárodní a polské aspekty. Varšava 1991, v kapitole: Postoj Polska ve věci jednoty Německa. O podílu Polska na pařížském jednání "2+4" píše U. Albrecht: Die Abwicklung der DDR. Die äusseren Aspekte. Opladen 1991). Nebylo tedy možné pomýšlet na sjednocení dvou německých států, aniž by se zřetelně nestanovily jejich hranice. A také proto polská činnost vedená na mnoha nejrůznějších úrovních směřovala právě k "mírovému vyřešení polsko-německé hranice", tak jak bylo rozhodnuto v Postupimi v roce 1945, vedla k tomu, že během prvního kola jednání na konferenci "2+4", které se uskutečnilo 5. května 1990 v Bonnu, byla otázka hranic stanovena jasně. Francouzský ministr zahraničních věcí Roland Dumas řekl:

"Pokud jde o hranice, vnučuje se skutečnost; je nutné jasně určit geografický rámec, v němž se bude uskutečňovat sjednocení Německa: Spolková republika, Německá demokratická republika a Berlín. Ani více, ani méně - tak, jak to často opakuje můj přítel Hans-Dietrich Genscher. Jde o nejzákladnější aspekt bezpečnosti současně jak všech sousedů, tak i samotného Německa."

Tehdy prohlásil naprosto jasně prezident SRN Richard von Weizsäcker, jenž pobýval na své první oficiální návštěvě v Polsku: "Polsko může bez výhrad věřit tomu, že otázka hranic mezi námi ve své podstatě je neodvolatelně vyjasněna a že v procesu vzniku sjednocení Německa dostane odpovídající mezinárodně právní smluvní formu." (Dle týdeníku Rzeczpospolita z 5. května 1990.)

Během pařížského kola jednání konference "2+4", které se konalo 17. července 1990 se ministr zahraničních věcí SRN Hans-Dietrich Genscher zavázal (k čemuž se připojil i ministr zahraničních věcí NDR), že smlouva o polsko-německé hranici bude podepsána a předložena k ratifikaci celoněmeckému parlamentu v co nejkratším termínu po sjednocení a vytvoření svrchovanosti Německa. Čtyři velmoci spojenců prohlásily, že "hranice sjednoceného Německa budou mít konečný charakter, který nebude moci být zpochybňován žádnými vnějšími událostmi nebo okolnostmi". (Viz soubor dokumentů: Polsko - Německo: dobré sousedství a přátelská spolupráce. Varšava 1991.)

Tento věcný fakt byl schválen v článku 1. Smlouvy o konečném vyřešení otázek Německa, který byl podepsán čtyřmi velmocemi a dvěma německými státy v Moskvě 12. září 1990 a v Dohodě mezi Polskou republikou a Spolkovou republikou Německo o potvrzení současné hranice mezi nimi, která byla podepsána ve Varšavě 14. listopadu 1990. (S textem je možné se seznámit v Zeszyty Niemcoznawcze - ZN - PISM, 1990 č. 5.)

Dohoda je třetí smlouvou o hranicích, kterou Polsko uzavřelo po roku 1945 s německými státy. Tato smlouva má však zvláštní hodnotu, neboť je smlouvou se sjednoceným Německem. Preambule této smlouvy obsahuje tři prvky, které si zasluhují pozornost:

- za prvé - je konstatováno, že ke sjednocení Německa dochází v současně platných hranicích a je základním prvkem pořádku v Evropě a jeho bezpečnosti;
- za druhé - navazuje na ustanovení přijatá při jednáních na konferenci "2+4";
- za třetí - vytváří trvalý základ budoucích vztahů Polsko - Německo.

V článku 1. této dohody jsou vyjmenovány předcházející smlouvy o hranicích, jako je Smlouva o uznání současné polsko-německé hranice, která byla podepsána dne 6. července

1950 s NDR ve Zhořelci a Smlouva o zásadách normalizace vzájemných vztahů mezi PLR a NSR, její byla podepsána 7. prosince 1970 ve Varšavě.

V 2. článku této dohody obě dvě strany nikoli pouze deklarují zřeknutí se síly, ale - což je nejdůležitější - hovoří o vzájemném respektování své územní nenarušitelnosti a svrchovanosti. Je to do určité míry opakování preambule smlouvy ze 7. prosince 1970, kdy je konstatováno, že základní podmínkou pro mír je nenarušitelnost hranic a dodržování územní celistvosti a svrchovanosti všech států v Evropě v jejich hranicích. Tu však jde o něco zcela jiného. Jak známo, třebaže byla podepsána s NSR smlouva 7. prosince 1970, její ustanovení nepronikla do vnitřního práva SRN, zvláště do občanské oblasti, což ztížilo proces normalizace vzájemných vztahů.

Nyní, na základě ustanovení konference "2+4", byl odstraněn článek 23. platné ústavy SRN, v němž šlo o připojení dalších německých zemí k SRN, a článek 116. pojednávající o existenci Německé říše v hranicích z 31. prosince roku 1937 má být modifikován. To bude znamenat důležitý krok vpřed ve vzájemných vztazích, krok, jenž odstraní mnoho nedorozumění.

Tato smlouva uzavřela minulost. Bylo však zapotřebí mít dokument, který by se stal základem pro utváření vztahů polsko-německých v budoucnosti. Takovým dokumentem se stala Dohoda mezi Polskou republikou a Spolkovou republikou Německo o dobrém sousedství a přátelské spolupráci, která byla podepsána 17. června 1991 v Bonnu. (ZN PISM, 1991, č. 3.)

Tato dohoda se svými 38 články se stala právním a politickým základem, jakož i neméně etickým, pro utváření trvalého porozumění a usmíření mezi Poláky a Němci. Obsahuje však také mnohé články, které ne vždy odpovídají charakteru tohoto historického dokumentu (například: společné vedení boje proti AIDS, výměna důchodců), zabíhá do podrobností - prostě - nepřipomíná Elizejskou smlouvu, kterou uzavřely Francie a SRN dne 22. ledna 1963.

Je na místě připomenout, co prohlásili při podpisu této smlouvy státníci: polský premiér a německý kancléř. Ministerský předseda Jan Krzysztof Bielecki řekl:

"Mám dojem, že na tuto Dohodu o dobrém sousedství a přátelské spolupráci, na tuto chvíli čekala celá pokolení Poláků a Němců, kteří hluboce věřili, že porozumění a usmíření, jednota osudů a polsko-německých zájmů v Evropě je naší budoucností; strategické dědictví, zvláště posledních dvou staletí polsko-německých dějin se stane historií. Dnes přišel ten velký den. Dohoda o dobrém sousedství a přátelské spolupráci se stává skutečností. Vytváří solidní základ nové a trvalé budoucnosti Poláků a Němců v srdci Evropy. Tvoříme nutný právní rámec pro spolupráci mezi našimi národy. Avšak reálné vztahy mezi námi jsou závislé na mladých Polácích a Němcích, kteří místo toho, aby rozdmýchávali naši komplikovanou minulost, se chopí každodenního, mozolného budování."

Zatímco polský premiér poukazoval na smlouvu jako přínos Poláků a Němců v srdci Evropy Evropě, kancléř Helmut Kohl položil důraz jiným směrem. Připomněl tradici mírového soužití, kulturní a vědeckou výměnu mezi polským a německým národem:

"Tato tradice po dlouhá staletí zanesla otisky své stopy do našich společných dějin. Ani válka, ani utrpení, ani útrpy, ani ideologická zaslepenost nebyly schopny setřít tuto tradici. Protože za ní stála myšlenka o společné svobodě!"

To si dobře uvědomovali němečtí, polští a francouzští vlastenci, kteří pro polské dějiny v těžkém období vyhlásili v roce 1832 při slavnosti na hradě v Hambachu následující heslo:

= Bez svobody pro Polsko není německé svobody, bez svobody pro Polsko není trvalého míru, nedojde k uzdravení evropských národů. =

Vzrušujícím naplněním těchto slov z Hambachu je fakt, že dneska Polsko, po získání

svobody a samostatnosti a Německo po opětovném dosažení jednoty a svobody si podávají ruce."

Kancléř Kohl také připomenul ta ustanovení smlouvy, která mají vztah k menšinám:

"V duchu nové Evropy usměřujeme také otázku, již jsme se po mnoho let obávali - otázky menšin.

Dokonce ten, kdo se dívá pouze na poválečné období, si uvědomuje:

- že německá menšina v Polsku se poprvé stala formálně uznávanou a
- že garantovaný, usnadňovaný a podporovaný je její rozvoj v prastarých rodištích v souladu s evropskými právními standardy.

Stejná práva náleží samozřejmě rovněž u nás polským občanům, kteří u nás bydlí.

Dnes uskutečněná výměna dopisů ministrů zahraničních věcí, které jsou přílohou k Dohodě, vytyčuje směr dalšího rozvoje práv Němců v Polsku a pro německé občany, kteří touží se usídlit v Polsku."

Obě smlouvy (o hranicích ze 14. listopadu 1990 a o dobrém sousedství a přátelské spolupráci ze 17. června 1991) čekají ještě na ratifikaci (polská strana vyjádřila totiž souhlas se společnou ratifikací těchto dokumentů). Parlamentní diskuse v Sejmu a Bundestagu nepochybně zahrne svým rozsahem obsah, nikoli pouze tyto dokumenty, ale i dopisy, které si vyměnili ministři zahraničních věcí. V těchto dopisech bylo poukázáno na problémy, které ještě nejsou ve vzájemných vztazích vyřešeny, jako například otázky občanství a majetku.

Ve smlouvě ze dne 17. června 1991 nebyl vyřešen problém náhrad pro polské občany, kteří byli vězněni v koncentračních táborech, nebo byli posláni na nucené práce vykonávané ve prospěch Třetí říše. Ale při rozhovorech vyjádřila německá strana připravenost vytvořit v Polsku zvláštní nadaci z vlastních fondů, která by poskytovala konkrétní pomoc nebo náhradu škod těm polským občanům, kteří byli postiženi exterminací politikou fašistického Německa. Vyřešení problému poskytnutí náhrad by nepochybně mělo vliv na další zvýšení vzájemné důvěry v polsko-německých vztazích, třebaže již dnes je možné říci, že žádné ustanovení, které by bylo v této oblasti přijato, by neuspokojilo všechny ty osoby, které na taková ustanovení čekají.

Polsko však vytvořilo iunctim (spojitost dvou aktů) v určitém smyslu, poněvadž - jak prohlásil ministr zahraničních věcí Krzysztof Skubiszewski na zasedání Sejmu 27. června 1991 - k vytvoření vhodné nadace v zásadních finančních otázkách vycházející z německých dotací, dojde před ratifikací smlouvy. Tímto způsobem byly propojeny problémy konečného vyřešení odškodnění a realizace této smlouvy. V případě vyřešení tohoto problému by byla uzavřena bolestná kapitola vzájemných polsko-německých vztahů.

V polské společnosti, mimo mnohých změn, k nimž došlo v posledních letech, je stále co dělat: z minulosti pramenícími výhradami, zápornými stereotypy, či nedůvěrou ve vztahu k Německu. Anketa, která byla uskutečněna Střediskem pro výzkum veřejného mínění na téma postoje Poláků ke sjednocení Německa, svědčí o změnách v postoji polské společnosti. Zatímco, kdy na podzim roku 1989 většina zkoumaných osob souhlasila s procesem sjednocení, tak v létě roku 1990 se situace změnila. Dosud bylo sjednocení výhradně tématem pro diskusi nebo manifestaci, dokud nebylo cítit, že se sjednocení blíží a z toho vyplývající důsledky. Od roku 1990, když tento proces dostal spád a sloučení se stávalo pravděpodobné, vrátil se dominující pocit ohrožení Polska ze strany západního sousedního státu - velmoci.

Nejinak se utvářely názory mladých Poláků, absolventů středních škol. Pro 71,5 % zkoumaných osob bylo "Německo", "sjednocené Německo" hlavním ohrožením Polska. Přetrvávající pocit ohrožení byl patrný zvláště koncem roku 1989, kdy proces sjednocení začínal nabírat na rychlosti, a současně - po návštěvě kancléře SRN H. Kohla v Polsku - se začala množit vyjádření, která obcházela konečné uznání hranice na Odře a Lužické Nise. Jak je patrné z výzkumů, uskutečňovaných mezi mládeží, v letech 1985 až 1989 se snížil počet pocitů ohrožení Německem. V současnosti však došlo k převládajícímu pocitu tohoto ohrožení. Převažuje tedy emocionální základ.

45,9 % mladých absolventů se prohlásilo za odpůrce sjednocení Německa vůbec, 21,8 % se vyslovilo pro jeho integraci ve velmi vzdálené době a pouze 7,8 % bylo pro co nejrychlejší sloučení se obou německých států. Tatáž skupina zkoumaných osob uznává místo toho za přátele Polska bývalé členy protifašistické koalice (mimo SSSR). Hledá přátele daleko na západě: v USA, ale nepřítel vidí blízko: za západní a východní hranicí. Pocit ohrožení v důsledku sjednocení Německa se nadále v polské společnosti udržuje, třebaže čtyři velmoci a dva německé státy zaujaly jasný postoj ve věci západní hranice Polska. Co je tedy příčinou neklidu Poláků?

V říjnu 1990 Středisko pro výzkum veřejného mínění uskutečnilo další anketu k postoji Poláků ve vztahu ke sloučení Německa. Na otázku: "jak byste osobně přijal(a) zprávu o sjednocení Německa", odpovědělo 17 % dotázaných, že s důvěrou a nadějí, ale 64 %, že spíše se strachem a obavou. Ale na další následující otázku: zda se osobně cítí být ohrožen(a) Německem, odpověděly kladně 43 % respondentů (v únoru 1990 dokonce 68 %), a záporně 54 % (v únoru 1990 - 30 %).

Tak tedy v tomto případě je zřejmý ambivalentní postoj. Z jedné strany hovoří většina Poláků o nárůstu ohrožení Polska, z druhé strany - se osobně necítí být Německem ohrožena. Zdá se, že tvrzení o velkém stupni ohrožení Polska vyplývá z hospodářského a politického hodnocení kondice státu. Tyto údaje nepochybně mohou během času podlehnout evoluci, jež bude záviset na postoji nikoli pouze Poláků samotných, ale také Němců.

O ní psal ve své zajímavé studii (Perestrojka und Postkommunistischer der Nationalismus. Elemente einer west-europäischen Antwort. Ebenhausen 1991) západoněmecký politolog Christoph Royen. Jím popisovaný obraz Poláka a Polska, jaký je v současnosti utvářen v Německu, není příznivý. Tento autor konstatuje, že nenávratně do minulosti uplynuly časy, v nichž představa o Polsku v Západním Německu byly příznivé poté, kdy Poláci, polská intelektuální a kulturní elita, první v Evropě se osvobodili z pout stalinismu; kdy divadelní představení, filmy, plakáty polských autorů vyvolávaly mezi západoněmeckou veřejností nadšení a obdiv k Polsku a Polákům. S tím šla ruku v ruce připravenost uznat hranice na Odře a Nise. Druhá vlna sympatií byla vyvolána v letech "Solidarity" 1980 až 1981, která iniciovala v SRN velkou společenskou pomoc Polákům. Ale dnes, jak píše Royen, není obraz Polska utvářen výsledky práce polských intelektuálů, ale zprávami o polských kšeftářích, pašerácích, nelegálně pracujících dělnících. K tomu ještě přistupuje protipolské zaměření mládeže v nových zemích SRN, tedy na území bývalé NDR.

Při diskusi vedené na téma sjednocení Německa, zůstal na okraji postoje Polska k německým snahám a otázkou konečného uznání západní hranice Polska problém polsko-německé hospodářské spolupráce.

V uplynulých desetiletích hrály hospodářské a finanční vztahy Polska a SRN důležitou roli. Oba německé státy měly s Polskem v této oblasti mnoho určitých spojení, vznikaly vzájemně propojené vazby souvislostí i ekonomické závislosti.

V roce 1985 tvořil import z SRN 16,1 % celkového polského dovozu, z NDR 4,5 %, což činilo celkem 20,6 %. Export vypadal následovně: 14,8 % a 4,2 %, celkem 19 %. SRN byla (a nadále zůstává) největším polským partnerem na Západě, mezi státy RVHP NDR zaujímala třetí místo. Je však nezbytné připomenout, že v roce 1938 zaujímalo Německo první místo v zahraničním obchodu Polska s 25% účastí dle Statistisches Handbuch von Deutschland 1928-1944, München 1949.

Při podpisu Smlouvy o vytvoření valutové, hospodářské a společenské unie mezi SRN a NDR dne 18. května roku 1990 konstatovaly obě strany, že sjednocení Německa nevyvolává negativní následky vůči dalším státům (viz uvedená smlouva v článku 13., bod 2). To bylo důležité obzvláště pro Polsko, jako bezprostředního souseda. Na prahu sjednocení Německa se plně v celé nahotě projevila asymetrie ve sféře hospodářských potenciálů.

Privatizované polské hospodářství se musí připravit na existenci, že za západními hranicemi Polska funguje privatizované-kapitalistický německý stát se všemi z toho vyplývajícími

důsledky. Polské banky a podniky musí využít možnosti zakládat na území Německa vlastní filie nebo uzavřít finanční a průmyslová spojení s německými firmami. Příliš silně se v Polsku zakořenilo čekání na pomoc nebo půjčky. Jako kdyby se zapomnělo na to, že nejlepší pomocí je pomoci sám sobě.

Své očekávání ve vztahu k hospodářským stykům s Německem po uzavření hospodářské, valutové a společenské unie oběma německými státy zahrnuje vláda PR do memoranda dne 15. června 1990, adresovaného vládám obou států, přesněji řečeno, spíše vládě SRN.

Nejdůležitější body memoranda jsou:

2. Nebudou snižovány, rušeny nebo jiným způsobem omezovány až do současnosti s Polskem a jeho obchodními, výrobními, dopravními i námořními podniky uzavřené dodávky a kvóty stanovené pro export, průmyslovou kooperaci, výhodu obratu, služby a dopravu.

3. Zboží, služby a kooperační výroba pocházející z Polska nebude daňově ani celně větší měrou zatížena, než bylo do té doby obvyklé.

4. Zavedení valutové unie nebude mít záporný finanční důsledek pro Polsko a jeho obyvatele; zvláště pak bude ekvivalentním a nediskriminačním způsobem vyřešena výměna příjmů a rezerv v markách NDR, které obdrželi polští občané, nebo jež jim patřily. (...)

6. Kontrakty uzavřené k realizaci investičních objektů a stavebně montážních prací - jak na území Německé demokratické republiky, tak i Spolkové republiky Německo - budou uskutečněny do konce. (...)

7. Úroveň zaměstnanosti polských pracovníků a odborníků na území Německé demokratické republiky - jak v podnicích, tak i v pohraničí - nebude snížena. (...)

8. Vytvoření společné podniky a technická zařízení, které jsou majetkem Polské republiky a Německé demokratické republiky budou pokračovat ve své činnosti, vezmou v úvahu nové hospodářské a finanční podmínky, které vznikají v Německé demokratické republice.

9. Nebude omezován nebo jiným způsobem diskriminován tranzit polského zboží a osob územím obou německých států, posléze sjednoceným německým státem.

11. Ve vzájemné činnosti bude zabezpečena priorita ochrany životního prostředí. (...)"

Polsko musí především využít potenciál, který spočívá v pohraniční směně nebo také spolupráci regionů, které nemusí nezbytně být u hranice. Spolupráce je možná, ale neměla by se omezovat pouze na usnadnění činnosti "kšeftářů" a pašeráků. Pohraniční směna má již určitou tradici vytvořenou v sedmdesátých a osmdesátých letech. Po obou stranách hranice musí být vytvořeno určité pohraniční pásmo, v němž by pro jeho stálé obyvatele platily podrobné předpisy usnadňující spolupráci. Uskutečnění tohoto záměru by odstranilo na hranici Odra-Nisa charakter bariéry nebo dokonce zdí, čehož se Poláci obávají.

Vznik spolkových zemí (Land) na území bývalé NDR vytvořením zde federální struktury může být Polskem využito k udržení současných spojení, tím více, že spolkové země mají pravomoc uskutečňovat vlastní zahraniční politiku v takových oblastech, jako je osvěta, ochrana zdraví, regionální problémy.

Ke spolupráci v příhraniční polsko-německé oblasti memorandum vlády Polské republiky konstatovalo:

"Vláda Polské republiky zastává názor, že v této oblasti mají být vytvořeny příznivé podmínky pro mezinárodní volný pohyb osob a zboží, při celkovém respektování svrchovanosti obou spolu hraničících států. Rozvinutá příhraniční oblast na území Polska - spolu s nezbytnou infrastrukturou a komunikačními zařízeními - bude také sloužit tranzitu německého zboží do zemí ve východní Evropě i mimo Evropu, ale také i rozsáhlému tranzitu osob a zboží z dalších evropských států.

Polsko bere tato fakta v úvahu - uskutečňuje a plánuje řadu komunikačních, telekomunikačních investic i služeb, zřizuje nové hraniční přechody, které usnadní a zmodernizují obsluhu tranzitu. jejich zřízení vyžaduje značné náklady.

V této otázce se vláda Polské republiky obrací o porozumění a spolupráci, spoluúčast na

nákladech a podpoře své činnosti mezinárodních grémií a institucí, aby poskytly Polsku zvláštní finanční a technické prostředky na vybudování a zdokonalení tranzitních zařízení, zvláště na ose Východ - Západ."

Memorandum vlády PR bylo velmi komplexní, ale nedostalo se jí odpovědi formou konkrétních řešení.

Je tedy na místě položit otázku: jaký postoj má zaujmout Polsko ke sjednocení Německa, jakožto svému kvalitativně novému sousedu? Polsko se nevyhne odpovědi. Na polském postoji k Německu bude velkou měrou záviset budoucnost národa sídlícího v prostoru mezi Bugem, Odrou a Nisou.

V důsledku sjednocení Německa se Polsko ocitlo poprvé ve svých dějinách mezi dvěma světovými velmocemi. Z jedné strany - Rusko (bývalý SSSR), stát ještě s ohromným vojenským potenciálem, který je světovou velmocí bohatou na suroviny, ale také představující velké odbytiště zboží. Ze druhé strany - Německo, které se stává z hospodářského hlediska nejsilnějším státem v Evropě, se všemi z toho plynoucími politickými důsledky.

Dokonce v období mezi dvěma světovými válkami na tom bylo Polsko příznivěji, neboť Německo mělo v západní Evropě takové konkurenty, jakými byla Velká Británie nebo také Francie, přičemž sovětské Rusko nehrálo roli světové velmoci.

Navíc tyto obě velmoci hledají způsob, jak se dorozumět, na čemž mají velký zájem. Německo vzhledem k možnosti získat přístup k velkému odbytišti zboží, ale i surovin. Rusko zase s ohledem na možnost získat přístup k německé technologii a hospodářské pomoci.

Sblížení s Moskvou poskytuje Německu větší volnost v západním spojení, neboť zvyšuje měrou jeho postavení v dialogu vedeném s USA. Rusko již nyní uvažuje o možnosti, že SRN by se měla stát členem Rady bezpečnosti (Die Welt z 21. května 1990.) To by mělo poskytnout ještě vyšší statut, tentokrát politický. Je nutné však mít na paměti, že k této změně může dojít pouze revizí Charty organizace národů, což by vedlo k dalším následným změnám, v nichž by šlo nikoli pouze o Radu bezpečnosti, ale i například k odstranění klauzule o nepřátelských státech. K německo-ruské spolupráci by tehdy také došlo i v Radě bezpečnosti. Německo hledá cestu k uzavření dobrých vztahů s Ruskem, čehož je příkladem 13. září 1990 parafovaná Smlouva o dobrém sousedství, partnerství a spolupráci uzavřená v Moskvě a podepsaná 9. listopadu v Bonnu (ZN PISM č. 5/1990).

Toto sblížení není ohrožením pro Polsko do té doby, dokud bude Polsko dle ruského názoru považováno za bezpečný stát. V případě změny tohoto hodnocení nelze vyloučit další demonstrační upevnění spolupráce Ruska s Německem.

Polsko by se nemělo "pohádat" s Ruskem, k čemuž mohou cílit určité politické kruhy v Německu. Je třeba si také uvědomit, že nyní, kdy došlo ke sjednocení Německa a jeho začlenění do NATO za současného přesunutí hranice tohoto spojení na Odru a Lužickou Nisu, se Polsko dostalo do situace, ve které se předem nacházely oba německé státy. Byly přece předpolím svých spojení. Dnes se tímto předpolím at již NATO, tak i států bývalého SSSR stalo Polsko. Z toho vyplývá určité ohrožení v případě možného střetnutí.

Polsko by mělo v nových podmínkách skutečněovat politiku aktivního, dobrého sousedství at již s Německem, tak i Ruskem. Mělo by mít takové vztahy s Německem a Ruskem, jaké budou nastoleny mezi Německem a Ruskem a mezi Ruskem a Německem. Tuto závislost je nezbytné učinit kánonem polské zahraniční politiky. Za takového stavu není možné trpět protiruské, "protisovětské" výstřelky, ale také ani arogantní mesiášství, jímž si Polsko od sebe odpudilo mnoho zemí ve střední a jihovýchodní Evropě. Také je nezbytné vyloučit umělé vyvolané protiněmecké nálady nebo reanimaci zásad udávaného přezírání. To by mohlo od Polska odradit země střední Evropy (Československo, Maďarsko), které hledají spolupráci s Německem a jež se straní od protiněmecky naladěných Poláků.

Ale současně nemůže Polsko souhlasit s tím, aby v německém zákonodárství nadále platily předpisy, zákony, které neberou v úvahu změny hranic, k nimž došlo mezi Polskem a Německem a které mají svůj odraz v dokumentu přijatém 12. září roku 1990. Rozhodný

postoj Polska v této věci nebude mít nic společného s protiněmeckým postojem. Polsko spoléhá na dobrou vůli nového Německa, že dodrží sliby uskutečnění všech příslibených oprav v ústavě.

Při posuzování postavení Polska vůči německému státu je nezbytné vzít v úvahu, že sjednocené Německo je světovou velmocí a hodnotit realisticky situaci, to znamená nereagovat emocionálně, nedat se unést iluzemi, nebo propadnout defetismu. Je nezbytné si uvědomit existující poměr sil mezi Polskem a Německem, a vzhledem k tomu vytvořit vizi vzájemných vztahů. Do této vize zcela dobře zapadá návrh vyřčený ministrem K. Skubiszewským k polsko-německé jednotě zájmů. Takovou spolupráci mohou uskutečňovat partneři, kteří nemusí mít nezbytně stejné potenciály a rezervy.

Ale Polsko - slabší partner - si musí uvědomit, že zůstane takovým partnerem a že je určitou měrou na Německo odkázáno. Oproti tomu není možné totéž povědět o Německu. Pokud však německá strana bude spatřovat v postoji Poláků snahu rozvíjet oboustranné příznivou spolupráci v dalších oblastech vzájemných vztahů a nebude je stavět do protikladu, tak lze s velkou pravděpodobností připustit, že bude považovat Polsko za rovnoprávného třebaže slabšího partnera.

Vztahy s Německem jsou zde studovány v širokých souvislostech politiky integrace Polské republiky s celou Evropou, za současného určení, kdo v tomto procesu bude hrát vedoucí úlohu. Třebaže polská zahraniční politika bude hledat - a musí tak postupovat - dobré a blízké styky se státy západní Evropy (nikoli pouze s Francií, Velkou Británií, ale také s Itálií, Nizozemím a Španělskem), tak ty nejživotnější zájmy Polska budou spojeny s Německem i jeho východním sousedem.

Jaké postuláty je tedy nutné přijmout v polské zahraniční politice vůči Německu: zda šíření strachu z Německa, nebo zdůrazňování nutnosti spolupráce, a jaká konkrétní opatření je nezbytné přijmout?

Pokud bude přijata směrnice v polské činnosti šířit obavy z Německa, tak bude situace jasná. Za současného pluralismu politického života je zřejmé, že některé tzv. síly se snaží získat kapitál právě šířením myšlenky o německém nebezpečí. V současnosti nelze rozsévat strach tzv. vojenským nebezpečím pocházejícím z německé strany, proto je používán v polské společnosti známý termín "hospodářská dynamika". "Německo nás skoupí" se stalo populárním heslem, ale nesmírně škodlivým a svédčícím o tom, jak má Polsko do Evropy daleko. Polská snaha o přičlenění, nebo spíše o přijetí do EHS může vyjít naprázdno.

Zda taková politika přinese nějaký efekt? Jistě, ale ne takový, jaký Polsko nutně potřebuje.

Ve značné části společnosti jsou ještě v živé paměti tragické stránky polsko-německých dějin, jde přitom o zcela určité období - válku.

V poválečném období vyrostla v obou zemích dvě nová pokolení, a toto memento začíná stále více ztrácet roli ukazatele cesty.

Autor nenabádá k tomu, aby byly dějiny zapomenuty. Žádný národ nemůže bez nich žít, nezávisle na tom, jaké jsou, zda dobré, či špatné.

Za protiněmecké nálady může Polsko získat potlesk určitých kruhů na Západě, těch, které nejsou se sjednocením a vzrůstem potenciálu Německa spokojeny, zvláště potenciálu ekonomického, které by rády získaly Polsko za svého spojence. Bylo by to však spojení taktické, nikoli strategické.

Doposud polská politika obsahuje určitý rozpor. Z jedné strany se prohlašuje, že Polsko směřuje se dostat do Evropy přes Německo (bývalý premiér J. K. Bielecki), z druhé strany se však mnoho nečiní pro to, aby tato cesta byla naplněna různými společenskými, kulturními a politickými kontakty. Cožpak není charakteristické, že až do srpna 1991 (termín napsání článku autorem) nebyl prezident PR na státní návštěvě v žádné zemi, která sousedí s Polskem? Byl však v USA, Francii, Velké Británii.

Autor říká: "Polsko musí udržovat široké styky s jinými evropskými státy, ale vždy si musíme pamatovat, že prvními partnery musí být naši sousedé."

Polská budoucnost se bude utvářet na základě spolupráce nebo nesouladu se sousedy.

Je nezbytné se tedy zamyslet nad tím, jaký má být trvalý směr polské politiky vůči Německu, aby byla přínosem Polsku a Polákům."

Německo je a zůstává polským největším hospodářským partnerem. Již v současnosti tvoří více než polovinu obchodního obrátu Polska se Západem obrat s Německem. Bude vyšší, než celkový polský obrat s Francií (2,7 %), Velkou Británií (3,7 %) a Itálií (3,2 %) dohromady. Dokonce i kdyby byl k tomu připočten obrat Polska s USA, i tak by byla asymetrie zachována. Dovedně řízená hospodářská a vědecko-technická spolupráce s Německem může dát větší dynamiku polskému hospodářství. To bude mít také vliv - což není bezvýznamné - na změnu nálady části společnosti na spolupráci s Německem.

Jsou slyšet hlasy, že cesta do Evropy vede Německem. To je pravda, ale nikoli pouze Německem, ale také s Německem, s nímž má Polsko ty nejužší ekonomické styky. V navrhované variantě spolupráce se Západem nemá co dělat strach z Německa ve stylu "protože nás skoupí," "mohou nás obsadit" nebo "ekonomicky opanovat." Před druhou světovou válkou uvedlo Německo do pohybu množství pák, jež měly přinutit Polsko k poslušnosti: celní válka, početná, politicky zorganizovaná a ekonomicky tvárná menšina, 25 % podíl v polském zahraničním obchodu, podíl německého kapitálu v Horním Slezsku. A přesto se nepodařilo srazit Polsko na kolena. Dokonce brutální vojenská agrese a válečná zničení toho nedocílily. Dnes došlo k zásadní změně v poměru sil v Evropě. Samotné Německo snižuje početní stav své armády. Jiné je ekonomické a společenské postavení německé menšiny v Polsku, proto se nesmí stát prvkem nesouladu, ale mostem mezi oběma zeměmi.

Dnešní cesta vedoucí do Evropy, to nejsou malicherné obavy ze skoupení zboží. Mimochoodem, každá vláda může a je povinná za určitých situací upravit tuto otázku zákonným způsobem, ale nemůže přitom ztěžovat spolupráci. Na světě je mnoho příkladů rozumné kooperace silnějšího se slabším, která je výhodná pro obě strany. Postačí si povšimnout například Španělska.

Zda spolupráce vede k závislosti na Německu? Ano, ale bude to domnělá závislost, která nezmění mezinárodní postavení Polska a neoslabí jeho svrchovanost. Právě tato činnost je obsažena v polsko-německých vzájemných zájmech, k nimž přece Polsko cílí. Navíc je nezbytné mít na paměti, že postupně míjí epocha úzce pojaté svrchovanosti, a pokud bude Polsko přijato za člena Evropských společenství, o což se snaží, bude muset při svém zapojení předat určitou část své svrchovanosti tomuto společenství. Polské společnosti je nezbytné tuto skutečnost vysvětlit, neboť je v ní příliš silně vžitá zásada: "nedáme ani jeden knoflíček od kalhot". Proto je nutné propagovat budoucí vztahy Polska s EHS rozumně, v celých souvislostech a nikoli vytrženě.

Polsko se snaží spolupracovat s EHS, ve spolupráci je ukryta naděje získat nové půjčky. Spolupráce však nejsou kredity, s nimiž mnoho Poláků počítá. S nimi nelze však příliš počítat. Půjčky nerozhodují o charakteru spolupráce. V období Gierkovy vlády získalo Polsko největší půjčky právě v SRN. A s jakými výsledky?

Licoměrnost tehdejšího polského vedení spočívala v tom, že v Bonnu se bralo nejvíce, ale nebyl zájem s ním navázat žádnou spolupráci. Licence na autobusy byly zakoupeny ve Francii, na traktory - ve Velké Británii, na osobní automobily - v Itálii, na chemické továrny - ve Francii.

Ohromné německé půjčky neoživily spolupráci a neměly vliv na další normalizaci vzájemných vztahů. Pro hospodářský rozvoj Polska měly nepatrný význam. To nemůže Polsko, ba ani Německo opakovat. Spolupráce, dokonce půjčkami podporovaná, má sloužit společnosti, má vést k tomu, aby život v Polsku se stal snadnější, aby došlo ke zvýšení životní úrovně Poláků. A tehdy zmizí - nebo se zmenší - strach z Němců, protože budou poznání z druhé strany. K tomu však je nutná i vůle samotných Němců, která se bude příznivě utvářet tehdy, nebudou-li se k nim Poláci přezíravě chovat a klást stále nové požadavky, pokud bude

položen důraz na spolupráci a nikoli na vyhledávání spojení zaměřených proti Němcům při tak zvaném zabezpečování se proti nim.

Spojení takového druhu nejenže nebude účinné, ale může vést k tomu, že se v Německu objeví obavy z "obklíčení" (jak tomu v dějinách bývalo), přesvědčení, že evropská integrace má posloužit především tomu, aby byli Němci udržováni v závislosti a pod kontrolou. Jak varoval jeden z německých diplomatů, nebezpečí může vzniknout tehdy, až si německá politika vzpomene na dávné nebezpečné motto: "nejsilnější se projevuje v zápase", a začne vyhledávat dávná spojení nepříznivá pro Polsko (B. von Staden: *Das vereinigte Deutschland in Europa*. Europa Archiv z 19. 12. 1990).

Nadešel čas, aby bylo nazíráno na polsko-německé vztahy pouze v morálních kategoriích a prizmatem viny Německa, třebaže historickou vinu Německa nikdo nepopírá. Před Polskem stojí nyní těžký úkol získat přátele na Západě i Východě. Nejde však o slovní vyjádření snahy o spolupráci, či dokonce - jak se někdy říká - přátelství s našimi největšími sousedy, které nevydrží konfrontaci se skutečností. Soudí se přece podle činů a nikoli slov.

Vůči západnímu sousedu tento rozpor mezi slovy a činy může poškodit realizaci myšlenky polsko-německé jednoty zájmů, tak jak ji vyjádřil ministr zahraničních věcí K. Skubiszewski při jednání VI. fóra Polsko - SRN v Poznani 22. února roku 1990. Nelze tuto myšlenku považovat za propagandistický slogan. Takový přístup by znamenal nepochopení podstaty a smyslu tohoto návrhu.

Ještě nikdy v dějinách polsko-německých vztahů nebyla prohlášena jednotu zájmů. Je známo pořekadlo: "Co svět světem stojí, Polák Němcovi bratrem není." Je však zavádějící, mylné, často toto heslo není v souladu s historickou pravdou, je používáno vždy s určitým cílem. Přesto však zapustilo kořeny v povědomí polské společnosti, zvláště pak po tragédii druhé světové války a fašistických zločinech vůči Polsku. Také v německé společnosti existují obdobné stereotypy, mající vztah k Polákům.

Lze tedy hovořit o jednotě zájmů, tedy o takové situaci v polsko-německých vztazích, která by byla revolucí vzhledem k předcházejícím obdobím? Zda již nastala doba a podmínky přjmout polskou společností tento úkol? Nebo je to pouze sen některých politiků, kulturních a vědeckých činitelů?

Dnes, po získání plné svrchovanosti polským státem, po mírovém sjednocení Německa a tímto státem uznané polské západní hranice, po přiznání se Němců ke katastrofálním chybám v jejich politice uplatňované vůči Polsku a - což je nejdůležitější, z toho učiněných konstruktivních závěrů, se vytvořily neobvykle příznivé podmínky pro zahájení polsko-německé spolupráce založené na vzájemné důvěře.

Pojem "společné zájmy" může být obtížný k pochopení oběma společnostmi. Neboť na jedné straně ve světovém měřítku hospodářsky silný německý stát, z druhé - výrazně ekonomicky slabší polský stát, který se již léta potýká s hospodářskými potížemi. Jaké společné zájmy by je mohly spojoval?

Polsko-německé společné zájmy nevyplývají pouze z nezbytnosti uvedení na pravou míru částečné polsko-německé zájmy, v nichž nejde o hospodářskou oblast, třebaže její význam nesmí být přehlížen. Takovouto jednotu potřebuje celá Evropa. Dobré vztahy Polska s Německem jsou totiž evropskou nutností.

Bývalý kancléř SRN Helmut Schmidt nedávno napsal (v knize *Die Deutschen und ihre Nachbarn*. Berlín 1990), že: "ten, kdo jako Němec touží po tom, aby byl mír v Evropě, musí vědět, že pro zachování míru musí být Polsko pro Německo rovněž tak důležitým partnerem, jako Francie. Němcům se může vést dobře teprve tehdy, když se dobře povede jejich sousedům." Pod tuto správnou větu je možné se bez výhrad podepsat.

Mírové vyřešení vzájemných vztahů mezi Polskem a Německem, vycházející ze zásad konstruktivní spolupráce bude něčím novým, nikoli pouze v polsko-německých dějinách, ale i v dějinách evropského světadla. Tento proces musí hluboko zapustit kořeny ve vědomí

obou společností. Na obou stranách se totiž nahromadilo množství stereotypů, výhrad, resentimentů. Tím není vina pouze jednostranná.

Poláci a Němci musí vědět, že je zapotřebí oboustranného úsilí k tomu, aby byl tento nešťastný kruh porušen.

Co musí Polsko a Německo učinit pro vznik jednoty zájmů? Především rozšiřovat kladné styky, pokud možno na všech úrovních a v různých oblastech. Otevření hranice tento proces nesmírně usnadní, ale pouze pod podmínkou, že nebude znovu opakován polskými pseudoobchodníky a pašeráky. Jenom důsledné uskutečňování přijatých porozumění může zabezpečit, že hranice bude otevřena oběma společnostem. Hranice bude měnit svůj charakter, poněvadž přestane tvořit hráz hospodářské nebo kulturní spolupráce. Zůstane na administrativních mapách, ale bude mizet z povědomí lidí, svojí průchodností, tak jako u mnohých hranic v západní Evropě.

Po obou stranách hranice by se měl rozvinout zvlášť intenzivní příhraniční pohyb, který bude obyvatele těchto zemí sblížovat, tzn. vést ke vzájemnému poznání a porozumění. Ti, kteří bydlí vedle sebe co nejbližší, by se měli znát nejlépe. Příhraniční spolupráce postupně umožní odstranit na hranicích rozdíly hospodářských úrovní, je těžké totiž předpokládat, že tyto rozdíly zaniknou vůbec.

Úsilí vlády a snaha německé společnosti směřuje k tomu, aby byly odstraněny disproporce mezi SRN a bývalou NDR, ale výměna uskutečňovaná přes hranice se musí stát prvořadým úkolem Berlína a Varšavy, pro Polsko je dokonce důležitější, než jeho přijetí do EHS. Navíc, vzhledem k faktu, že oblasti Německa, které s Polskem hraničí, tvoří část oblasti příhraniční spolupráce, jsou současně součástí oblasti spolupráce EHS a určité prvky této sounáležitosti mohou být přeneseny i na území Polska. Spolupráce uskutečňovaná v pohraničí bude tedy jakoby určitou formou zkoušky členství v EHS. Velký a odpovědný úkol má Polsko-německá mezivládní komise pro regionální a příhraniční spolupráci.

Ve smlouvě o vytvoření komise ze 17. června 1991 jsou vyjmenovány oblasti, které mohou být předmětem této spolupráce. německá strana klade velký důraz na její úspěch. Představitelka Bundestagu Rita Süsmuthová ve své přednášce přednesené 6. března 1991 na Jagellonské univerzitě v Krakově konstatovala, že: "Oba dva národy (polský a německý) by mohly splnit své evropské poslání pouze tehdy, budou-li připraveny vybudovat společný most. Jde přitom zvláště o spolupráci mezi příhraničními regiony, která je klíčem k příští jednotě obou států a národů."

Společná ochrana životního prostředí, společné investice, společné kulturní akce, výstavy, setkání, sportovní soutěže, výměna mládeže, spolupráce škol - to je neúplný výčet činností v pohraničí, které by mohly napomoci uskutečnění společných hesel o jednotě zájmů. Je nezbytné využít současné vztahy mezi německými a polskými obcemi. Společné polsko-německé zájmy musí však sahát dále - až za příhraniční pásmo. Proto se jen dobře stalo, že spolu s podepsáním dohody o dobrém sousedství dne 17. června 1991 byla v Bonnu podepsána Smlouva o polsko-německé spolupráci mládeže. K jejímu naplnění byla ustavena organizace Polsko-německé spolupráce mládeže, která má za úkol podporovat veškerými způsoby vzájemné poznávání a porozumění i činnost ve prospěch úzké spolupráce mládeže z Polska a Německa. Školy, univerzity, mládežnické organizace musí hledat partnery v Německu. Rozšiřování znalostí němčiny v Polsku a polštiny v Německu je tu základní věcí. Nemůže totiž dojít k takové situaci v polsko-německých vztazích, že Polsko bude mít nejvíce rozvinuté hospodářské vztahy s Německem, ale znalost tohoto jazyka ve společnosti bude nepatrná. Poláci potřebují znát jazyk svých sousedů. Nelze dopustit, aby ve stycích s Německem převládala materiální stránka polských vztahů se Západem, ale kulturní i společenská sféra bude vyhledávat vzory, které nebudou ničím jiným, než nepřekonatelným resentimentem vůči Německu.

Lze také pozorovat zajímavou, ale zneklidňující situaci. Z jedné strany je v Polsku slyšet

velmi často vyjadřované obavy ze sjednocení Německa, vzniku silného německého státu, opět z druhé strany by se právě s tímto státem rozšiřovala na různých úrovních spolupráce.

Čas, který uplynul od sjednocení Německa (SRN a NDR) prokázal, že politika sloučeného Německa vychází z racionálních zásad. Je zřejmé, že silné angažování se v procesu unifikace bývalé NDR omezuje pohyb sjednocení Německa na mezinárodní scéně. To však nemůže mít brzdicí účinek na proces vytvoření prvků jednoty zájmů. Východní směr zůstane trvalým prvkem v politické strategii Německa. Na Východě bude hledat odbytiště, sem bude směřovat svoji kulturní činnost, zde bude hledat společenské kontakty. Taková snaha Německa je neobyčejně příznivá pro uskutečňování jednoty zájmů.

Jednota zájmů nemůže zůstat ve sféře činnosti pouze politiků, musí zahrnout co nejširší kruhy společnosti, ať již v Polsku, tak i v Německu. Snad je to zatím ještě sen, který by však měl být co nejrychleji uveden do života.

Cesta vedoucí k dobrým a přátelským polsko-německým stykům je nyní otevřena pro zúčastněné národy a státy. Na jejich vůli a angažovanosti bude záviset další vývoj vzájemných vztahů. Je vhodné si připomenout slova Charlese de Gaulla:

"Smlouvy jsou jako růže - vyžadují neustálou každodenní péči, protože jinak zvadnou."

Možná, že obě společnosti si dosud neuvědomují, jak důležitou roli hrají jejich bilaterální vztahy v evropské politice. Velký hospodářský kolos: německý stát nespátřuje v Polsku partnera, který by zasluhoval pozornost, navíc je politicky a hospodářsky narušen. Současně však jakoby toto Polsko mělo obavy před navázáním užších vztahů se západním partnerem. Teprve opuštění postavení nadřazenosti a slabosti může vést ke vzniku normální vzájemné závislosti, která může zahájit přínosnou spolupráci Evropě.

-JM-

SLOVNÍČEK

DATA:

- údaje o okamžitém stavu skutečnosti, zachycené člověkem nebo strojem, které jsou uloženy ve vědomí člověka nebo paměti počítače,

- nositelé skutečné nebo potenciální informace (informace dosud nevyužité),

- vyjádření faktů a elementárních poznatků ve formě, která je vhodná pro počítačové zpracování, datům v něm přiřazujeme význam podle stanovených konvencí a přitom vytváříme potenciální nebo skutečné informace (např. 1990 = číslo telefonu nebo rok),

- údaje ve formalizovaném tvaru, určené ke strojovému zpracování.

DATABANKA, TERMINOLOGICKÁ:

Komplexní soubor informací o termínech (spojených s příslušnými pojmy) z jednoho nebo více přirozených jazyků a z libovolné tematické oblasti, který je uložen na počítačových médiích ve formě terminologických záznamů. Soubor je spojen s programovým vybavením, které umožňuje informace aktualizovat, modifikovat a zároveň poskytuje různé druhy výstupních informací formou odpovídající potřebám uživatelů.

DĚJINY: Proces vývoje v přírodě a společnosti, průběh objektivního zákonitého procesu vývoje společnosti, souhrn minulých dějů, jejich vypsání.

DĚLBA PRÁCE, MEZINÁRODNÍ: Obecně se vytváří nový technologický model dělby práce, který rychle mění srovnatelné výhody v mezinárodní směně. Příznačný je pokles úlohy tradičních faktorů zapojení do mezinárodní dělby práce (zeměpisná poloha, přírodní podmínky apod.) a vzestup významu účinnosti využívání zdrojů, jakož i schopnosti zemí držet krok s vědeckotechnickým pokrokem, účinně osvojovat a využívat moderní technologie.

DEMATERIALIZACE: Jev v oblasti vědeckotechnického pokroku spočívající v posilování intelektuální složky technologických procesů na úkor hmotnosti.

DEMILITARIZACE: Zrušení nebo omeze-

ní ozbrojených sil a zbraní na základě mezinárodní dohody.

DEMOBILIZACE: Převedení ozbrojených sil a národního hospodářství z válečného stavu do mírového.

DEMOKRACIE, PARTICIPATIVNÍ (PODÍLNICKÁ): Typ demokracie, ve které občané bezprostředně a přímo rozhodují o společných věcech. Je založena na krédu, že lidé, jejichž života se určité rozhodnutí dotkne nebo ho změní, se musí podílet na procesu, který k tomuto rozhodnutí vede, jejich názor musí být slyšen.

DEMOKRACIE, ZASTUPITELSKÁ: Typ demokracie, ve které občané nerozhodují o společných věcech přímo. Řízení a rozhodování je svěřeno zastupitelským sborům, které jsou občany voleny v demokratických volbách.

DENACIONALIZACE OBRANY: Důsledek vývoje bezpečnostní situace a možností předcházení a řízení krizí, který vede k internacionalizaci problémů bezpečnosti i obrany. Otázky bezpečnosti a obrany již nemohou být věcí jen jednotlivého státu samotného, stát musí řešit otázky své bezpečnosti a obrany v rámci mezinárodního systému.

DEPOLITIZACE, ARMÁDY:

1. Voják není exponentem (zástupcem) žádné třídy, strany, vládnoucího režimu, ale exponentem trvalých zájmů státu a lidu.

2. Voják není aktivně angažován vnitropoliticky, ani stranicky. Nevměšuje se do vnitřní politiky, neuplatňuje svůj politický vliv, nepůsobí na vládu, vládní režimy, politické změny a parlamentní poměry: To neznamená, že nemá své politické názory, ale neuplatňuje je.

DEZINFORMACE: Nepravdivá informace určená k uvedení příjemce v omyl.

DIFÚZE TECHNOLOGIE: Osvojení (přebírání a šíření) komerčně využitelné technologie, zavádění výsledků výzkumu do ekonomické praxe, průmyslové uplatnění komerčně využitelné technologie.

DISLOKACE: Rozmístění a stálé ubytování vojenských celků na území státu.

DISLOKACE, VOJSK: Rozmístění vojenských celků na území státu mimo sestavu bojových armád.

DOKTRÍNA:

- Souhrnné vyjádření přístupu armády k vedení kampaní, operací a bojů. Je praktickým uplatněním určitého počtu zásad, které se logicky musí lišit v závislosti na podmínkách, přičemž však vždy sledují objektivní cíl (USA).

- Soustava teoretických zásad a názorů, přijatá skupinou osob jako závazná norma pro jednání.

DOKTRÍNA, VOJENSKÁ:

- Komplexní systém idejí o podstatě, cílech a charakteru možné budoucí války, přípravě státu a jeho ozbrojených sil na tuto válku i způsobu boje v této válce, které jsou přijaté státem v daném období.

- Systém základních názorů na odvrácení války, budování vojenské síly, přípravy státu a jejich ozbrojených sil na odrazení agrese, obranu a vedení boje.

- Přibližné srovnání terminologie bývalé sovětské a NATO:

● vojenská doktrína = bezpečnostní politika (security policy),

● politická stránka vojenské doktríny = obranná politika (defence policy),

● vojenskotechnická stránka vojenské doktríny = operace (operations),

● vojenská strategie = strategie (strategies),

● operační umění = doktríny (doctrines), operační principy (operational principles),

● taktika = taktika (tactics).

DOKUMENT: Materiální objekt obsahující informaci (nosič informace), určený pro její uchování, přenos a využití.

DOKUMENTY, LEGISLATIVNÍ A NORMATIVNÍ:

● Právní akty orgánů státní moci (Federální shromáždění, ČNR, SNR), které mají tyto formy: ústavy, ústavní zákony, zákony, zákonná opatření.

● Právní akty orgánů státní správy (federální a republikových vlád), které mají formu

prováděcích předpisů k právním aktům orgánů státní moci, vládních vyhlášek, nařízení a prováděcích nařízení k nim.

● Dokumenty orgánů státní správy, pověřených vydáváním obecně platných dokumentů upravujících činnost orgánů a organizací v jim svěřené působnosti.

● Vnitřní předpisy jednotlivých orgánů a organizací upravující jejich chod a činnost jejich příslušníků.

DOKUMENTY, STRATEGICKO-KONCEPČNÍ: Dokumenty obsahující informaci, která umožňuje vidět věci v pohybu a klíčové faktory budoucího dění ve vzájemných souvislostech. Je pro ně charakteristické účelové a perspektivní zaměření na rozvoj, růst, efektivnost a návratnost.

Strategicko-koncepční dokumenty zahrnují dokumenty pro strategické řízení, a to:

● pro strategické koncepce (pojetí):

- výzkumné prognózy,
- normativní prognózy,
- koncepci rozvoje,
- soustavy cílů,

● pro strategické plánování:

- iniciativy (komplexní programy), programy a projekty,
- dokumenty k vyvolání, stanovování iniciativ, programů a projektů,
- dokumenty pro veřejnou soutěž a kontraktaci iniciativ, programů a projektů,
- dokumenty pro zkušebnictví, vyhodnocování a přejímku výsledků iniciativ, programů a projektů.

DOMESTIKACE VOJENSKÉ POLITIKY:

Společenský jev v demokratických státech, kdy otázkami vojenské politiky se zabývá stále větší část veřejnosti. Neformální skupiny a nevládní organizace stále efektivněji přenášejí své zájmy a názory na jiné skupiny a přeměňují je v politický nátlak, který nutí vládu k tomu, aby svoji vojenskou politiku obhajovala (prokazovala legitimitu vojenské politiky vlády).

DOPLŇOVÁNÍ: Opatření ke zvýšení početních stavů osob a materiálu ozbrojených sil na stanovené počty.

DOPLŇOVÁNÍ, MOBILIZAČNÍ: Doplnění ozbrojených sil osobami a materiálem na válečné počty.

OBSAH

Plukovník Ing. Jaroslav Němec
Ozbrojené síly v demokratické společnosti

3

Z KONFERENCE K OBRANĚ ČSFR

Úvodní slovo	6
Generálporučík Ing. Rudolf Ducháček Vojenské aspekty obrany ČSFR	7
Generálmajor Ing. Oldřich Barák, CSc. Možnosti materiálně technického zabezpečení Čs. armády	15
Generálmajor Ing. Emil Antušák Úloha Čs. armády v komplexní strategii obrany ČSFR	19
PhDr. Antonín Rašek Sociálně humanitní souvislosti obrany a výstavby armády	23
Plukovník Mgr. Ing. Jozef Štefkeje Ekonomické aspekty výstavby Čs. armády	27
Plukovník prof. Ing. František Obermann, CSc. Vzdělání, školství a armáda	31
Generálporučík Ing. Imrich Andrejčák K niektorým aspektom obrany ČSFR	36

STRATEGIE

Plukovník prof. Ing. Bohumil Svoboda, DrSc. Strategie obrany a její vliv na strukturu ozbrojených sil	42
Plukovník v zál. Ing. Milan Sládeček, DrSc. plukovník v zál. Ing. Karel Štěpánek Vojenská strategie (pokračování z čísla 3)	48
Strategie	57

VOJENSKÉ UMĚNÍ

Podplukovník Ing. Miroslav Janošek, CSc. Výpočet účinnosti ničení vzdušného cíle kanónovou střelou	69
Plukovník doc. Ing. Josef Šiller, CSc. Některé možnosti a problémy integrované protivzdušné obrany	81
Plukovník Ing. Ján Kurucz K chemickému zabezpečení útoku 20. mb armády Královstva Saudské Arábie	84

NÁZORY ČTENARU

Plukovník v zál. Ing. Josef Nastoupil K vojenské strategii	88
--	----

INFORMACE

Plukovník Ing. Josef Fučík Nové obzory zbrojního trhu	90
Plukovník gšt. Spolkových ozbrojených sil SRN André Gubernatis Občan státu ve stejnokroji	92
Plukovník Ing. Karel Šťáva Jazyková škola německých ozbrojených sil	97
Podplukovník Ing. Jaroslav Krbec Družicové navigační systémy	100
Polsko a Německo před novým údobím vzájemných vztahů	103

SLOVNÍČEK

116

Vydává Federální ministerstvo obrany - správa rozvoje vědy a techniky

Adresa: Redakce časopisu VOJENSKÉ ROZHLEDY

Tychonova 1

160 01 Praha 6 - Dejvice, PS 61/79

Vychází 10krát ročně.

Je rozeslán podle rozdělovníku.

Tiskne Vojenský zeměpisný ústav, Praha.

Plukovník Miroslav Weiner, prom. ped. (šéfredaktor), telefon (330) 45 311, 45 317,

podplukovník Ing. Jan Mestek (zástupce šéfredaktora), telefon (330) 45 315,

podplukovník Ing. Richard Hašek (redaktor publicista), telefon (330) 45 316,

Jaroslava Matušková (tisková redaktorka), telefon (330) 45 318.

Redakční rada: PhDr. Jaroslav Janda, plukovník Ing. Josef Fučík, generálmajor PhDr. Tibor Hochsteiger, CSc., generálmajor Ing. Stanislav Chromec, CSc., plukovník Ing. Ladislav Klíma, CSc., plukovník Ing. Karel Kuba, plukovník Ing. František Kuneš, Ing. Josef Minařík, CSc., plukovník Ing. Zdeněk Mrázek, plukovník Ing. Josef Němec, CSc., plukovník prof. Ing. Karel Novotný, CSc., plukovník Ing. Jiří Palička, plukovník Ing. Zdeněk Pátek, PhDr. Miroslav Purkrábek, CSc., plukovník PhDr. Jiří Staníček, CSc., plukovník gšt. Ing. Milan Stráňava, Ing. Milan Štembera, CSc., generálmajor Ing. Jan Vintr, plukovník prof. Ing. Miroslav Žák, DrSc., Ing. PhDr. Milan Ždímal, CSc.

Ročník I. (XXXIII.) Toto číslo bylo dáno do tisku 21. 2. 1992. MKČR 6059, MIČ 47 751.

**VOJENSKÉ
ROZHLEDY**